

HELSINGIN YLIOPISTO

Yliopisto-opettajien arvot ja korkeakoulupolitiikan markkinaistuminen

Heidi Kangasniemi

Pro gradu -tutkielma

Kasvatustieteet (yleinen ja

aikuiskasvatustiede)

Käyttäytymistieteiden laitos

Syksy 2019

Ohjaaja: Leila Pehkonen

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Kasvatustieteellinen tiedekunta		
Tekijä - Författare - Author Kangasniemi Heidi Anniina		
Työn nimi - Arbetets titel Yliopisto-opettajien arvot ja korkeakoulupolitiikan markkinaistuminen		
Title University Teacher Values and Marketisation of Policies in Higher Education		
Oppiaine - Läroämne - Subject Yleinen ja aikuiskasvatustiede		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Pro gradu -tutkielma / Leila Pehkonen	Aika - Datum - Month and year kesäkuu 2019	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 88 s + 23 liites.
Tiivistelmä - Referat - Abstract <p>Tässä tutkielmassa tarkastellaan yliopisto-opettajien arvoja, ja selvitetään, ovatko arvot yhteydessä näkemyksiin siitä, miten he kokevat yliopistotyön ja yliopiston perustehtävät. Yliopistouudistuksen jälkeen markkinaistumisen korostuminen on tuonut uusia elementtejä myös yliopistomaailmaan, ja yksittäisten ihmisten toimintaa ohjaavat arvot voivatkin potentiaalisesti muodostaa ristiriitoja ulkoisten ja sisäisten tavoitteiden välille. Korkeakoulutuksen piirissä arvoja on tarkasteltu pääosin opiskelijoiden osalta, mutta toisaalta suomalaiset tutkijat ovat olleet kiinteästi muodostamassa vallitsevaa arvomittaria, ja käsitys suomalaisten yleisistä arvopainotuksista on siten melko systemaattisesti tutkittua. Siksi tällä tutkimuksella on mahdollisuus tarjota laajempi näkökulma siihen, miten arvot painottuvat yliopisto-opettajilla.</p> <p>Tutkimus toteutettiin sähköisellä e-lomakekyselyllä, joka lähetettiin niille Helsingin yliopiston, Tampereen yliopiston ja Taideyliopiston opettajille, joiden yhteystietoja sai käyttää tutkimustarkoituksiin. Tutkimuksessa käytetty valmisaineisto on kerätty vuonna 2015, ja sitä täydentävä materiaali kerätty vuonna 2017. Kyselyyn vastasi 146 yliopisto-opettajaa. Kyselyssä tiedusteltiin akateemista alaa, työnimikettä ja työn luonnetta koskevien taustakysymysten lisäksi laajasti näkemyksiä yliopiston perustehtävistä opetuksesta, tutkimuksesta ja yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta tai taiteellisesta työstä. Kyselyn viimeisenä osiona oli Schwartzin universaalien arvojen mittarin suomalaismuunnos.</p> <p>Tutkimuksessa saatiin selville, että yliopisto-opettajat ovat arvoiltaan hyvin yhtenäinen vastaajajoukko, joiden arvoja kuvaa erityisesti muutokselle avoimuuden korostaminen säilyttäminen kustannuksella. He ovat tyypiltään itseohjautuvia universalisteja, ja heille itsensä korostaminen, yhdenmukaisuus tai turvallisuus olivat varsin vähän tärkeitä. Yksittäisten arvojen sijaan työnäkemysten kanssa olivat yhteydessä arvojen kokonaisuuksista muodostetut klusterit, jotka jakoivat yliopisto-opettajat vapaudenhakuisiin, traditionalistisiin ja minäkeskeisiin. Yhteys arvoklusterien, taustamuuttujien ja työnäkemysten välillä oli sirpaleinen, mutta yksittäiset yhteydet olivat muodoltaan koherentteja. Arvojen ja työhön liittyvien näkemysten yhteys on siten hyvin moniulotteinen ilmiö, jonka erityispiirteitä kuvaa yhteyksien luonteen holistisuus.</p>		
Avainsanat - Nyckelord Arvot, yliopisto-opettajat, korkeakoulupolitiikka, uusliberalismi		
Keywords Values, university teachers, higher education policy, neoliberalism		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet)		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Educational Sciences		
Tekijä - Författare - Author Kangasniemi Heidi Anniina		
Työn nimi - Arbetets titel Yliopisto-opettajien arvot ja korkeakoulupolitiikan markkinaistuminen		
Title University Teacher Values and Marketisation of Policies in Higher Education		
Oppiaine - Läroämne - Subject General and Adult Education		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Master's Thesis / Leila Pehkonen	Aika - Datum - Month and year June 2019	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 88 pp. + 23 apps.
Tiivistelmä - Referat - Abstract <p>In this thesis I scrutinise the values of university teachers and disentangle whether their values are related to their experience considering academic work and core tasks of university. After Finnish university reform, the emphasis on marketization has brought new elements to academic field, and the values that drive individuals' actions have potential to create contradictions between internal and external goals. In academic field students have been the focal point of value studies. However, Finnish researchers have taken part to form the prevailing value survey, and thus the general value system of Finns has been systematically studied. Therefore, this thesis has potential to compare the values and provide a broader perspective to the subject.</p> <p>The research was carried out by electronic survey sent to those teachers at the University of Helsinki, the University of Tampere and the University of the Arts Helsinki, whose contact information could be used for research purposes. The 146 respondents' material of the study was collected in 2015 and additional material in 2017. In addition to the background issues related to the academic field, job title and the type of the work, the survey viewed extensively views of core tasks of university; teaching, research and social impact or artistic work. Lastly values were viewed with the Finnish version of Schwartz universal value meter.</p> <p>The study found that university teachers are consistent group of respondents considering values, and they particularly emphasise openness to change, at the expense of preservation. They are self-directed universalists, for whom the importance of self-emphasis, conformity and security are minor. Instead of individual values, views of work related to values in form of three value clusters: freedom-aspirators, traditionalists and self-centred. The link between the value clusters, the background variables and the working views was sporadic, but the singular connections were coherent in form. The relationship between values and work-related views is thus a very multidimensional phenomenon, the characteristics of which are defined by the holistic nature of communications.</p>		
Avainsanat - Nyckelord Arvot, yliopisto-opettajat, korkeakoulupolitiikka, uusliberalismi		
Keywords Values, university teachers, higher education policy, neoliberalism		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsinki University Library – Helda / E-thesis (theses)		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

1 Johdanto	2
2 Arvojen tutkimus ja yliopistokoulutus	3
2.1 Arvojen määrittelyn haasteita ja näkemyksiä arvojen luonteesta	3
2.2. Arvotutkimuksen historiallisia suuntauksia	6
2.3 Schwartzin arvokehä	8
3 Suomalainen arvotutkimus, suomalaisten arvot ja yliopisto	12
3.1 Arvotutkimus Suomessa	12
3.2 Kulttuurierot arvoissa ja suomalaisten arvot	14
3.3 Koulutuksen arvotutkimus ja suomalaisen yliopiston arvopohja	18
4 Korkeakoulujen merkityksen ja politiikan muutos	22
4.1 Humboldttilaisesta sivistysyliopistosta kohti massayliopistoja	22
4.2 Glokalisatio, New Public Management ja OECD:n ohjausvalta	25
4.3 Uusi julkisjohtaminen ja suomalaisen korkeakoulupolitiikan muutos	26
4.4 Yliopistolaki ja lainsäädännön ristiriitaisuus	29
5 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit	31
6 Menetelmät	33
6.1 Tutkimuksen toteutus	33
6.2 Kyselylomakkeen kuvaus	34
6.3 Vastaajat	36
6.4 Aineistojen yhdistely	39
6.5 Eksploratiivinen faktorianalyysi ja arvosummamuuttujien muodostus	40
6.6 Klusterianalyysi	47
6.7 Validiteetti ja reliabiliteetti	49
7 Tulokset	52
7.1 Yliopisto-opettajien arvot	52
7.2 Yliopisto-opettajien arvojen taustaa ja yhteys suomalaisten arvoihin	61
7.3 Yliopisto-opettajien arvoperustainen ryhmittely klustereihin ja vertailu suomalaisten arvoihin	67
7.4 Yliopisto-opettajien arvojen ja työnäkemyksen yhteys	74
7.5 Yliopisto-opettajien klusteriryhmittelyn suhde työmuuttujiin	76
8 Pohdinta	81
9 Lähteet	88
Liitteet	95
Liite 1. Helsingin yliopiston saatekirje	95
Liite 2. Taideyliopiston Sibelius-Akatemian saatekirje	96
Liite 3. Tiedeyliopistojen kyselylomake	97
Liite 4. Taideyliopiston kyselylomake	108

1 Johdanto

Mitä on taustalla, kun teet arjen päätöksiä tai valitset, miten toimia kussakin tilanteessa, kenen arvojen mukaan elät? Todennäköisesti kuljetat mukana joihain vanhemmiltasi perittyjä arvoja, tai harvinaisemmassa tapauksessa olet hylännyt ne kokonaan ja omaksunut uudet. Elämisen kautta mukaan on tarttunut arvoja, joiden määrittelyssä ystävät, luokka-asema, poliittinen tai uskonnollinen vakaumus, tai ammatti ovat olleet merkittäviä ohjaajia. Mitkä arvot oletkin omaksunut, ovat ne luonteeltaan edelleen muokattavissa, vaikka niiden perusta melko vakaa onkin. Kasvaminen, kehittyminen, ja merkitykselliset elämäntapahtumat voivat muuttaa sellaistaikin, jonka yksilö on aiemmin kokenut koko elämäänsä suuntaavaksi ohjenuoraksi.

Tuo edellä kuvattu ajatus on tämän tutkielman taustalla. Yliopiston rooli niin suomalaisessa kuin laajemminkin länsimaaisessa yhteiskunnassa on muuttumassa, ja hyvinvointivaltion eetoksesta on siirrytty korostamaan erinomaisuutta. Laaja, läpi koko yhteiskunnan vaikuttava paradigman vaihdos on lähtenyt liikkeelle siitä, mitä olemme pitäneet varsin vakaana pitkään; länsimaisten, meillä vielä erityisesti pohjoismaisen ihmisten arvoperustasta. Koska muutos on jo vaikuttanut voimakkaasti sekä mediassa että erilaisten instituutioiden toiminnassakin, on kiinnostavaa tarkastella, mikä on ympäristön muutosten ja yksilöiden arvojen suhde. Tukevatko yliopisto-opettajien arvot ylhäältäpäin määriteltyjä, yliopiston strategioissa ja lainsäädännössä kuvattuja arvoja, vai ovatko ne erilaisia, ristiriidassa keskenään?

Professoriliiton mukaan (professoriliiton tiedote 4.10.2016) professorien mahdollisuudet tehdä tutkimusta tai taiteellista työtä ovat huonontuneet. Avustavaa henkilökuntaa on vähennetty viime vuosina runsaasti yliopistoista, ja näiden töiden koetaan kasautuvan professorien ja muun opetus- ja tutkimushenkilöstön niskaan. Myös luottamus johdon ja professorikunnan välillä on vähentynyt. Nämä muutokset ovat olleen erityisen huomattavia Helsingin yliopistossa, johon myös leikkaukset ovat kohdistuneet erityisen rankasti. On siis syytä olla huolissaan siitä, miten yliopisto tässä tilanteessa suoriutuu perustehtäviensä toteuttamisesta tilanteessa, jossa professorit antavat työnantajalle arvosanaksi varsin hälyttävän tuloksen kouluarvosanalla 6,3. Helsingin yliopisto on kenties ääriesimerkki, mutta professoriliiton tiedote antaa viitteitä siitä, että juuri nyt yliopisto-opettajien arvojen tarkastelulle on paikkansa.

2 Arvojen tutkimus ja yliopistokoulutus

Tutkielmani kyselylomake koostuu tunnettuun Schwartzin arvomalliin perustuvasta arvomittarista, joten teoreettinen osuuteni lähtee liikkeelle arvojen määrittelystä ja arvotutkimuksen kentän kuvailusta. Pyrin kartoittamaan arvotutkimuksen historiallista kehitystä kohti nykyisin vallallaolevaa tutkimussuuntaa, ja esittelen myös kotimaisen arvotutkimuksen suuntauksia. Koen myös tärkeäksi kartoittaa kulttuureja vertailevaa arvotutkimusta ja tutustua niihin arvoihin, joita suomalaisuuteen perinteisesti liitetään. Näin myöhemmässä vaiheessa on mahdollista tulkita tutkielman analyysiosuudessa arvoja suhteessa suomalaiseen kontekstiin.

2.1 Arvojen määrittelyn haasteita ja näkemyksiä arvojen luonteesta

Arvon käsite on yhtäältä jokaiselle selvä, toisaalta taas, tarkemmin ajateltuna, määritelmät eivät helposti tavoita niiden lopullista olemusta. Arvot ovat, mutta miten, millaisia? Puraan arvon käsitettä auki ensin niiden perusluonteen määrittelyn kautta, minkä päätteeksi sidon erilaisia näkemyksiä yhteen perustaen määritelmäni erityisesti suomalaiseen arvokäsitykseen mukaillen esimerkiksi suomalaisen sosiologian klassikonimeä Erik Allardtia sekä Eero Ojasta, ja täydennän näitä Shalom Schwartzin näkemyksillä, sillä hänen määritelmänsä on varsin vakiintunut kansainvälisessä arvotutkimuksessa, ja on taustalla myös suuressa osassa suomalaista arvotutkimusta. Lopulta tarkennan arvon käsitettä kuvaamalla sen suhdetta lähikäsitteisiinsä, normeihin ja asenteisiin.

Eräs suurimmista haasteista arvojen määrittelyssä on se, ovatko ne subjektiivisia vai objektiivisia, riippuvia vai riippumattomia. Arvosubjektivismi nojaa ajatukseen arvoista persoonasta riippuvina, ajassa ja tilassa historiallisesti muuttuvina, eli relativistisina olioina. Arvosubjektivismiin ongelma on kuitenkin se, ettei se selitä sitä, mistä arvot ovat peräisin, eikä sitä, miksi jotkin arvot, tai jokin arvoissa itsessään, on kuitenkin luonteeltaan suhteellisen pysyvää ja sosiaalisesti jaettavaa. Arvo-objektivismi taas nojautuu juuri tähän yleismaailmallisuuteen, mutta se taas jättää selittämättä sen, miksi aika ja kulttuuri muuttavat arvoja. Tämän platonistisen arvon ideaalisen luonteen oletuksen ongelmana on myös se, että

se tekee vaikeaksi ihmisen päästä itse arvojen ideaan käsiksi. Saavutetaanko arvot oppineisuuden kautta, kuka määrittää arvojen perusteet?

Arvojen subjektiivisuutta ja objektiivisuutta teoksessa “Arvot kasvatuksessa” (2011, 9) pohtinut Eero Ojanen korostaa, ettei objektiivisuuden tarvitse tarkoittaa sitä, että kaikilla olisi samat arvot, vaan kyse olisi ennemminkin siitä, että arvoissa on olemassa jokin yleispätevä, universaali ulottuvuus. Hänen mukaansa osa arvoista on itseisarvoisia, täysiä itsessään ilman ihmisen niille asettamia raameja. Hyvyys, totuus ja kauneus, tai vaikkapa oikeudenmukaisuus, ovat ihmisistä riippumatta arvokkaita, ja kyse on pikemminkin siitä, mitä näillä laveilla käsitteillä tarkoitetaan arkisessa elämässä. (Ojanen 2011, 10–11.)

Erik Allardtin (1983, 51) mukaan arvoista puhuttaessa tulisi oikeastaan puhua sosiaalisista arvoista, jotta voitaisiin erottaa yhteiskuntatieteiden tutkimuskohteena oleva arvon käsite muista tavoista määritellä arvo. Allardtin arvokäsite määrittyykin ympäristöstä opituksi, yleiseksi ja pysyväksi, tavoitteita koskevaksi valintataipumukseksi (1983, 51). Täten Allardtin määritelmä sitoutuu selkeästi relativistiseen näkemykseen arvoista sosiaalisina konstruktioina, joilla on kulttuurisesta vaihtelusta riippumatta olemassa myös laajempi, yleismaailmallinen olemus. Ojanen (2011, 8–9) korostaakin, että arvoista puhuttaessa on kyse nimenomaan monikosta, arvojen muodostamasta kokonaisuudesta, tietynlaisesta arvopohjasta – tai hierarkiasta.

Siten onkin mielenkiintoista, että Schwartzin määritelmä arvoista 1) konsepteina tai uskomuksina, jotka 2) kuuluvat johonkin haluttuun lopputulokseen tai käytökseen, ja jotka ovat 3) tilanteisesti välittyneitä, 4) ohjaavat käyttäytymisvalintoja tai tilanteiden arviointia, ja jotka 5) voidaan asettaa järjestykseen suhdeasteikollisesti (Schwartz 1992, 4), on yhtäältä lähellä Ojasta korostaessaan arvoja kokonaiskonstruktioina, ja toisaalta lähellä Allardtia, sillä kummassakin määritelmässä korostuvat arvojen välittyminen ympäristöstä tai kontekstista, eli niillä on laajempi, sosiaalinen tai kulttuurinen ulottuvuus, ja ne ovat melko pysyviä ja toimintaa tai valintoja ohjaavia tekijöitä. Tässä tutkielmassa tahdon korostaa arvojen merkitystä yhtäältä persoonaan sitoutuvina, mutta taustaltaan sosiaalisina ja kontekstuaalisina konstruktioina, jotka vaikuttavat yksilön valintoihin ja toimintaan. Arvot eivät siis vain määritä asioiden merkityksellisyyttä, vaan myös ohjaavat myös toimintaa, sekä fyysisiä että kognitiivisia prosesseja. Pohjanheimo korostaa (2005, 240), että arvojen ollessa lähellä

ihmisen käsitysjärjestelmiä, ohjaavat ne myös ajattelua ja havainnointia, minkä vuoksi arvojen tutkimus tässä tutkielmassa on kiintoisaa; opettajien arvot vaikuttavat heidän käsityksiinsä ja toimintaansa, ja siten arvoilla on myös merkitys sekä opetukselle tapahtumana ja prosesseina, sekä myös sen tavoitteiden ja päämäärien kautta.

Se, että ymmärrämme arvot toiminnan taustalla vaikuttaviksi, melko pysyviksi, sosiaalisesti rakentuviksi tekijöiksi, ei vielä suoraan ilmaise sitä, miten arvot tulevat arjessa näkyviksi.

Ulla Solasaari (2011, 31–34) korostaakin arjen merkitystä arvokeskustelussa. Hänen mukaansa arvojen merkitys tulee todelliseksi arjen tilanteissa, joissa arvot joutuvat ristiriitatilanteeseen. Tällöin arvojen merkitys ja järjestys ratkaisee vaikkapa sen, lähteekö epäoikeudenmukaisessa tilanteessa puolustamaan itseään. Jos sopuisuus ja ennallaan säilyttäminen ovat yksilön arvoissa oikeudenmukaisuuden edellä, on yksilön kannalta parempi olla puuttumatta tilanteeseen.

Samaa korostaa toiminnan teorian näkökulmasta Yrjö Engeström kritisoidessaan perinteisempiä arvonäkemyksiä niiden tavasta käsittää arvot nimenomaan diskursiivisina tai mentaalisisinä olioina, eikä niinkään toiminnan kautta määriteltävinä (Engeström 2005, 325–326). Engeström huomauttaakin, että arvojen toiminnallinen puoli käsittää sekä asioiden arvon sinällään, eli niiden käyttöarvon, että myös sen, millaisin ponnistuksin tai kustannuksin, eli millaisten vaihtoarvojen kautta, päästään käsiksi tiettyyn käyttöarvoon. Täten Engeströmin mukaan arvojen ymmärtäminen vaatii toiminnan ymmärtämistä tietyssä toimintaympäristössä, sillä toiminnan viitekehys määrittää sitä, millaisia merkityksiä erilaiset toiminnot ja valinnat saavat. (Engeström 2005, 325–327.)

Arvot, jotka ihmisen ja yhteiskunnan toiminnan taustalla ovat, muuttuvat sosiaalisessa kontekstissa ja arjessa normeiksi, jotka joko sitovat kulttuuris-sosiaalisesti, tai jotka määritellään ohjeistuksiksi, laeiksi ja asetuksiksi (Allardt 1983, 58–59). Tavot ja lait tai säännöt edustavatkin Allardtin mukaan kahta erilaista normin tyyppiä; siinä, missä ensimmäisen noudattamista ohjaa sosiaalinen paine, eikä väärästä toiminnasta välttämättä rangaista, ovat tyyppillisempiä jälkimmäiset, joita auktoriteetti valvoo ja joiden mukaan se säätelee sanktioita (1983, 58–59). Juuri tämä kahden normityypin ero onkin kiinnostava arvotutkimuksen näkökulmasta, sillä yhteisön sisällä olevat tavot ja sovinnaisuudet voivat erota huomattavastikin siitä, millaisia varsinaiset lait ja säädökset ovat. Millaiseksi

muodostuu tilanne, jossa inhimillisissä suhteissa toimiva sosiaalinen koodisto, ja ylhäältä toimintaa ohjaava säädöstö ovat ristiriidassa?

Siinä, missä arvot, mutta ennen kaikkea normit, ovat taustaltaan sosiaalisia, ovat taas asenteet enemmän yksilöön sitoutuneita ja tilanteisia (Pohjanheimo 2005, 239–240). Asenteet ovat arvoja nopeammin muuttuvia ja Allardt (1983, 55) kuvaakin asenteita nimenomaan laadullisesti positiivisena tai negatiivisena reagoitina suhteessa johonkin, arvojen käsittäessä yksittäisiä kysymyksiä suurempia, laajoja asiakokonaisuuksia. Laadun lisäksi asenteita kuvaa intensiteetti, joka on kuitenkin eri asia kuin arvojen hierarkkinen järjestäytyminen. Intensiteetillä viitataan siihen, miten voimakas positiivinen tai negatiivinen laatu on, mutta intensiteettikään ei vielä kuvaa sitä, millaisia toimintavalmiuksia asenteet herättävät. (Allardt 1983, 55.) Asenteet siis voivat herätellä toiminta-aktiivisuutta, ne voi määritellä positiivisiksi tai negatiivisiksi, ja niillä on voimakkuuseroja, jotka eivät kuitenkaan välttämättä tule ilmaistuksi.

2.2. Arvotutkimuksen historiallisia suuntauksia

Arvoja ovat tutkineet tieteen historiassa pääasiassa sosiologit, sosiaalipsykologit ja muut yhteiskuntatieteilijät. Aihetta on sivuttu varhaisemminkin yhteiskuntatieteissä, mutta suoraan tutkimuksen aiheena ja erityisen kiinnostuksen kohteena se on ollut vasta viime vuosikymmeninä. Arvotutkimuksessa onkin varsin kaksijakoinen suuntautuminen tarkastella yhtäältä yhteisöjen ja kulttuurien välisiä arvosuuntauksia ja -hierarkioita, ja toisaalta taas kohdistaa katse yksilöön. Yhteiskuntasuuntautunut tutkimus, kuten sosiologia, johti arvotutkimuksen historiaa 1900-luvun alkupuolella ollessaan itsekin tieteen kentällä uusi tekijä, mutta sittemmin sosiaalipsykologinen näkökulma on laajentanut myös arvotutkimuksen kenttää, tai ennemminkin kohdistanut sitä. Onkin luonnollista, että arvot, jotka mielletään kiinnostaviksi erityisesti yksilön ominaisuutena, ovat saaneet enemmän kiinnostusta osakseen samalla, kun kiinnostus yksilöä kohtaan kasvoi yleisemminkin.

Sosiologian klassikko Max Weber tarkasteli arvoja länsimaisen yhteiskunnan kulttuurisesta näkökulmasta, ja satoi teoksessaan “Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki” (1904, käännetty 1990) arvot länsimaisen yhteiskunnan kulttuuriin, erityisesti uskonpuhdistukseen

liittyvän työmoraalin kautta. Weberin mukaan juuri protestantismista sai alkunsa kapitalistinen arvomaailma, ja nykyistä talousvetoista systeemiä voikin hänen ajattelunsa mukaan kiittää nimenomaan kristinuskon uudistuksista. (Weber 1904.) Tämä on kuitenkin sikäli ristiriitaista, sillä yleisesti jaettu käsitys on, että länsimaisuutta luonnehtii erityisesti maallistuminen. Weberiläisen ajattelutavan omaksumisen ei kuitenkaan tarvitse tarkoittaa sitä, etteikö länsimaista yhteiskuntaa voisi nähdä sekä maallistuneena että arvopohjaltaan protestanttisena. Kapitalismin voi kiistatta nähdä hyötyneen siitä, että työssä menestyminen nähdään osoituksena jumalallisesta suosiosta, mikä myös johdatti ihmisiä ahkeroimaan töiden parissa, ja täten myös alunperin kohti hengellistä päämäärää tähtääminen muuttui itse rahan, maineen ja menestyksen tavoitteluksi. Samaa korostaa myös Allardt (1983, 51) todetessaan, että Weberin näkemys länsimaisista arvoista on tärkeä, koska se osoittaa arvojen merkityksen kulttuurisina tuotteina, jotka elävät ajassa.

Yhteiskuntatieteissä tunnetuimpia arvoja teoriankehittelyssään käsitelleitä tutkijoita on Émile Durkheim (1893, käännetty englanniksi 1984), joka tarkasteli yhteiskunnallisia arvoja mekaanisen ja orgaanisen solidaarisuuden kautta. Durkheimilainen solidaarisuusteoria on siis samaa yhteiskunnallista jatkumoa kuin weberiläiselle etiikka-ajattelulle, eikä se vielä ota tarkastelun kohteeksi yksilöä. Durkheimin solidaarisuusteorian perusideana oli eri yhteiskuntatyyppien arvoihin, normeihin, ja elämäntapaan sitoutunut tapa pitää yllä järjestäytyntä yhteiskuntaa. Maatalousyhteiskunnassa solidaarisuutta piti yllä esimerkiksi uskonto ja tapojen yhtenäisyys. Yhteiskunnan koheesio johtui jaetusta maailmankuvasta ja sen arvoista. Modernissa yhteiskunnassa tämä mekaaninen solidaarisuus ei enää Durkheimin teorian mukaan riittänyt pitämään yhteiskuntaa koossa, vaan eriytyvän maailmankuvan myötä yhteiskunta tarvitsee uusia keinoja sitoa ihmiset yhteen. Pirstaloituvassa yhteiskunnassa sen eriytyneisyys kuitenkin Durkheimin mukaan luo myös sen yhtenäisyyden, sillä toisin kuin maatalousyhteiskunnassa, tarvitaan modernissa yhteiskunnassa yksittäisiä ihmisiä. Erityistaidot tekevät ihmisistä sekä tarpeellisia että tarvitsevia, ja näin eriytyneisyys sitoo orgaanisesti muokkautuvan solidaarisuuden keinoin erilliset ihmiset yhteen. (Durkheim 1893.)

Varsinaisia arvoteorioita ovat kehittäneet esimerkiksi Kluckhohn ja Strodtbeck (1961), jotka rakensivat arvosuuntauksia käsitelleen mallin, jossa määritellään kulttuurisia arvojen suuntauksia viiden luokan kautta: 1) Ihmisluonteen olemus, 2) Ihmisen suhde luontoon, 3)

Ajan kokeminen, 4) Toiminnallisuus 5) Suhde toisiin. Allardtin mukaan Kluckhohnin ja Strodtbeckin arvosuuntaustutkimus on merkittävä kuvatessaan arvojen kulttuurisia tapoja ohjata ihmisten elämää ja rakentaa kulttuurista maailmankuvaa (Allardt 1983, 54). Kluckhohn ja Strodtbeck ovatkin ensimmäisiä tunnetumpia tutkijoita, jotka tarjosivat hienovireisemmän tarkastelutavan erilaisiin kulttuurisiin arvosuuntauksiin. Kuitenkin yhteiskunnallisesta arvotutkimuksesta empiirisempään tutkimukseen siirryttäessä suurimpia tutkijoita on kenties Milton Rokeach, jonka yksilön arvoja kartoittavasta “The nature of human values” -teoksesta (Rokeach 1973) tuli arvotutkimuksen merkkipaalu ja eräänlainen standardi vuosikymmeniksi (ks. esim. Helkama & Salminen 1989), ja myöhemmin hänen manttelinsa perinyt Shalom Schwartz perusti oman arvomittarinsa Rokeachin mallille (Schwartz 1992).

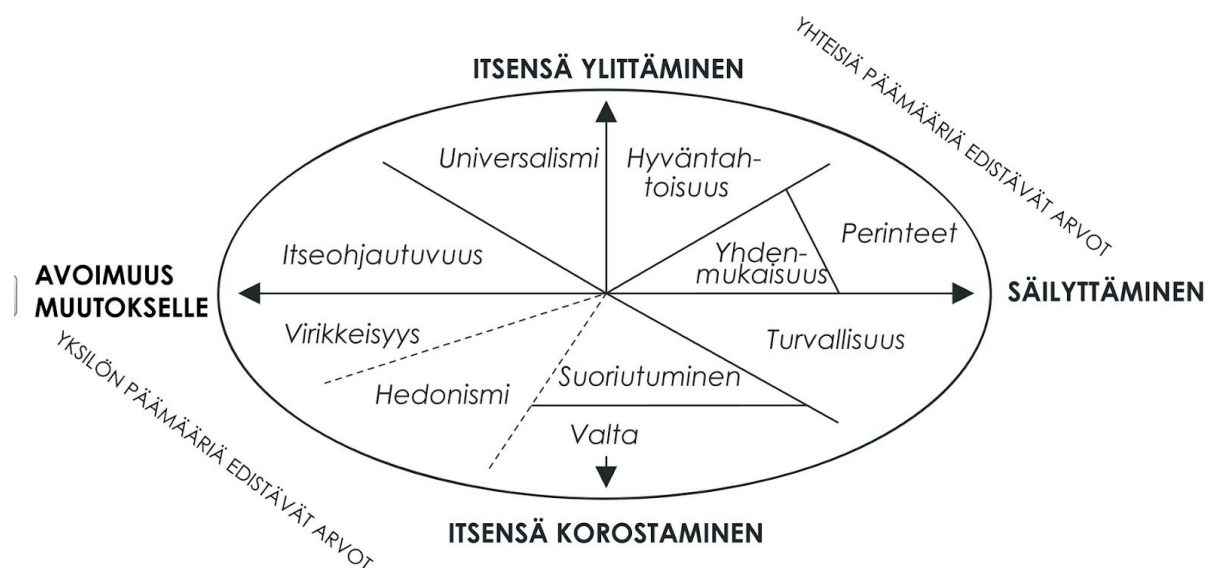
2.3 Schwartzin arvokehä

Arvotutkijoista nykypäivänä yhdeksi merkittävimmistä on noussut israelilainen Shalom Schwartz, joka on pyrkinyt selvittämään arvojen yhtäältä subjektiivisen ja toisaalta objektiivisen luonteen ideaa. Hänen muodostamansa arvokehä (1992, 14), johon tässä luvussa paneudun, pyrkii muodostamaan yleismaailmallisesti jaetuista arvoista kokonaisuuden, joka sijoittuu kahdella ulottuvuudella jaetulle kehälle. Arvokehän muodostuksen taustalla on Schwartzin tutkimus, johon osallistui yliopiston opiskelijoita ja opettajia, ja johon kerättiin materiaalia monista maista, myös Suomesta (Helkama & Olakivi 2012, 32). Juuri tässä on myös yksi Schwartzin arvomallin kriittisistä kohdista, sillä jos pyrkimyksenä on kartoittaa universaalisti ymmärrettyjä arvoja, ovat opiskelijat ja opettajat kuitenkin varsin valikoitunut joukko kuvaamaan väestöä.

Mallia muodostaessa vain muutamista maista, kuten Israelista, Japanista ja Virossa, oli mukana myös yleinen kartoitus arvoista väestötasolla (Schwartz 1992, 19). Schwartz kuitenkin toteaa valinnan taustalla olevan saavutettavuuden ja tutkimukseen positiivisesti suhtautumisen lisäksi myös muita syitä; opettajat ovat monilukuinen joukko, joka vaikuttaa arvojen välittämiseen eteenpäin lapsille ja nuorille, ja he toimivat avainroolissa myös kulttuurin välittymisessä, opiskelija-aineistossa taas pyrittiin monipuolisuuteen eri

opintosuuntausten mukaan (Schwartz 1992, 18). Tämän tutkielman kyselylomakkeen arvomittari perustuu seuraavaksi kuvaamaan Schwartzin arvomittariin.

Schwartzin tutkimuksen taustalla oli vertailukelpoisen, kansainvälisesti toimivan arvomittariston puute. Schwartz korosti, että arvotutkimus paneutui turhan usein vain yksittäisiin maihin tai kulttuureihin, eivätkä niiden mittarit olleet kansallisista erityispiirteistä johtuen yhteismitallisia (1992, 2). Schwartzin arvokehän ensimmäinen ulottuvuus, avoimuus muutokselle – säilyttäminen, kuvaa yksilön suhtautumista asioiden muuttumiseen ja samana pysymiseen. Toinen ulottuvuus, itsensä ylittäminen – itsensä korostaminen, kuvaa suhtautumista yksilön rooliin; onko tehtävänä hyvän saavuttaminen itselle vai muille. Nämä ulottuvuudet rajaavat kenttää siis siten, että yksilö, jolle säilyttäminen ja itsensä ylittäminen ovat ensiarvoisen tärkeitä, korostaa todennäköisesti arvohierarkiassaan perinteiden säilyttämistä, kun taas yksilö, jolle itsen korostaminen ja muutoksille avoimuus ovat oleellisia, korostaa esimerkiksi virikkeiden tai nautinnon merkitystä elämässä.

Kuva 1. Schwartzin universaali arvokehä

Suhtautumista itsen rooliin kuvaavalla pystyakselilla äärimmäisenä itsen korostamisen arvona on valta. Jotta yksilöt voisivat hyväksyä valtaerot ja hierarkian yhteiskunnassa, tulee heidän Schwartzin mukaan hyväksyä valta arvona, tavoiteltavana asiana (1992, 8–9). Arvokehällä valta määrittyy sosiaalisen statuksen ja arvostuksen saavuttamisena, ja kontrollina tai hallintana, joka kohdistuu ihmisiin tai erilaisiin resursseihin. Edelleen itseä korostavalla, mutta voimakkuudeltaan miedommalla suoriutumisella tarkoitetaan tässä yhteydessä

henkilökohtaista menestystä, jota arvostetaan sosiaalisten standardien mukaan. Yksilön kyvykkyys tai pätevyys, joka hyödyttää sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tai instituutioissa toimimisessa, on suoriutumista tai saavuttamista Schwartzin merkityksessä. (Schwartz 1992, 8.)

Siirryttäessä alareunasta arvokehällä myötöpäivään alkavat itsen korostamisen lisäksi arvoihin vaikuttaa muutosalttius, ja vastaan tulee hedonismi. Aluksi Schwartz määritteli tämän arvon mittarissaan mielihyväksi, mutta arvon organisminen perusta ja aistinautinnon ottaminen osaksi sen kuvausta määrittelevät hedonismin tarkemmin lähemmäs kehollisuutta. Pyrkimyksenä on nautinto, tai laajemmin elämästä nauttiminen. (Schwartz 1992, 8.)

Virikkeisyys taas on hedonismista erottuen kehollisuudesta irtautunut, mutta edelleen yksilöön liittyvä arvo, joka sitoutuu yksilön vaihtelunhaluun, jännityksen, haasteiden ja uutuudenkaipuuun, sekä siihen, että yksilö kaipaa stimulaatiota pysyäkseen toimintakykyisenä. Schwartz kuitenkin korostaa, että tämän arvon merkittävyyden vaihtelusta osa selittynee biologisilla eroilla siinä, miten paljon ja miten voimakasta stimulaatiota yksilö tarvitsee esimerkiksi erilaisen hormonitoiminnan vuoksi. (Schwartz 1992, 7–8.) Kun elämän tarjoamista sytykkeistä siirrytään sisäisen maailman ajamaan toimintaan, on kehällä seuraavana itseohjautuvuus. Tätä arvoa määrittelee yksilön itsenäinen ajattelu ja toiminta, valinnat, luovuus ja tutkiminen. Uteliaisuus, vapaus valita omat päämääränsä, ja toiminnan autonomia ovat tärkeitä itseohjautuvuuden tekijöitä. (Schwartz 1992, 5–7.)

Kun muutoksille avoimien nautintojen, virikkeiden ja vapauden kautta siirrytään kohti muita, määrittelee itsen ylittäminen seuraavia kehän arvoja, universalismia ja hyväntahtoisuutta. Alunperin kypsyydeksi määritelty universalismiarvo muokkautui empiirisen aineiston kautta määrittelynsä laajemmaksi. Universalismin merkityksenä on kaikkien ihmisten ja luonnon ymmärtäminen, arvostus, sietäminen ja suojeleminen. Tämä arvo tulee merkitseväksi yksilön kohdatessa itsestään ja viiteryhmästään poikkeavia ihmisiä, tai tämän tullessa tietoiseksi luonnonvarojen rajallisuudesta. Tämä yhteyden ja riippuvuuden ymmärtäminen on universalismiarvon tärkeä taustatekijä. Schwartzin mukaan universalismi onkin arvo, jonka merkitys nousee korkealle käytännössä kaikissa ihmisryhmissä. (Schwartz 1992, 12.)

Hyväntahtoisuus, joka aiemmassa tutkimusvaiheessa määrittyi vielä laajemmasti prososiaalisuudeksi, kuvaa arvokehämällisissä yksilön kantamaa huolta niiden ihmisten hyvinvoinnista, joiden kanssa hän on henkilökohtaisesti tekemisissä. Hyväntahtoisuutta

kuvaavat sellaiset arvopiirteet kuten lojaalisuus, rehellisyys tai vastuullisuus. (Schwartz 1992, 11.) Universalismissa näkyy selkeästi sen läheisyys itseohjautuvuuden kanssa sen korostaessa yksilön näkemystä siitä, kuinka laaja on se piiri, johon arvoja ulotetaan, kun taas hyväntahtoisuus on lähempänä säilyttämisarvoja, ja onkin yhteydessä lähiyhteisöön, joka säilyttämisarvoissa onkin merkittävältä osin ohjaava tekijä.

Säilyttämisarvoissa kehällä ovat seuraavana perinteet ja yhdenmukaisuus, perinteiden ollessa näistä kahdesta voimakkaammin säilyttämistä korostava. Tähän arvoon liittyvä tavoite on kunnioittaa, sitoutua ja hyväksyä ne tavat ja ajatukset, joita kulttuuri säätelee. Perinteillä sidotaan yksilöt ryhmän jäseniksi ja luodaan yhteishenkeä ja kuvataan oman ryhmän erityistä arvoa. (Schwartz 1992, 10.) Yhdenmukaisuuden arvostus kuvaa toiminnan, taipumusten tai impulssien hillintää silloin, kun ne todennäköisesti häiritsevät muita tai loukkaavat yhteisiä normeja. Tavoitteena on siis olla tuottamatta toimintaa, joka estää ryhmää toimimasta jouhevasti. (Schwartz 1992, 9.) Perinteiden voimakkuus tulee siis esille siinä, että se korostaa kulttuurin jatkuvuutta, tapoja ja uskontoa, kun taas yhdenmukaisuus viittaa ennemminkin senhetkessä tilanteessa toteutettavaan toimintaan. Säilyttämisarvoissa on vielä lähellä valtaa sijaitseva turvallisuus, jonka merkitys puutearvona selittyikin näiden kahden olemuksellisella läheisyydellä. Tätä arvoa määrittää yhteiskunnan, ihmissuhteiden, ja yksilön sisällä vallitseva harmonia ja vakaus. (Schwartz 1992, 9.) Schwartz myös korostaa mahdollisuutta, että turvallisuuteen liittyy kaksi ulottuvuutta, sosiaalinen ja yksilöön liittyvä. Sosiaaliseen ulottuvuuteen kuuluvat esimerkiksi kansallinen turvallisuus, kun taas yksilölliseen esimerkiksi terveys.

Vaikka onnellisuus on tärkeä arvo suurelle osalle ihmisiä, ei se, ehkä yllättävästi, kuulu lainkaan Schwartzin arvomalliin. Selityksenä tälle on se, että arvokehällä onnellisuus sijoittui aivan kehän keskustaan, eli se on luonteeltaan kompleksinen ja monimerkityksellinen. Schwartzin mukaan onnellisuus onkin ilmeisesti mahdollista saavuttaa varsin erilaisia arvoja kohti pyrkimällä, eikä siihen siis ole yhtä, oikeaa väylää. (Schwartz 1992, 8.) Se, mitä ihminen arvostaa, ei kerro siis suoraan siitä, miten onnellinen hän on. Toinen arvo, joka oli tulla mukaan arvokehälle, on uskonnollisuus, mutta se jäi mallista pois osin samoista syistä kuin edellinen; joko uskonnollisuuteen liittyvät arvot näkyvät jo olemassaolevien kymmenen arvon kautta, tai sitten uskonnollisuus ei ole lainkaan määriteltävissä universaalisti siten, että

sen voisi sijoittaa osaksi mallia, jonka tulisi toimia eri kulttuureissa ja uskonnoissa (1992, 10–11).

3 Suomalainen arvotutkimus, suomalaisten arvot ja yliopisto

Tässä luvussa esittelen arvotutkimusta suomalaisessa viitekehyksessä. Kartoitan ensin yleisemmin sitä kenttää, mihin arvotutkimus Suomessa sijoittuu, minkä jälkeen kohdennan katseeni suomalaiseen arvopohjaan ja sen sijoittumiseen kulttuurisesti. Tarkastelen suomalaisnäkökulmasta jo aiemmin esiteltyä Schwartzin arvomallin myöhempää laajennosta kulttuurisista arvo-orientaatioista verraten sitä muihin kulttuureja vertaileviin malleihin. Vertailun jälkeen tarkastelen suomalaisia arvojen erityispiirteitä, ja nostan esiin Schwartzin arvomallin universaaliuden kritiikkiä osoittamalla, miten sitä on suomessa muokattu paremmin arvomaailmaamme kuvaavaksi ja toimivammaksi malliksi. Viimeisenä tarkastelun kohteeksi asettuu tutkielman erityinen kiinnostuksenkohde, suomalainen yliopisto, arvomaailmaa määrittävänä kontekstina.

3.1 Arvotutkimus Suomessa

Suomessa arvoja on tutkittu niin psykologian, sosiaalipsykologian kuin sosiologiankin näkökulmasta, ja siten suomalainen arvotutkimus sitoutuukin vahvasti myös kansainvälisiin arvotutkimuksen suuntauksiin. Erään kiinnostavimmista ja erikoislaatuisimmista tutkimuksista suomalaisen arvotutkimuksen kentällä tarjoaa kuitenkin yli 30 vuotta jatkunut Pyhtään kunnan asukkaita tutkinut seurantatutkimus (Helkama & Olakivi 2012). Tutkimuksen taustalla on laaja sosiaalitieteiden tutkijajoukko, joka päätti lähteä tarkastelemaan tavallisia ihmisiä sen sijaan, että tutkisivat jatkuvasti kohdejoukkonaan erilaisia yliopisto-opiskelijoita.

Pyhtää-tutkimus ei ole siis pelkästään arvotutkimus, vaan vain osa haastattelukokonaisuutta esimerkiksi ruumiillista ja henkistä työtä, ihmissuhteita, elämäntapahtumia, stressiä ja paikkaidentiteettejä kartoittaneessa tutkimuskokonaisuudessa. Tutkimushaastattelut toteutettiin vuosina 1975, 1982, 1993 ja 2007, joten tutkimuksen aikajänteelle sijoittuu varsin

kiintoisa siivu suomalaista arkea. Tutkimus toimi myös alkusysäyksenä uuden tieteidен- ja yliopistojenvälisen ohjelman, Rural studies -verkoston perustamiselle, ja siten Pyhtää-tutkimus sitoutui erityisesti maaseutu- ja kylätutkimukseksi, vaikka toisaalta se erityisesti Suomessa nähdään yhteiskunnallisena sosiaalipsykologisena tutkimuksena. (Helkama & Olakivi 2012, 1–3.)

Pyhtää-tutkimuksen arvoihin on paneutunut erityisesti Esa Pohjanheimo, joka teki väitöskirjatutkimuksensa (1997) pohjautuen pyhtääläisten arvomuutoksiin vuosina 1982–1993, tarkastellen niitä erityisesti suhteessa sosiaaliseen taustaan ja työhön. Pyhtää-tutkimuksen arvomittari on myös sikäli mielenkiintoinen, että se toimi yhtenä materiaalina Shalom Schwartzin kulttuurisia arvo-orientaatioita kartoittavassa tutkimuksessa. (Helkama & Ojakivi 2012, 32). Universaaliarvojen lisäksi myös Schwartzin kulttuurinen arvomittaristo on siis suomalaisille tutkijoille ollut läheinen jo sen alkuvaiheilta lähtien.

Suomalaisista arvotutkijoista Verkasalo ja Lönnqvist ovat olleet myös työskentelemässä samassa tutkimusryhmässä Shalom Schwartzin kanssa tuoreessa (Vecchione ym. 2015) tutkimuksessa, jossa kartoitettiin eri maita vertaillen yksilön arvojen ja poliittisen aktivismin yhteyttä. Ei siten olekaan ihme, että Schwartzin mittari on laajasti käytössä myös muussa suomalaisten tutkijoiden tekemässä arvotutkimuksessa, kuten virolaisten, suomalaisten ja etiopialaisten arvoja kartoittaneessa tutkimuksessa (Lilleoja ym. 2016). Tämä on luonnollisesti myös tutkimuksen haaste, koska arvotutkimuksen ollessa sekä kansallisesti että kansainvälisesti paljon yhteen vahvaan teoriaan tukeutuvaa, saattaa se yksipuolistaa tutkimuksen tuottamista.

Verkasalo, Lönnqvist, Lipsanen ja Helkama ovat tarkastelleet eurooppalaisten normeja ja arvoja European Social Survey (ESS) -barometrin arvomittaristosta, joka perustuu Schwartzin arvomittariin (Verkasalo ym. 2009). ESS-aineistoa erityisesti on kuitenkin Suomessa tutkinut tilastotieteilijä Seppo Laaksonen, joka on analysoinut ESS-aineiston arvoja erityisesti yhdessä saman aineiston luottamus yhteiskunnallisiin toimijoihin -mittarin kanssa (Laaksonen 2008). Uudempaa arvotutkimusta näiden perinteisempien väestöanalyysien rinnalla edustaa Lönnqvistin ja Itkosen arvoihin ja persoonallisuuspiirteisiin pureutuva tutkimus, jonka viitekehyksenä ovat sosiaalisen median verkostot Facebookissa (Lönnqvist & Itkonen 2016).

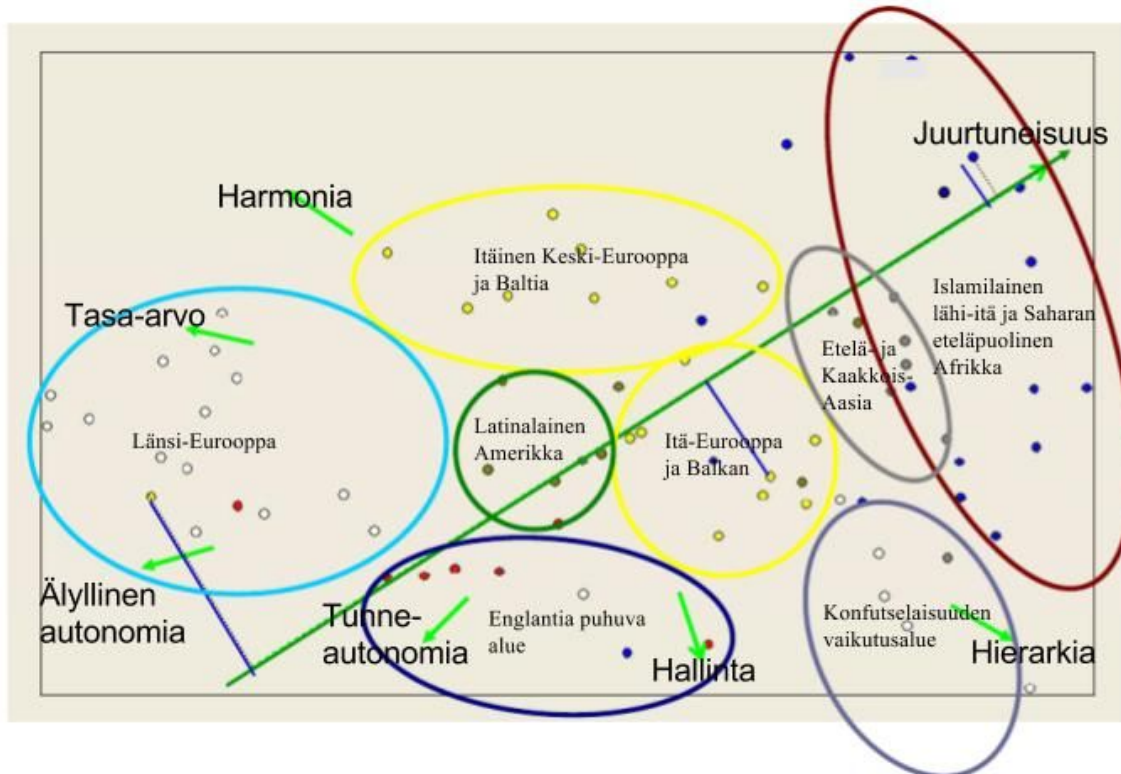
Koulutukseen liittyen arvotutkimus, jossa suomalaisia tutkijoita on ollut mukana, on koskenut pääasiassa opiskelijoita, kuten Sortheixin ja Lönnqvistin vuonna 2015 julkaistu tutkimus, jossa tarkasteltiin yksilön arvojen mukautumista ryhmän mukaisiksi Argentiinassa, Bulgariassa ja Suomessa, tai Myyrin ja Helkaman Schwartzin arvomittaristoon perustunut tutkimus yliopisto-opiskelijoiden arvojärjestyksestä ja emotionaalisesta empatiasta vuodelta 2001.

3.2 Kulttuurierot arvoissa ja suomalaisten arvot

Schwartz on laajentanut arvokehätutkimustaan myös kulttuuriarvojen rakenneteoriaan, joka eroaa yksilön arvojen rakenneteorista koostuessaan kolmesta ulottuvuudesta kahden sijaan. Nämä ulottuvuudet ovat: hierarkia – tasa-arvo, juurtuneisuus – autonomia (älyllinen ja tunneautonomia) ja harmonia – hallinta (Schwartz 2011, II). Seuraavalla sivulla kuvassa 2 on mallinnettuna ryhmiä, joista osaa määrittää uskonto, osaa kieli, osaa muu kulttuurinen yhteys.

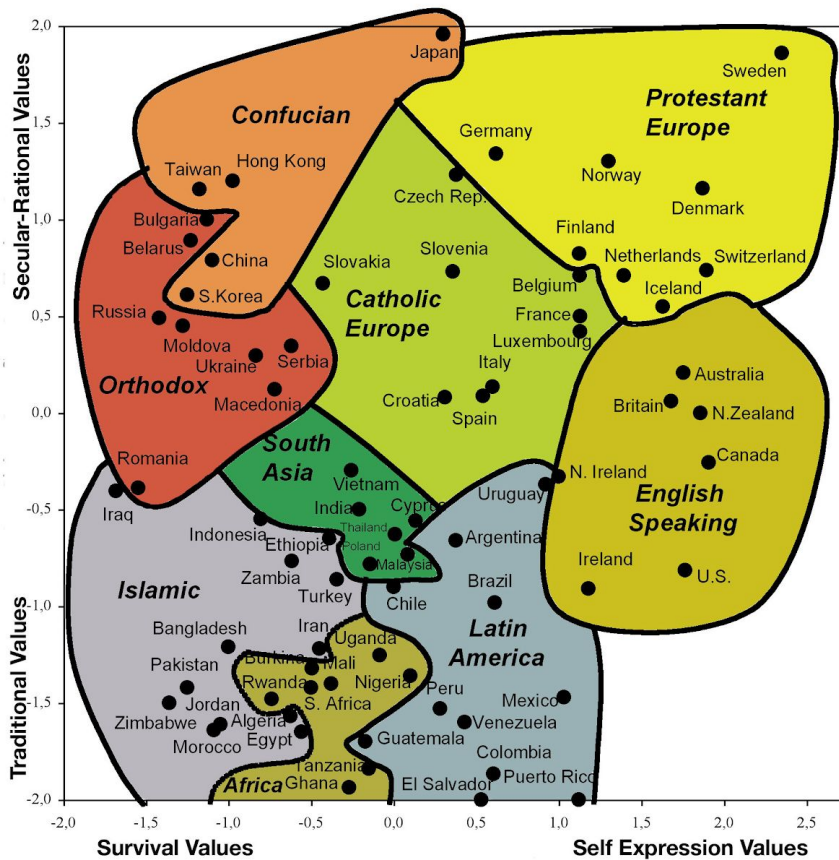
Hierarkia – tasa-arvo -ulottuvuudella ääripäitä ovat konfutselaisuuden vaikutusalue ja läntinen Eurooppa, juurtuneisuus – autonomia -akselilla islamilainen lähi-itä ja Saharan eteläpuolinen Afrikka ja yhtäältä älyllisen autonomian osalta Länsi-Eurooppa ja toisaalta Englantia puhuva alue muodostavat ääripäät. Harmoniaa korostavat itäisen Keski-Euroopan ja Baltian maat, kun taas hallinta on tärkeää englantia puhuvalla alueella. Kiintoisasti arvokartalta voi havaita Etelä- ja Kaakkois-Aasia, Latinalainen Amerikka tai Itä-Eurooppa ja Balkan eivät näillä ulottuvuuksilla kuulu mihinkään näiden ulottuvuuksien ääripäihin, mutta yhteneväisyyksiä kuitenkin löytyy kummankin aasialais- ja itä-eurooppalaisryhmän sisältä.

Suhteessa aiemmin kuvattuun arvokehään ja sen universaaliarvoihin (Schwartz 2011, 7–8), voi tällä mallilla havaita olevan selkeästi yhteneviä piirteitä. Juurtuneisuutta voi kuvata myös perinteiden, yhdenmukaisuuden ja turvallisuuden kautta, kun taas älyllistä autonomiaa itseohjautuvuutena ja tunneautonomiaa virikkeisyyden ja hedonismin kautta. Tasa-arvo sisältyy universalismiarvoihin ja on myös selkeästi yhteydessä hyväntahtoisuuteen, hierarkia taas valtaan. Harmonia on selkeästi yhteydessä universalismiarvoihin, ja hallinta suoriutumisen ja valta-arvoihin.

Kuva 2. Kulttuurialueet Schwartzin arvo-orientaatioiden (2011) mukaan

Suomi kuuluu kartalla Länsi-Eurooppaan. Erityisesti korostuvat tasa-arvo, harmonia ja älyllinen autonomia, kun taas juurtuneisuus, hallinta ja hierarkia painottuvat vain vähän, tunneautonomia korostuu jonkin verran. Suomea lähellä ovat Italia, Espanja, Belgia ja Norja, Ruotsissa ja Tanskassa taas korostuu enemmän älyllinen autonomia ja vähemmän harmonia kuin Suomessa. (Schwartz 2011, 35–36.) Vastaava ilmiö näkyy myös seuraavan sivun kuvan Inglehartin ja Welzelin World Value Survey -tutkimusten kautta muodostetussa arvokartassa (WVS:n kotisivut). Schwartz itsekin korostaa (2011, XIX), että Inglehartin täysin eri menetelmällä koottu malli vastaa huomattavan suurelta osin Schwartzin mallia – vaikka niiden koostamisen menetöt poikkeavat toisistaan täysin. Verratessa näitä kahta mallia voi havaita, että jos Inglehartin mallin kummatkin akselit kääntäisi toisinpäin, vastaisivat mallit toisiaan huomattavasti. Inglehartin ja Welzelin mallissa ulottuvuuksia, tai akseleita, on siis kaksi: ensimmäinen kuvaa maan selviytymisarvojen tai itseilmaisua korostavien arvojen merkitystä, ja vastaa siten paljolti juurtuneisuus-älyllinen autonomia -ulottuvuutta Schwartzin mallissa, ja perinteet – sekulaaris-rationaaliset arvot kuvaa luonnollisesti perinteitä, ja toisaalta jälleen ajattelun itsenäisyyttä suhteessa muihin (Schwartz 2011, 17–18).

kuva 3. Inglehartin & Welzelin arvokartta 2008, World Value Survey

Kiinnostavaa onkin havainto siitä, etteivät suomalaisten arvot sitoudu suoraan vaikkapa pohjoismaisiin arvoihin, vaan Suomi sijoittuu tässä mallissa Benelux-maiden läheiseen yhteyteen, ja on selvästi lähempänä Keski- ja Länsi-Eurooppaa kuin pohjoismaista arvopohjaa. Suomi on siis näiden kummankin mallin mukaan jonkin verran poikkeava, kun sitä tarkastelee alueellisesti tai uskonnollisesti. Myös Laaksosen European Social Survey-barometriin (2008) perustuva arvojen klusterianalyysi antaa viitteitä siitä, että Suomi asettuukin ennemminkin Itävallan, Saksan ja Iso-Britannian yhteyteen, sillä tasa-arvo saa Ruotsissa ja Norjassa suuremman merkityksen kuin Suomessa. Kuitenkin, samoilla menetelmillä tarkastellen, on myös Tanska toisinaan kauempana Norjan ja Ruotsin muodostamasta pohjoismaisesta ytimestä, ja liittoutuu usein Suomen kanssa vastaaviin arvohierarkioihin. (Laaksonen 2008, 11–12.)

Suomalaiset ovat siis monella eri menetelmällä, aineistolla, ja teoreettisella viitekehyksellä tarkastellen omanlaisensa maa, joka yhtäältä sitoutuu pohjoismaisiin, toisaalta länsi-eurooppalaisiin arvoihin, ja tämä tukeekin näkemystä suomalaisista “Idän ja Lännen

välissä”. Suomi on selkeästi maallistunut, moderni yhteiskunta, mutta perinteet ja tietynlainen vanhoillisuus pitää edelleen Suomessa pintansa. Tätä suomalaisen identiteetin kamppailua kahden maailman välissä kuvaa myös antropologi Jorma Anttila todetessaan suomalaisuudessa olevan yhtäältä hävetty ja ylistetty perinteikkyys, junttimaisuus mutta myös talvisodan henki, ja toisaalta taas “Euroopan sivistysvaltioista” tuotu moderni, pirteä – ja epäilyttävä (Anttila 1993, 129). Koska suomalaisuutta kuvaa selkeästi pitkälle historiaan sijoittuvat idolit Saarijärven Paavosta Tuntemattoman sotilaan Rokkaan, pohtii Anttila (1993, 131) suomalaisuuden, sen identiteetin ja yhteisen arvopohjan, olevan modernismin ja postmodernismin uhkaama. Perinteinen kertomus sisukkaasta suomalaisesta pitäisi uudistaa, tai kahtiajakautuminen uuden ja vanhan, kaupunkien ja maaseudun, tai vaikkapa eliitin ja kansan välillä, kasvaa.

Eliitin ja kansan arvoja ovat suomalaisten aikakauslehtien henkilöhaastatteluja analysoimalla tutkineet Helkama ja Seppälä (2006). Tutkimuksessa selvitettiin Suomen kuvalehden ja Avun henkilöhaastatteluista esiinnoisseiden arvoilmausten eroja siirryttäessä 1980-luvulta 2000-luvulle, ja vaikka he korostavatkin, että median arvopuhe ja tavallisten ihmisten arvot ovat eri asioita ihmisten ollessa trendien perässä juoksevaa mediaa vakaampia, löytyi lehtien väliltä myös eroja (Helkama & Seppälä 2006, 144–145; 151). Vaikka kummassakin lehdessä korostuvat perinteisesti suomalaisia kuvaavat itsensä ylittämisen- ja muutosvalmiusarvot, eli perinteiset pohjoismaiset arvot, kasvoivat lehtien arvokorostukset tarkastelujakson aikana siten, että eliittiä edustavassa Suomen kuvalehdessä itsensä ylittäminen pysyi merkittävänä, kun taas kansaa edustava Avu lisäsi itsensäkorostamisarvojen ilmaisuja. Siten epävarmuuden voi tulkita kasvaneen tavallisen väestön keskuudessa, mikä 1990-luvun laman vuoksi onkin helppo ymmärtää, sillä itsensäkorostusarvot, kuten valta ja suoriutuminen, korostuvat epävarmoissa tilanteissa (Schwartz 1992, 9).

Suomalaisten yksilötason arvohierarkioita tarkastellessa merkittäväksi erityispiirteeksi on noussut se, että Suomessa työhön liittyvät arvot on muokattu Schwartzin arvokehästä erilliseksi osakseen. Helkama ja Olakivi (2012, 36–37) kuvaavat tätä erottautumista sillä, että alkuperäisessä mallissa kunnianhimo määritellään ahkeruuden ja työteliäisyyden mukaan, kun taas Suomessa kunnianhimo ja ahkeruus eivät välttämättä ole luonnollisesti sidoksissa toisiinsa. Schwartzin universaaleja arvoja mittaava malli ei siis täydellisesti sopinut suomalaiseen kontekstiin. Tämä tyytymättömyys mallin tapaan määrittellä arvoja, joita

suomalaiset liittyvät työhön, sai tutkijat Pyhtää-tutkimuksessa muokkaamaan arvomallia vastaamaan kansallisia erityispiirteitä paremmin (Helkama & Olakivi 2012, 37).

Työhön liittyviä arvoja on suomalaisessa mallissa viisi; ahkeruus, tunnollisuus, täsmällisyys, järjestelmällisyys ja suunnitelmallisuus pitkällä tähtäimellä (Helkama & Olakivi 2012, 36–37), mutta kiinnostavampaa kuin työarvojen määrittely on se, ettei näitä arvoja voi yksiselitteisesti sijoittaa Schwartzin malliin, vaan nuorilla nämä arvot liittyvät yhdenmukaisuuteen ja turvallisuuteen, kun taas aikuisväestössä sijoittuminen paikantuu suoriutumisen ja vallan yhteyteen (Helkama & Seppälä 2006, 8). Voisi siis tulkita, että siinä, missä nuorena työn merkitys on sitoutumisessa yhteisöön, lisääntyy iän myötä työn merkitys oman itsen korostamisessa.

Suomalaisten kulttuurinen erityispiirre on siis selkeän protestanttisen työmoraalin korostus, arvojen eriytyminen, yhtäältä postmoderni pohjoismaalaisuus ja toisaalta keskieurooppalainen perinteikkyyys. Helkama ja Seppälä (2006, 151) kuvaavat nousussa olevia suomalaisten arvoja termillä “kilpailukykyarvot”, ja liittyvät näihin muutosvalmiuden, itseohjautuvuuden, työarvot ja suoriutumisen. He kuvaavat myös siirtymää kohti ensin 1990-luvulla kohti yksilöarvoja, ja 2000-luvulle tultaessa kohti talousarvoja (2006, 149). Suomalaisten arvoja pitkittäistutkimuksella seurannut Puohiniemikin (1993, 23) kuvaa suomalaisen arvomaailman murrosta 1980-luvulla tapahtuneena markkinatalouden normiston läpilyömisestä, ja tähän arvomaailmaan palaamme kohdistettuamme katseemme ensin suomalaiseen yliopistoon.

3.3 Koulutuksen arvotutkimus ja suomalaisen yliopiston arvopohja

Koulutukseen liittyvää arvotutkimusta on tehty erityisesti tarkastelemalla opiskelijoita tai oppilaita. Tyypillisesti arvotutkimuksen kohteena ovat opiskelijat, jotka opiskelevat terveydenhuolto- tai sosiaaliajaa (Gelfand, Sullivan & Steinhouse 2000), nähdäänhän arvo- ja moraalikasvatus usein erityisen tärkeänä, kun kyseessä on henkeen, terveyteen ja huono-osaisemmista huolehtimiseen liittyvä työ. Erityisen kiinnostuksen kohteena nämä opiskelijat ovat olleet erilaisissa opinnäytetöissä. Toinen leimallinen tutkimussuuntaus on verrata eri oppilaitoksissa opiskelevien opiskelijoiden arvoja, tai tarkastella, omaksuuko

opiskelija oman alansa arvot oppilaitoksessa, vai valitseeko hän opiskelupaikan sen mukaan, sitoutuuko hän sen arvoihin jo valmiiksi (Myyry & Helkama 2001, Sortheix & Lönnqvist 2015).

Yliopiston toiminta pohjautuu tieteellisen sivistysihanteen arvoihin, mutta myös yhteiskunnalliset arvotrendit ohjaavat yliopistoa, onhan se instituutiona myös osa yhteiskuntaa (Evers & Nevgi 2011, 384). Perinteisiä yliopistoa ohjaavia arvoja kuvaavat Mertonilaiset normit, joilla viitataan tieteen universaaliuteen, eli siihen, että tutkimuksen arvo ei ole riippuvaista sen tekijöistä, heidän ominaisuuksistaan tai meriiteistään, tieteen yhteisöllisyyteen, tutkivan henkilön tavoitteiden tai arvojen erottamiseen tutkimuksenteon ulkopuolelle, ja tulosten tarjoamiseen kriittisen tarkastelun alaiseksi (Hakala ym. 2003, 15–16).

Yliopistollisen toiminnan ihanteeseen kuuluu siis ajatus sen mahdollisuudesta tuottaa tutkimusta ja osaamista autonomisesti, vaikkakin tämä ihanne on nykyisen johtamispolitiikan myötä varsin kyseenalainen. Toisaalta juuri siksi, että lainsäädäntö on muokannut yliopiston suhdetta yhteiskuntaan sitoutuneemmaksi, ovat arvot erityisen merkityksellisiä. Miettisen ym. (2006, 42) mukaan vapaus onkin edelleen merkityksellinen arvo niin Suomessa kuin yleiseurooppalaisessa yliopistomaailmassa, mutta rinnalle ovat nousseet myös sosiaalinen vastuu, suunnitelmallisuus, ja ennen kaikkea taloudellinen kasvu. Hakalan ym. (2003, 16) mukaan uusiksi yliopiston arvoiksi pyrkiiikin sellaisia talouselämästä tuttuja periaatteita kuin tutkimuksen omistusoikeus, paikallisuus, auktoriteettiasemaan nojaaminen, tutkimuksen perustuminen toimeksiantoihin sekä sen tekeminen asiantuntijatyönä. Siten uutena ideaalina näkyy myös arvojen suhteen tarve entistä tiiviimpään yhteyteen yritysmaailman ja muun yliopiston ulkopuolisen yhteiskunnan kanssa. Näiden ristiriitojen vuoksi yliopiston johdon tulee olla tietoinen siitä arvopohjasta, josta käsin he määrittelevät yhteiskunnallisten ohjausvaikutusten mahdollisia seurauksia akateemiseen toimintaan, ja akateeminen johtajuus onkin siis Eversin ja Nevgin (2011, 384–385) mukaan entistä arvolatautuneempaa – vastaavathan siitä nykyisin viime kädessä johtavassa asemassa olevat yksilöt rakenteiden asettamien raamien sijaan.

Yliopistot pyrkivät myös itse sanoittamaan oman toimintansa arvoperusteita, ja tekemään siten läpinäkyviksi niitä periaatteita, joiden ne kokevat toimintaansa ohjaavan. Suomessa

esimerkiksi Helsingin yliopiston hallinnon julkaisujen sarjassa on julkaisu nimeltään “Helsingin yliopiston opetusfilosofia” (2015), jossa pyritään määrittelemään ne periaatteet, jotka yliopistollista opetusta ohjaavat. Julkaisu kuitenkin näyttää ristiriitaiselta suhteessa siihen, miten yliopiston merkitystä sanallistetaan vaikkapa mediassa, sillä siinä korostuu hyvin perinteinen, korkean ihanteellinen ajatus yliopistosta itsenäisenä toimijana, joka vaikuttaa yhteiskunnassa melko puhtaasti omista lähtökohdistaan (2015, 7–8). Sen korostaminen, että opetuksessa otetaan huomioon kriittisyys, tieteellisen ajattelutavan kehittyminen, monikulttuurisuus tai innovatiiviset tutkimusmenetelmät, ei aina käy yksiin sen ajatuksen kanssa, että yliopisto näyttäytyy julkisuudessa yhtäältä suurena rahareikänä, ja toisaalta taloudellisesti hyödyllisen huippututkimuksen luoja. Tämä erinomaisuuden, kilpailun, ja taloudellisten arvojen korostaminen ei tule lainkaan opetusfilosofiassa esiin. Pitäisikö siis tulkita, että yliopistossa vallitsee kaksi arvoparadigmaa, joista ensimmäinen ohjaa opetusta, ja toinen tieteellistä tutkimusta?

Yliopiston koko idea perustuu tutkimukseen, ja osaamisen jakamiseen opettamalla (Helsingin yliopiston opetusfilosofia 2015, 7–8). Yliopiston lainsäädännöllisiin perustehtäviin kuuluvat opetus ja tutkimus, ja vasta uuden yliopistolain myös niiden rinnalle on tullut yhteiskunnallinen vaikuttaminen (Yliopistolaki 558/2009). Yliopisto on instituutio, jossa siis opitaan tutkimuksesta, tutkimalla, ja tutkimaan. Tutkimalla oppiminen kuuluu yliopiston perusajatuksiin (Helsingin yliopiston opetusfilosofia 2015, 7), ja sen merkitys nähdään sekä oppivan yksilön toimijuuden kehityksessä, että tutkimus- ja työelämätaitojen kartuttamisessa (Lonka, Pyhältö & Lipponen 2011, 255). Yliopisto-opetuksessa tulisi siis vaalia tutkimuksen ihannetta, ja tutkimuksellisen asenteen ja ajattelutavan kehittymistä sekä tieteellistä sivistystä.

Sivistys ei kuulu Schwartzin arvomalliin, eikä muihinkaan yhteiskunnallisiin malleihin, ja siksi tutkimusta sivistyksestä arvona ei ole niin helposti saatavilla. Taustalla tähän on se, ettei sivistyksen käsitteelle ole esimerkiksi englannin kielessä suoraa käännöstä, vaikka monet sivistyksen määritelmään kuuluvat asiat herättävät voimakasta tutkijoiden kiinnostusta kansainvälisesti (Helkama & Olakivi 2012, 31). Kun siis vaikkapa Saksassa termi “Bildung” vastaa suomalaista käännöstään, ei esimerkiksi englannin “civilized” tai “educated” kokoa nimikkeensä alle vastaavia merkityksiä, jolloin vertailu maittain tai kulttuureittain on vaikeaa yhteisen termistön puutteessa. Vertaillessa sivistyksen tutkimista perinteisiin arvomittaristoihin, on kuitenkin löydetty yhteyksiä universalismi- ja itseohjautuvuusarvoihin.

(Helkama 2015, 183.) Sivistys voisi siis määrittää luovuuden, tutkimuksen arvostamisen ja viisauden kautta, ja nämä kaikki ovatkin oleellinen osa tieteen maailmaa ja ymmärryksen kehittymistä.

Kun taas näitä arvoja tarkastellaan suhteessa Schwartzin arvomalliin, on niiden vastapuolella suoriutumisen ja valta. Sivistyksellisten arvojen voikin tulkita olevan varsin vastakkaisia kilpailukykyä korostaville taloudellisille arvoille. Vastakkaisten arvojen kamppailu ei ole niin Suomessa kuin muuallakaan vierasta, sillä arvot ovat tyypillisesti riippuvaisia esimerkiksi ammatista tai suuntautumisalasta siten, että sosiologit tai kauppatieteilijät, olivat he missä osassa maailmaa tahansa, ovat arvoista keskenään enemmän samaa mieltä kuin maantieteellisesti, esimerkiksi saman valtion sisällä olevat ihmiset (Helkama 2015, 187). Toisaalta, kun sivistystä, koulutusta ja opinhalua tarkastellaan kansallisidentiteetin kannalta, korostuu niiden arvostus, mikä on edellä mainitun kanssa varsin ristiriitaista (Helkama 2015, 187–188).

Myös joissain sivistyksen osissa, kuten viisaudessa, jonka osaksi moraalinen arvostelukyky voidaan määrittää, ovat suomalaiset samanmielisiä (Helkama 2015, 198). Maan valtaetäisyydellä, eli hierarkian jyrkkyydellä, tuntuu olevan yhteys siihen, miten pitkälle moraalinen arvostelukyky kehittyy. Vaikka siis niistä arvoista, jotka määrittelevät yksilöitä, ollaan erimielisiä, voidaan kuitenkin moraalisuuden toiminnan yhteiset periaatteet varsin vahvasti allekirjoittaa. Tämä on myös edellä tarkasteleman tieteellisen toiminnan ja opetuksen kannalta oleellista; vahva käsitys siitä, mikä on oikein, takaa luottamusta myös tieteeseen, ja tieteellisen sivistyksen hankkiminen on mahdollista, kun toiminnan yhteiseen perustaan voi luottaa.

Sivistyksen käsitteeseen voi sisällyttää myös korkeat ihanteet, ja kulttuurisen perinnön tuntemisen. Koulutuksen kautta voidaan nähdä pyrittävän kohti näitä ihanteita, ja opettajien olevan tärkeässä roolissa tässä toiminnassa (Helkama 2015, 200–201). Tällainen tieteen ylevyyttä korostava näkemys on nykyäänkin oleellista, sillä tutkijat ja opettajat, jotka kokevat tekevänsä merkityksellistä työtä, toimivat itseohjautuvasti, ilman resursseja kuten aikaa ja vaivaa vievää kontrollia tai valvontaa (Ainamo 2012, 196).

Opetuksen lähtökohtana ei siis ole vain tietojen ja taitojen oppiminen, eli itse oppiaineen substanssiosaaminen, vaan se akateeminen sivistys, johon yliopisto-opettaminen tähtää, tulisi

olla jotain laajempaa; koko ajattelutavan muutos. Tieteellisen sivistyksen käsite on kuitenkin problemaattinen, sillä sitä tavoitellaan kuitenkin yleensä varsin konventionaalisesti, tiettyyn tutkimusperinteen kaanoniin perustuen (Knuutila 1995, 172–173), mutta tätä perinnettä tutkivan oppimisen avulla pyritään nykyisin murtamaan (Lonka ym. 2011, 255). Yliopisto pyrkii kasvattamaan akateemisia yksilöitä, jotka näkevät oppimisen jatkuvana, elinikäisenä prosessina, arvostavat eri kulttuureita ja omaksuvat luovan ongelmanratkaisun periaatteet (Helsingin yliopiston opetusfilosofia 2015, 7–9). Yliopiston kasvatustehtävä on siis kaksiulotteinen; se yhtäältä varustaa yksilöt työelämän tarpeisiin, ja toisaalta valmistaa heidän ajattelunsa akateemisen yksilön ihannetta vastaavaksi (Aalto 2013, 114).

4 Korkeakoulujen merkityksen ja politiikan muutos

Sekä koulutuksen yleisesti, että erityisesti korkeakoulutuksen merkitys, sekä yhteiskunnallisesti, että instituution piirissä toimivien ihmisten osalta, on muuttunut viime vuosikymmeninä yleisen poliittisen muutoksen jälkimainingeissa. Tätä taloudellisten toimijoiden, ja myös taloudellisten arvojen, tuomista politiikkaan entistä vahvemmin kuvataan teoreettisesti paradigman vaihdoksena. Yleisesti julkisuudessa muutosta kuvataan kuitenkin useammin termillä New Public Management (NPM).

Tässä luvussa yliopistojen merkitykseen paneudutaan ensin suomalaisten yliopistojen historiakatsauksella osana eurooppalaista kehityskulkua, jonka jälkeen kuvataan yleisesti OECD:n ja NPM:n vaikutuksia korkeakoulupolitiikkaan. Tämän jälkeen katse kohdistetaan jälleen kotimaahan, ja vielä lopulta erityisesti uuteen yliopistolakiin ja sen merkitykseen suomalaisen koulutuspolitiikan kannalta.

4.1 Humboldttilaisesta sivistysyliopistosta kohti massayliopistoja

Eurooppalaisen yliopiston historia juontaa juurensa osin antiikin ajan Platonin Akatemiaan ja muihin ateenalaisiin filosofiakouluihin, mutta varsinainen yliopistolaitos, siinä mielessä kuin se nykyisin ymmärretään, sai varsinaisesti alkunsa varhaiskeskiajalla (Ainamo 2012, 192). Näissä kaupunkivaltioiden ruhtinaille alkoi tarjoutua mahdollisuuksia käsityöläistön

rikastuessa sijoittaa varoja tutkimuksen ja koulutuksen vaalimiseen. Ensimmäiset yliopistot olivatkin varsin vapaita toiminnassaan, ja ne käyttivät tätä vapautta kilpaillen keskenään ja siten etsien oikeaa tapaa määritellä vasta muodostumassa olevia oppisuuntia ja niiden ajattelutapoja. (Ainamo 2012, 192–194.) Vapauden taustalla ollut halu suojella yliopistoja kirkollisena toimijana maallisen vallan oikkuja vastaan – olihan yliopisto myös paikka, jossa kirkonmiehet ja muut viranhaltijat saivat oppia – mutta tätä samaa vapautta kyettiin myöhemmin hyödyntämään myös irtautuessa kirkon ylivallasta (Patomäki 2005, 127). Tämän aikakauden yliopistoja ovat edelleenkin hyvin arvostetut Oxford ja Cambridge, joita edelleenkin arvostetaan erityisesti siksi, että niissä tiedettä tehdään edelleen tieteen vuoksi, eikä tutkimuksella ja opetuksella aina ole ensisijaisesti taloudellis-yhteiskunnallisia pyrkimyksiä (Patomäki 2005, 107).

Vaikka jo keskiajalla kirkkoon suhtauduttiin yliopistomaailmassa yhtäältä kunnioittavasti, ei sen toisaalta annettu hallita tutkimuksen tekoa (Ainamo 2012, 193–194). Keskiajan jälkeen yliopistolaitosta muokkasi voimakkaasti valistuksen aika ja uskonpuhdistus, ja tämän vuoksi tieteen tekeminen vapautui entisestään ja tarjosi myös uskonnon itsensä tarkastelun tieteen keinoin teologian tieteenalassa (Patomäki 2005, 128). Uuden ajan tiede siis otti kohteekseen aiemmin maailmaa hallinneen ja maailmankuvaa ylläpitäneen kirkkolaitoksen ja uskonnon alistaessaan sen tutkittavaksi siinä, missä luonnonlait tai moraalifilosofian. Reformaation johdosta yliopisto sai siis osin kirkolle kuuluneen aseman, ja 1600-luvun Ruotsissa ajan henki sai aikaan suuren opetuksen yleisjärjestelyn, joka toi kymnaasikouluja valtakunnan useisiin kolkkiin, myös Suomeen (Klinge 1970, 9). Piispankaupunkeihin, Suomessa Turkuun ja Viipuriin, perustetut kymnaasit toimivat virkamieskoulutuksen tarpeen kasvaessa pohjana koulutuksen laajentamiselle, ja yksi Ruotsin ensimmäisistä yliopistoista perustettiin Turkuun 1640 (Helsingin yliopiston verkkosivut).

Suomalainen akateeminen elämä oli kuitenkin toiminnaltaan varsin vaatimatonta, eikä 1600-luvulla – tieteen kehityksen edistyksellisellä vuosisadalla – yksikään suomalainen yltänyt professuuriin muualla Euroopassa saati muissa yliopistoissa kotimaassaan Ruotsissa (Nuorteva 2003, 26). 1700-luvulla, jolloin hyödyn korostus yliopiston toiminnassa korostui, seurasi myös Turun Akatemia eurooppalaisia kehityssuuntia, ja esimerkiksi kansankielinen–ruotsiksi tehty – väitöstutkimus lisääntyi, ja tutkimusaiheina olivat luonnontieteet, paikalliskuvaukset ja tilastollinen tutkimus (Nuorteva 2003, 28–29). Ennen valistusaikaa

uushumanismi nosti Ruotsissa päätään, ja Suomessakin humanistiset tieteet palasivat takaisin keskiöön (Nuorteva 2003, 32–33). 1700-luvun lopussa, jolloin aika oli Turun tieteelliselle kehitykselle otollinen ja Ruotsissa Kustavilaisuuden taiteiden korostaminen sai aikaan sen, että tieteen tekemisen taso laski (Nuorteva 2003, 38). Vaikka Ruotsin vallan alla Suomi oli pitkään varovainen seurailija pikemmin kuin akateeminen edelläkävijä, oli se tulevan poliittisen myllerryksen edellä vakiinnuttanut tieteellistä asemaansa voimakkaasti.

Tieteellisen tiedon ylevän ihanteen ohjatessa yliopistolaitosta vielä pitkään, alkoi valtiollinen politiikka kuitenkin jo kiinnostua yliopistosta ja pyrki hyötymään siitä (Aalto 2013, 115). Suomessa vallan siirtyminen Ruotsilta Venäjälle sai hallitsijat huolestumaan Turun Akatemian sijainnista lähellä Tukholmaa, ja yliopisto siirrettiinkin pian rakenteilla olevaan uuteen pääkaupunkiin, Helsinkiin (Ainamo 2012, 196–197). Venäjän vallan aikana yliopistolaitos vaurastui Suomessa voimakkaasti, vaikka vakauden ja vaurauden hintana olikin osin alistuminen tarkkailulle, sillä erityisesti sen poliittiseen luotettavuuteen suhtauduttiin varauksella emämaassa (Klinge 1970, 19–20). Itsenäistymisen jälkeen yliopiston asema määriteltiin vuoden 1923 yliopistolaissa itsenäiseksi toimijaksi valtiovallan hallinnan ulottumattomiin, ja yliopistolaitoksen itsenäisyys kasvoi entisestään (Klinge 1970, 28).

Tieteellisen tutkimuksen merkitys kasvoikin tieteellisen maailmankuvan vahvistuessa ja positivistisen tiedekäsityksen vallitessa sekä Euroopassa että Suomessa, kunnes 1900-luvulla tieteen aikaansaamat katastrofit, kuten sodat ja erityisesti ydinsodan uhka ja siitä Hiroshimassa ja Nagasakissa annetut näytteet saivat uskon tieteeseen hyvää ja kehitystä tuottavana instituutiona väistymään (Patomäki 2005, 128–129). Suomessakin valtio ja yliopistolaitos alkoivat lähentyä toisen maailmansodan jälkeisenä jälleenrakennuksen aikana, jolloin suomalainen yhteiskunta tukeutui voimakkaasti yliopistotutkimuksen apuun (Ainamo 2012, 196–197). Suomalainen yliopistojen massoittumiskehitys onkin siten hieman eurooppalaisesta ja kansainvälisestä trendistä eroavaa, sillä sekä jälleenrakennuksesta saatu into panostaa yliopistoihin, että yliopistolaitoksen hajauttaminen ympäri maata saivat aikaan sen, että Suomesta alkoi tulla 1960-luvulta lähtien varsinainen korkeakoulutettujen maa, jossa sosiaalisen nousun ensisijainen väylä on koulutuksellinen (Ainamo 2012, 199; Klinge 1970, 24).

4.2 Glokalisatio, New Public Management ja OECD:n ohjausvalta

Kuten talous, ei koulutuskaan ole enää vuosikymmeniin ollut vain kansallinen, valtion ohjaama yhteiskunnan sektori. Jauhiainen, Rinne ja Tähtinen kuvaavat koulutuspolitiikan muutosta globaalin ja lokaalin yhteenkietoutumisena, globalisaationa, jossa yhtäältä monikansalliset toimijat ja valta, ja toisaalta paikalliset tarpeet ja normit ohjaavat koulutuksen kenttää (Jauhiainen ym. 2001, 9–10).

Uutta koulutuspolitiikkaa kuvaa siis rajojen ylittäminen, millä voidaan viitata sekä opiskelijoihin, opettajiin, tutkijoihin, tietoon, tai vaikkapa itse tiedon tuottamisen käytänteisiin. Tutkimusryhmät ovat kansainvälisiä ja siten uudet tuulet puhaltavat paikallistasollakin, ja toisaalta pienestä ja paikallisesta kehittyi jotain, mikä liittyy osaksi globaalia. Vapaakauppa ja EU:n yhdyntyminen muokkaavat tapaa nähdä koulutusmarkkinat ja koulutukseen liittyvä toiminnan kenttä. Innovaatiopolitiikan peruslähtökohtana oleva ajatus tiedosta inhimillisen pääoman lajina luo yliopiston ja markkinoiden välille suhteen, jossa markkinat ovat yliopiston tuottamasta pääomasta riippuvaisia, mutta, tai ehkä pikemminkin juuri siksi, pyrkivät ohjaamaan sen toimintaa (Naidoo 2005, 27).

Globaalia hallintaa tuotetaan valtiollisen hallinnan yli kuvaamalla sitä esimerkiksi tutkintojen yhtenäistämisenä tai standardoimisena, vaikka hallinnasta nimenomaan on kyse (Jauhiainen ym. 2001, 11). Hallinta, jota tuotetaan ilman hallituksia, ajetaan siis eteenpäin kuvaamalla sitä muuksi kuin mitä se on, ja täten koulutus saadaan palvelemaan globaaleja tarpeita - eikä vähiten siksi, että yhtenäistäminen johtaa myös resursseista, siis tutkijoista, rahasta, tai opiskelijoista, kilpailmiseen.

1960-luvulta lähtien, samaan aikaan, kun yliopistojen massoituminen muokkasi suomalaisen yhteiskunnan koulutusrakennetta voimakkaasti, muokkasi koulutuksen kenttää myös talousjärjestö OECD eli Organisation for Economic Cooperation and Development (Miettinen ym. 2006, 41). Kyseessä on siis taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö, jonka tehtävänä on ennen kaikkea edistää talouskasvua, kaupan vapauttamista ja yhteiskunnallista hyvinvointia jäsenmaissaan (OECD:n kotisivut). OECD:n julkaisemia ovat monet koulutukseen liittyvät kansainvälisesti tunnetut tutkimukset ja katsaukset, kuten 15-vuotiaiden osaamista äidinkielessä, matematiikassa ja luonnontieteissä kartoittava PISA (Programme for International Student Assessment), aikuisten kykyjä, eli tietyllä tapaa

koulutusjärjestelmän kokonaisuhyötyä väestön tasolla kartoittava PIAAC (Programme for the International Assessment of Adult Competencies) sekä vuosittainen katsaus Education at Glance. OECD onkin saavuttanut aseman laadukkaan ja luottamuksellisen tiedon tuottajana, vaikka sen toiminnan taustalla ovat kuitenkin ennen kaikkea taloudelliset intressit (Patomäki 2005, 166).

OECD:n voimakkaasti ajaman New Public Managementin taustalla on ajatus markkinoista ja kilpailusta parhaana systeeminä järjestää ei vain yritysten, vaan myös yhteiskunnan toiminta (Patomäki 2005, 166.) Markkinamekanismit palvelevat uutta demokratiakäsitystä, jossa valinnanvapaus ja vapaiden yksilöiden rationaalinen toiminta takaa oikeudenmukaisuuden (Kivirauma 2001, 73–75). Kysynnän ja tarjonnan tasapaino tuottaa teorian mukaan tilanteen, jossa mahdollisimman vähillä kustannuksilla tuotetaan mahdollisimman paljon, eli toiminta on tehokasta. Tavoitteena on tehdä myös julkisen sektorin toiminnasta mitattavaa, objektiivista ja empiiristä, vaikka usein tällainen toiminnan määrittely on esimerkiksi sosiaalipalveluissa mahdotonta (Patomäki 2005, 33).

Julkisten toimialojen, kuten sosiaali- ja terveystieteiden tai koulutuksen ollessa kyseessä korostetaan usein asiakaslähtöisyyttä, mutta toisaalta taustalla on kuitenkin tavoite heikentää liian suureksi miellettyä julkista sektoria, ja tuoda yritysmaailman lainalaisuudet julkishallintoon – tai hallintaan, kuten NPM-poliitikot haluavat sitä nimittää (Patomäki 2005, 61; 84). Uusi talousjohtamisen teoria on kuitenkin nimenomaan poliittinen ideologia, eikä sen toimivuutta ole koeteltu hallintotieteellisesti vaikuttavaksi (Patomäki 2005, 83). Ideologian korostaminen onkin erityisen tärkeää Pohjoismaiden kohdalla, sillä niissä koulutus on sitonut muuta Eurooppaa voimakkaammin perinteisempiin tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden tuottamisen käsityksiin, jolloin myös aatteellinen muutos näissä maissa on erityisen voimakas (Kivirauma 2001, 75).

4.3 Uusi julkisjohtaminen ja suomalaisen korkeakoulupolitiikan muutos

Suomalainen koulutuspolitiikka on kohdannut suuria muutoksia viimeisen parinkymmenen vuoden ajan, ja muutokset ovat koskettaneet koko koulutusjärjestelmää perusopetuksesta korkeakoulutukseen (Aro 2001, 244–245). Uutta politiikkaa määrittelee markkinavetoisuus,

tuotannon tehostaminen ja tulosohejaus. Taustalla on kansainvälinen New Public Management-ajattelu, joka on Suomessakin saanut hallitsevan aseman oikeistovetoisessa talouspolitiikassa. Suunta ei ole yllättävä, sillä länsimaisten hyvinvointivaltioiden ja erityisesti Euroopan yhdentyessä myös poliittinen asenneilmapiiri on muuttunut liberaalimpaan suuntaan (Aro 2001, 245).

Globalisaatio ja ylikansallisen politiikan muutokset ovat kuitenkin varsin epämääräinen selitys sille, että koko koulutusjärjestelmän ideologia muutetaan, ja järjestelmän perusrakenteita muokataan (Kivirauma 2001, 76). Kuka tai mikä globalisaatiossa tai kansainvälistymisessä vaatii, että koulutuksen on suunnattava kohti kilpailullisuutta, huippuihin keskittymistä? Varsinaista aktiivista toimijaa tai promoottoria politiikan taustalle on vaikea löytää.

Sitä, että politiikan muutos paikantuu erityisesti korkeakoulutukseen, on helppo ymmärtää, sillä yliopistolaitosta on suurena, kankeana ja itsenäisenä toimijana pidetty kansallisen innovaatiojärjestelmän heikkona lenkkinä. 1990-luvun lamaan asti yliopistot saivat toimia vapaasti runsaan ja kasvusuunnassa olevan rahoituksen taatessa toiminnan vapauden (Aalto 2013, 132). Välimaa (2011, 46) kuvaa laman vaikutusta yliopistoon “globalisaatioshokkina”, joka muutti peruuttamattomasti sekä retoriikkaa että toimintaa; siinä, missä aiemmin yliopistolaitosta kuvasi laajentuminen uusiin maakuntiin ja uusille koulutusaloille, muuttui toiminnan kehittäminen sen supistamiseksi, jota alettiin kutsua nimellä “rakenteellinen kehittäminen”.

Rahoituksen hakemista ulkopuolelta oli pidetty vielä 1970- ja 1980-luvuilla epätoivottavana ja siihen suhtauduttiin hyvin kriittisesti (Välimaa 2011, 47). Laman vuoksi normaaliksi muuttuneeseen ulkopuolisen rahoituksen hakemiseen kannustetaan nykyisin jopa valtion toimesta, ja uudeksi suomalaisen yliopistomaailman ideaaliksi toimijaksi on nykypäivänä nostettu Aalto-yliopisto, joka onkin yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja yritys yhteistyön määrää painottavilla mittareilla pärjännyt erityisen hyvin, kykenehän se tarjoamaan yritysmaailmalle tilaustutkimusta esimerkiksi humanistisia aloja helpommin. (Miettinen 2013, 152–153; Naidoo 2005, 38). Myös Aalto (2013, 132–133) korostaa rahoituksen kilpailullisuuden ongelmallista, ja nostaa esiin merkittävän yliopistojen haasteen sen tavoittelussa; ammattikorkeakoulut, jotka luotiin tasaamaan ylioppilaiden yliopistoihin

pyrkivää sumaa ja ehkäisemään jatkuvasti 1990-luvun laman aikana kasvavaa nuorisotyöttömyyttä, pyrkivät profiloimaan itseään myös tutkimuslaitoksiksi. Ammattikorkeakoulut pystyvät luontevasti tarjoamaan yritys yhteistyötä, sillä niiden opetustoimintakin on työelämälähtöistä, kun taas yliopistojen toimintaa leimaa tieteellisyys, joka yhtäältä on riski ja toisaalta mahdollisuus – riippuen suuresti, kuinka sovellettavasta tai kaupallistettavasta alasta on kyse. Kilpailu tuottaa myös yliopistoissa sen tutkimus- ja koulutussektorien välille distortiota, sillä vaikka Humboldttilainen ajatus näiden yhtenäisyydestä elää, on se vaikeuksissa aiempien kumppanien muuttuessa kilpailijoiksi (Naidoo 2005, 34). Tutkivan oppimisen Humboldttilaisen idean sisäinen ristiriita näkyikin erityisesti yliopistojen työpaikkojen jakoperusteissa, joissa tutkimus meritoi automaattisesti työntekijän voimakkaammin kuin ansioitunut opetustausta. Vaikka siis yliopistot itse korostavat omaa itsenäisyyttään ja kiinnittävät huomiota tieteelliseen integriteettiin, ei tämä aatemaailma vaikuta toteutuvan käytännössä opetuksen parissa ja opetussuunnitelmien riippumattomuuden turvaamisessa. (Jacob 2009, 503).

Patomäki kritisoi uusliberalistista yliopistoa siitä, että markkinamekanismien simulointi johtaa myös opiskelun simulaatioon, jossa opiskelijat esittävät opiskelevansa ja opettajat ja lehtorit koettavat juosta jatkuvissa opetuksen kehityspalavereissa, jotka tuottavat uskoa siitä, että opetus on nyt parempaa kuin koskaan (Patomäki 2005, 106). Samaa korostaa myös Miettinen (2013, 154) todetessaan uuden, tutkintoperustaisen rahoitussysteemin, ajavan opettajia luento- ja tenttiperustaiseen opetukseen ja vähentämään innovatiivisten, mutta aikaavievien opetusmenetelmien käyttöä. Yliopisto, joka tuottaa opetuspalveluja asiakkaina toimiville opiskelijoille, mainostaa itseään ulospäin paremman palvelun tuottajana, mutta toisaalta vaarana on liioiteltu palveluhalukkuus rahoituspaineiden alla, sillä opiskelijoiden tuloksellisuus on merkittävä rahoituksen lähde (Naidoo 2005, 31). Tilanne, jossa opettajan toimintaa mitataan pikemminkin hyvien suoritusten mukaan ja yliopiston rahoitus on riippuvaista suoritetuista tutkinnoista, tuo painetta edistää opiskelijoiden etenemistä. Miten käy yliopistojen opetusfilosofian (ks. esim. Helsingin yliopiston opetusfilosofia 2015), kun rahoituksen asettamat rajoitteet ohjaavat opettamiseen, joka ei tuota laadukasta, syvällistä osaamista?

4.4 Yliopistolaki ja lainsäädännön ristiriitaisuus

Yliopistolaki 24.7.2009/558

1 luku Yleiset säännökset

2 § Tehtävät

Yliopistojen tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä kasvattaa opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa. Tehtäviään hoitaessaan yliopistojen tulee edistää elinikäistä oppimista, toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Yliopistojen tulee järjestää toimintansa siten, että tutkimuksessa, taiteellisessa toiminnassa, koulutuksessa ja opetuksessa varmistetaan korkea kansainvälinen taso eettisiä periaatteita ja hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen.

Vuoden 2009 uuden yliopistolain toinen momentti kertoo yliopistojen tehtävistä, jotka kohdistuvat tieteellisiin, taiteellisiin, inhimillisiin ja yhteiskunnallisiin tavoitteisiin.

Kaupallisuus tai työn tulosten taloudellinen hyödyntäminen eivät siis ole suoraan mainittuna yliopiston tehtävissä. Kuitenkin, yliopiston ja koulutuksen tavoitteet yleensäkin ovat vahvasti myös yksityisten tahojen intressejä, ja on vaikeaa määritellä tarkalleen, ketä koulutusjärjestelmä palvelee. Yhtäältä tavoitteena ovat kansainvälisen kilpailukyvyn parantaminen, toisaalta taas vaikkapa työpaikkojen täyttäminen, ja yhteiskunnallinen uusintaminen. (Välimaa ym. 2011, 11–12.) Näiden eri tavoitteiden yhteensovittaminen globaalistuvassa maailmassa on vaikeaa, sillä toisaalta Suomesta lähdetään töihin muualle, ja muualta tulee työvoimaa tänne. Siten suomalaisen koulutuksen tavoitteita ei voi tarkastella vain suoraan kotimaan tarpeiden mukaan, vaan tarvitaan laajempi näkemys siitä, mihin koulutuksella haluamme pyrkiä.

Kohta “*toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta*” ei tarvitse tarkoittaa suoraan, että yliopisto toimii yhteiskuntaa varten. Yliopisto tuottaa jotain sellaista, mikä ei ole määriteltävissä tuotteina tai prosessin lopputuloksina, vaan tieteellisen toiminnan tulos on samalla sekä tuote että prosessi, vuorovaikutusta eri toimijoiden välillä (Stähle 2012, 21). Tieto on siis moniulotteinen käsite, samalla kertaa objekti että ymmärrys, ja jatkuvasti

dynaamisessa vuorovaikutuksessa, läsnä välillisesti yksilöiden ja yhteisöjen toiminnassa, ei vain suoraan (Stähle 2012, 21).

3 § Itsehallinto

Yliopistoilla on itsehallinto, jolla turvataan tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus.

Itsehallintoon kuuluu päätöksenteko-oikeus sisäiseen hallintoon kuuluvista asioista.

Yliopistoille on varattava niitä koskevaa lainsäädäntöä valmisteltaessa tilaisuus antaa asiasta lausuntonsa.

Patomäen kirjassa *Yliopisto oyj. Tulosjohtamisen ongelmat ja vaihtoehdot (2005)* pohditaan yliopistojen autonomiaa ja itsehallinnon mahdollisuuksia tilanteessa, jossa hallinnan tapa on muuttunut kollegiaalisesta järjestelmästä hierarkkiseen lähiesimiesjärjestelmään ja tulosvastuuseen. Esimiehet ovat vastuussa ylemmilleen, ja nämä lopulta valtionhallinnolle, jolloin myös toimintaa ohjataan ylhäältä käsin, ja usein tämä tapahtuu talouden ja tuottavuuden ehdoilla. Menetelminä tähän ovat työtehtävien vaatavuuden määrittely erilaisten projektien ja verkostojen, sekä muiden työn osa-alueiden kautta, ja näiden pohjalta palkkauksen määrittely. Mitä tuottavammaksi yksilön toiminta määritellään, sitä parempaa palkkaa hän saa, ja omasta kiinnostuksen kohteestaan toimivia uhkaa toimeentulon heikennys. (Patomäki 2005, 49–55.)

Tämä tuntuu olevan räikeästi ristiriidassa toisen momentin tieteen autonomiaa korostavan ajatuksen kanssa. Jos yliopisto ei pysty itsenäisesti määrittelemään toimintaansa, vaan ohjausvaikutus tulee jo valtionhallinnan tasolta alas asti, voiko toimintaa nähdä itsenäisenä? Monet ylemmät akateemiset työpaikat ja toimielimet, kuten rehtori, suuri konsistori ja kollegio, toimivat nykyisin autonomisen edustajan sijaan viranomaisina, ja professorien työtehtävät ovat muuttuneet enemmänkin hallintohenkilön töiksi kuin oman alansa edustajan tehtäviksi (Patomäki 2005, 75).

Yliopiston itsehallinto on hyvin perusteltua, kun tarkastelee tieteen kehityshistoriaa, ja sitä, mitä kulloinkin tieteen saavutuksista on hyödynnetty. Milloin mitäkin uusia löydöksiä on yritysmaailmassa pidetty turhina tai marginaalisina, esimerkkinä vaikkapa näkemykset tietokoneiden tarpeettomuudesta tai siitä, ettei internetiä tarvita kuin muutamien tutkijoiden joukossa. Siksi, koska valtionhallinto ja yritysmaailma toimivat tässä hetkessä, ja yliopisto pitkällä aikajänteellä, edustaen vakautta ja pysyvyyttä, tulee sen toimia hallinnollisesti

itsenäisenä. Vain yliopiston piirissä voidaan tehdä perustellusti arvioita tulevaisuuden koulutuksen ja tutkimuksen suuntaviivoista (Honkela 2016, 51). Koska yliopistojen toimintaa ohjataan tämän päivän tarpeiden mukaan, on vaarana, että tutkimus tyypistyy tilaustutkimukseksi, eikä tiedeperustainen opetus voi olla laadukasta. Tähän ohjaa myös tieteellisen tiedon kustannus, jonka julkaisuperusteet ovat usein kaupallisia (Hämäläinen 2015, 1).

4 luku

Henkilöstö ja hallintokieli

32 § Henkilöstön palvelussuhde

Yliopiston henkilöstön palvelussuhde on työsuhde.

Työntekijöihin ja palvelussuhteen ehtoihin sovelletaan, mitä laissa tai sen nojalla säädetään tai määrätään ja mitä työehtosopimuksessa ja työsopimuksessa sovitaan.

Työnantaja ei saa menetellä työsuhteessa tavalla, joka voi vaarantaa 6 §:n mukaista tutkimuksen, taiteen tai opetuksen vapautta. Sen lisäksi, mitä työsopimuksen irtisanomisesta säädetään työsopimuslain (55/2001) 7 luvussa ja työsopimuksen purkamisesta mainitun lain 8 luvussa, yliopiston tutkimus- ja opetushenkilöstöön kuuluvan työntekijän työsopimusta ei saa irtisanoa tai purkaa perusteella, johon vetoaminen loukkaisi tutkimuksen, taiteen tai opetuksen vapautta.

Kolmaskymmenestoinen momentti on edelläkin kuvattujen esimerkkien kautta nykypäivänä ongelmallinen. Palkkauksen tasolla ohjataan yksittäisiä työntekijöitä, kun taas professorit joutuvat käyttämään työaikaansa sähköpostiin, palavereihin ja itsearviointeihin (Patomäki 2005, 34–36). Kuitenkin se, mitä yliopisto-opettajat kaipaavat työltään, ei ole ensisijaisesti korkea palkka palkintona oikeanlaisesta työajan jakamisesta eri tehtäviin tai hyödyllisen tutkimuksen tekemisestä, vaan vapaus tehdä kiinnostavaa tutkimusta luottamuksellisessa kollegiaalisessa ympäristössä on se, mikä ihmisiä houkuttelee (Patomäki 2005, 43–45).

5 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Tässä tutkielmassa tarkastellaan yliopisto-opettajien arvoja, ja arvojen yhteyttä näkemyksiin, joita opettajilla on työstään yliopistossa sekä yliopiston perustehtävistä. Arvojen tarkastelu on yhdistetty tutkimuksessa edellä kuvattuihin näkökantoihin, koska arvoilla on tärkeä yksilöitä ja ihmisryhmiä motivoiva ja ohjaava vaikutus. Arvojen vaikutus muilla elämäalueilla ei

kuitenkaan ole yksioikoinen ja suoraviivainen, minkä vuoksi ilmiön tarkastelu ja tutkiminen erilaisissa konteksteissa on arvojen olemuksen ymmärtämisen kannalta merkityksellistä. Koulu- ja yliopistokontekstissa arvoja on tutkittu paljonkin, mutta tyypillisesti opiskelijoiden näkökulmasta. Tämän vuoksi opettajien arvojen tarkastelu on sekä kiinnostavaa että tieteellisesti mielekästä.

Arvojen tutkiminen on myös ajankohtaista juuri nyt, kun yliopisto instituutiona muuttuu ja muokkautuu vastaamaan enemmän markkinatalouden ja kansallisen kilpailukyvyn edistämisen vaatimuksia ja tavoitteita. Yliopistolaitos on pitkän historiansa aikana suuntautunut pikemminkin pois ensisijaisesti välineellisestä tutkimus- ja selvitystyöstä kohti tieteellisen tiedon kartuttamista ja ymmärryksen lisäämistä erilaisista asioista ja ilmiöistä, ja täten tyypillisesti korostuneiden sivistysarvojen voisi olettaa olevan ristiriidassa viime aikoina lisääntyneiden mitattavien kriteereiden täyttämisen kanssa. Koska arvot ovat yksilöllillä ja yhteisöillä suhteellisen pysyviä ominaisuuksia, saattaa tilanne muuttuvassa yliopistomaailmassa olla haastava, jos omien arvojen ja yliopistossa vallitsevien arvojen välillä on ristiriita.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaisia ovat yliopisto-opettajien arvot?
2. Miten arvot ovat yhteydessä yliopisto-opettajien näkemyksiin heidän työstään?

Ensimmäisen kysymyksen tarkoituksena on tarkastella eri arvojen muodostamaa kokonaisuutta vastaajilla; millainen arvojärjestys aineistossani vallitsee, ja miten voimakkaasti eri arvot korostuvat. Tarkastelen myös, muodostuuko vastaajista arvojen mukaan selkeitä ryhmittymiä, vai onko aineistoni arvojen osalta yhtenäinen. Oletettavaa on, että yliopisto-opettajien arvot vastaavat suurelta osin suomalaisten arvoja yleisemminkin, vaikka todennäköisesti akateeminen urasuuntaus korostaa tieteen- ja taiteentekemisessä tärkeitä arvoja, kuten luovuutta, uteliaisuutta, ja avoimuutta uusille asioille.

Toisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena on selvittää, löytyykö vastaajien joukossa yhteyksiä erilaisten arvopainotusten ja työtä koskevien näkemysten suhteen. Koska

vastaajajoukkona on varsin rajattu otos ihmisiä, on oletettavaa, että se on näkemyksiltään varsin homogeeninen. Suuria eroja erilaisten ryhmittymien välillä tuskin esiintyy, joten onkin kiinnostavaa tarkastella, onko vastaajilla arvopainotuseroja, jotka selittäisivät työnäkemyksen vaihtelua.

6 Menetelmät

Kysely yliopisto-opettajien arvoista on osa laajempaa, yliopisto-opettajien näkemyksiä tieteellisestä sivistyksestä ja yliopiston perustehtävistä kartoittavaa tutkimusta, ja käyttämäni kyselylomake on tätä tarkoitusta varten muotoiltu. Aineiston tieteellistä sivistystä koskevista avoimista vastauksista on julkaistu Kasvatus & Aika -lehdessä tutkijoiden Leila Pehkosen ja Merja Ikosen laatima tieteellinen artikkeli "Tieteellinen sivistys: kamppailua näkyvyydestä, maineesta ja paremmuudesta?" (2016), mutta kyselyn tilastollisesta datasta ei analyysiä ole vielä aiemmin julkaistu.

6.1 Tutkimuksen toteutus

Tutkielmani aineisto koostuu osin valmiina saamastani aineistosta, ja osin aineisto on itse keräämäni. Saamani aineisto koostuu keväällä 2015 e-lomakkeella kerätystä kyselyaineistosta, jonka vastaajajoukkoon kuuluvat yliopisto-opettajat työskentelevät Taideyliopistossa (TaiY), Helsingin yliopistossa (HY) ja Tampereen yliopistossa (TaY).

Saamani kyselyaineisto oli kerätty Helsingin yliopistossa työskenteleviltä opetus- ja tutkimustyötä tekeviltä henkilöiltä, joiden sähköpostiosoitteet olivat yliopiston sivuilta saatavilla. Siten aineistosta jäivät ulkopuolelle oikeus- ja lääketieteellisen tiedekunnan opettajat ja tutkijat. Silloisen käyttäytymistieteellisen tiedekunnan vastaajille kyselystä lähetettiin testimuoto, joten varsinaisessa tutkielmani materiaalissa tätä aineiston osaa ei ole käytetty. Tampereen yliopistosta sähköpostiosoitteet olivat saatavilla, mutta muun muassa terveystieteiden yksikkö kielsi yhteystietojen tutkimuskäytön. Taideyliopistossa yhteystiedot ovat hyvin saatavilla ja avoimesti käytettävissä tutkimustarkoituksiin.

Tämän saamani valmiin kyselydatan lisäksi täydensin aineistoani keräämällä samalla lomakkeella täydentävää dataa yliopisto-opettajilta Helsingin yliopiston kasvatustieteellisestä tiedekunnasta ja Taideyliopiston Sibelius-Akatemiasta maaliskuussa 2017. Kysely suunnattiin eri vastaajajoukolle valmiina saamani aineiston ja itse keräämäni osilta, jotta päällekkäisiltä vastaajilta välttyttäisiin. Tutkimusaineiston keruussa käytin samoja menetelmiä kuin Pehkonen ja Ikonen omassa aineistonkeruussaan. Saatekirje ja kyselylomakkeen runko löytyvät lopusta tutkielman liitteistä.

Tutkimusaineiston kerääminen tapahtui e-lomakemuodossa olevaan kyselyyn verkossa vastaamalla, ja vastaajat pääsivät lomakkeelle sähköpostilla lähetetyn saatekirjeen linkin kautta. Vastaajien sähköpostiosoitteet olivat avoimesti saatavilla yliopistojen verkkosivujen yhteystiedoissa, ja niitä oli lupa käyttää tutkimustarkoituksiin.

Tutkielmani muotona on kvantitatiivinen kyselytutkimus, jota olen analysoinut IBM SPSS Statistics 25 ohjelmistolla. Pääasiallisena kiinnostuksenkohteenani olivat aineiston arvomittaristo sekä työhön liittyvät kysymykset suhteessa arvoihin. Tämän vuoksi aineiston analyysi rakentui ensin arvojen muuttujakohtaisesta tarkastelusta jakaumien laadun suhteen, tämän jälkeen eksploraatiivisesta faktorianalyysistä ja summamuuttujien muodostamisesta arvomittaristosta, sekä tämän jälkeen työhön liittyvien muuttujien tarkastelusta suhteessa muodostettuihin summamuuttujiin. Tein arvojen suhteen aineistolle myös klusterianalyysin, ja tarkastelin jälleen työmuuttujia suhteessa ryhmiin, jotka klusterianalyysin avulla muodostuivat.

6.2 Kyselylomakkeen kuvaus

Pehkosen ja Ikosen laatima kysely koostuu ensin kerätyistä taustatiedoista, joissa tiedusteltiin vastaajan yliopistoa, tieteen/taiteen alaa, virkakategoriaa (nyk. työnimikettä) sekä opetuskokemusta korkeakoulussa. Kysely ei ollut kaikille vastaajille samanlainen, vaan se oli formuloitu erilaiseksi eri vastaajajoukoille yhtäältä vastaamisen helpottamiseksi ja toisaalta mahdollistamaan sekä tieteellisen että taiteellisen akateemisen toiminnan arviointi. Taustakysymyksissä tämä muotoilu näkyy esimerkiksi siinä, että vastaajilta tiedustellaan yliopiston mukaan joko osa-akatemiaa (Sibelius-Akatemia, Kuvataideakatemia tai

Teatterikorkeakoulu), tiedekuntaa (Helsingin yliopisto) tai tieteenalasuuntausta (Tampereen yliopisto). Pehkonen ja Ikonen päätyivät käyttämään edelläkuvattuja muuttujia taustatietoina, sillä niiden avulla on mahdollista tarkastella aineiston edustavuutta suhteessa kohdepopulaatioon eli suomalaisen yliopiston opettavaan henkilöstöön, mutta tiedot eivät kuitenkaan henkilöi vastaajia. Tämä tukee osaltaan vastaajien mahdollisuutta vastata rehellisesti ja oman näkemyksensä mukaisesti ilman huolta siitä, että hänen vastauksensa voitaisiin yksilöidä. Arvojen näkökulmasta myös esimerkiksi ikä tai sukupuoli ovat usein tutkimuksen kannalta kiinnostavia taustamuuttujia, mutta tässä tutkimuksessa ne päätettiin edellä kuvatuista syistä jättää pois.

Varsinaisen kyselyosion alussa vastaajaa pyydettiin jakamaan 100 pistettä kolmelle työn osa-alueelle: opetus, tutkimus ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen/taiteellinen työ sen mukaan, miten vastaajien työaika todellisuudessa jakautuu osa-alueittain, sekä toiseksi jakamaan samat 100 pistettä uudelleen sen mukaan, miten toivoisi työaikansa jakautuvan. Osa-alueiden määrittämisen taustalla ovat yliopiston perustehtävät; tutkimus, opetus ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen (tai taiteellinen toiminta akateemisilla taidealoilla). Koska yhteiskunnallisen vaikuttamisen osuutta ei taideyliopiston kyselyssä kysytty, eivät vastausten jakaumat välttämättä ole täysin yhteismitallisia, vaikka opetuksen ja tutkimuksen osalta osiot olivatkin kyselyssä toisiaan vastaavat.

Seuraavassa osiossa vastaajalta tiedusteltiin näkemyksiä yliopiston perustehtävistä ja yliopistotyöstä. Ensin vastaajat arvioivat eri yliopiston perustehtävien merkitystä yleisesti (vain tiedeyliopistojen kyselyssä) ja sitten yliopiston sivistys- ja kasvatustehtävän kannalta (sekä tiede- että taideyliopistojen kyselyssä). Näitä väittämiä arvioitiin Likert-asteikolla ja kysymykset olivat muotoa: "Miten sinä näet perustehtävien tärkeyden yliopistossa kokonaisuudessaan ja erityisesti yliopiston sivistys- ja kasvatustehtävän kannalta? Tutkimus yliopistossa kokonaisuudessaan." Vastaaja valitsi viisiportaiselta Likert-asteikolta parhaiten kantaansa sopivan arvon. Likert-asteikko oli avattu vastaajalle ääripäiden osalta (1 = ei lainkaan tärkeä, 5 = erittäin tärkeä), väliarvot oli ilmaistu vain numeroin.

Tämän jälkeen vastaajat kirjasivat näkemyksiään opetuksesta, tutkimuksesta, julkaisuista, taiteellisesta toiminnasta (taideyliopiston lomakkeella), yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta (tiedeyliopistoille suunnatuissa lomakkeissa), sekä yliopistosta yleisesti. Osioon vastattiin

myös Likert-asteikolla, ja väittämät olivat muotoa : "Tutkimuksen tekemistä ohjaa pyyteetön halu tehdä maailmaa paremmaksi paikaksi elää." Mitta-asteikko oli jälleen viisiportainen Likert-asteikko, jonka ääripäät oli ilmaistu sanallisesti (1 = täysin eri mieltä, 5 = täysin samaa mieltä).

Kyselylomakkeella oli myös yksi avokysymys, jossa tiedusteltiin vastaajan näkemystä tieteellisen tai taiteellisen sivistyksen olemuksesta, mutta tämä osio ei kuulu tutkielmani aineistoon. Tämän osion vastauksia tieteellisen sivistyksen osalta voi kuitenkin tarkastella Leila Pehkosen ja Merja Ikosen artikkelista "Tieteellinen sivistys: kamppailua näkyvyydestä, maineesta ja paremmuudesta?" *Kasvatus & Aika* -lehdessä (2016). Näkemyksiä taiteellisesta sivistyksestä ei tuossa artikkelissa analysoida.

Viimeisenä osiona oli Schwartzin suomalaismuunnoksen arvomittaristo, jossa vastaaja määritteli, miten samanlainen tai erilainen hän on suhteessa erilaisissa väittämässä kuvattuihin henkilöihin. Vastausasteikko oli kuusiportainen Likert-asteikko muodossa 1 = täysin samaa mieltä ja 6 = täysin eri mieltä, eli asteikolla ei ole lainkaan neutraalia keskikohtaa.

6.3 Vastaajat

Aineistoni käsittää kokonaisuudessaan 146 yliopisto-opettajan vastaukset, joista 31 on Taideyliopistosta, 89 Helsingin yliopistosta ja 26 Tampereen yliopistosta. Valmiina saamani aineisto koostuu 14 Taideyliopiston vastaajasta, 26 Tampereen yliopiston vastaajasta ja 29 Helsingin yliopiston vastaajasta, kun taas itse keräämästäni aineistosta 17 vastaajaa on Taideyliopistosta ja 42 Helsingin yliopistosta. Taideyliopiston vastaajat ovat kahta Kuvataideakatemiaan vastaajaa lukuun ottamatta Sibeliuksen Akatemiasta.

Vastaajat työskentelevät usealla eri tieteen ja taiteen alalla, mutta vastaajat ovat painottuneet voimakkaasti. Aineiston painottuneisuuteen vaikuttanee tutkimuksen aihe; tieteelliseen sivistykseen ja yliopiston perustehtäviin keskittyvä kyselytutkimus kiinnostaa oletettavasti enemmän heitä, joille nämä kysymykset ovat myös oman työn kautta läheisempiä. Tätä tukee myös vastaajajoukon voimakas painottuminen kasvatus-, käyttäytymis-, kulttuuri- ja yhteiskuntatieteisiin; kasvatustieteilijöitä vastaajista on 39, kulttuuri- ja

yhteiskuntatieteilijöitä 57. Matemaattis-luonnontieteellisiltä aloilta vastaajia on 19, heistä kaikki Helsingin yliopistosta.

Vastaajat työskentelevät yliopistossa usealla eri työnimikkeellä (ent. virkanimikkeellä), ja aineisto vastaa hyvin painotuksiltaan sitä työnimikkeiden rakennetta, joka yliopistoissa on. Tutkielmani aineiston vastaajista noin puolet (76 vastaajaa) työskentelee lehtoreina tai yliopistolehtoreina. Toiseksi eniten vastaajissa on professoreita (35 vastaajaa), kolmanneksi eniten tohtorikoulutettavia (19 vastaajaa) ja neljänneksi eniten tutkijatohtoreita (12 vastaajaa). Kyselyyn vastasi myös neljä työnimikkeeltään dosenttina toimivaa yliopisto-opettajaa. Kyselyssä muita mahdollisia työnimikkeitä olivat dekaani, tutkimusjohtaja, amanuenssi ja tuntiopettaja, mutta vastaajia ei sijoittunut näiden nimikkeiden alle. Tämä on mielenkiintoista erityisesti Sibelius-Akatemian osalta, jossa tuntiopettajia on runsaasti (225 hakutulosta Taideyliopiston verkkosivujen yhteystietohaulla hakuehdoilla "tuntiopettaja SibA", tosin hakutuloksissa ilmaistaan yhdeltä henkilöltä monesti useampi eri työnimike eri osastoilla, yksiköissä tai aineryhmissä). Siten Taideyliopiston vastaukset eivät kuvaa tätä yliopiston osa-akatemiaa työntekijöiden oikeassa rakenteellisessa suhteessa. Taideyliopistolta vastauksia on vain lehtoreilta ja professoreilta, Helsingin yliopistosta ja Tampereen yliopistosta laajemmin eri kategorioista.

Työkokemukseltaan vastaajajoukko painottuu erittäin voimakkaasti kokeneisiin opettajiin. Valtaosalla vastaajista on yli 10 vuotta kokemusta yliopisto-opettamisesta, vain vajaa kolmannes vastaajista (43 vastaajaa eli 29,5 %) on työskennellyt alle 10 vuotta ja tuoreita, alle vuoden korkeakoulussa opettaneita yliopisto-opettajia, on vastaajissa vain 8 (5,5 %). Tämä ei ole lainkaan yllättävää, sillä koska opetustyö alkaa tyypillisesti jo aikaisessa vaiheessa akateemisella uralla, on yliopistossa työskentelevällä väitöksen tehneellä henkilöllä usein jo runsaasti kokemusta opetustyöstä. Vastaajajoukosta merkittävä osuus on professoreita, joilla tyypillisesti on takanaan pidempi ura akateemisessa maailmassa ja siten myös huomattavasti karttunutta opetuskokemusta.

Taustamuuttajat ovat myös luonnollisessa yhteydessä toisiinsa. Lehtorit ja professorit käyttävät opetukseen työajasta valtaosan, kun taas dosenteilla, tutkijatohtoreilla ja tohtorikoulutettavilla korostuu tutkimus. Tohtorikoulutettavilla tai yliopiston ulkopuolisilla dosenteilla ei myöskään ole samanlaista työnkuvaan kuuluvaa opetusvelvoitetta kuin

lehtoreilla ja professoreilla. Myös opetuskokemuksen määrä yliopistossa on yhteydessä siihen, kuinka paljon työajasta käytetään aikaa opetukseen. Siten voi olettaa, että taustamuuttujilla on yhteistä vaikutusta, sillä ryhmittely niihin on laajalti päällekkäistä.

Tarkastelin taustamuuttujien yhteyttä varianssianalyysillä (General Linear Model = GLM), sillä pidän taustamuuttujia riippumattomina ja tarkasteltavia ryhmiä on useita (Metsämuuronen 2011, 802). Varianssianalyysillä tarkastellaan yhtäältä, selittääkö jokin ryhmittelytapa vaihtelua muuttujassa, ja lisäksi myös sitä, ovatko ryhmät tilastollisesti toisistaan eroavia. Analyysissä tarkastellaan ensin Levenen testiä, joka kertoo, ovatko tarkasteltavien ryhmien varianssit toisiaan vastaavat. Testin ollessa ei-merkittävä käytetään varianssianalyysin myöhemmän vaiheen parivertailuissa Bonferroni-korjausta, joka ottaa huomioon varianssien samankaltaisuuden, ja merkittävän testin kohdalla parivertailuja korjaa Games-Howell -korjaus (Nummenmaa 2004, 195; Metsämuuronen 2011, 793). Levenen testin jälkeen tarkastellaan, onko malli, jossa on joko yksi (tai useampi) selittävä tekijä, muodoltaan tilastollisesti merkittävä, ja millainen sen merkittävyys, tässä tapauksessa selitysosuus, on laajuudeltaan. Viimeisenä parivertailuissa tarkastellaan, eroavatko lisäksi jotkut tarkasteltavista ryhmistä toisistaan tilastollisesti merkittävästi.

Varianssit ovat opetuskokemuksen mukaisissa ryhmissä samanlaiset arvolla $F(3, 137) = 3,667$; $p = 0,014$. Työajasta opetukseen kuluu tilastollisesti merkittävästi suurempi aika heillä, joilla on yli kymmenen vuotta opetuskokemusta korkeakoulussa (ero 5–9 vuotta opettaneisiin $p = 0,004$, 1–4 vuotta opettaneisiin $p = 0,025$ ja alle vuoden opettaneisiin $p = 0,000$). Opetukseen käytetty työaika näyttääkin lisääntyvän opetuskokemuksen karttuessa: siinä, missä muutaman vuoden opettaneilla opetukseen kuluu noin kolmannes työajasta ($M = 32,39$), kuluu yli kymmenen vuotta opettaneilla työajasta siihen yli puolet ($M = 56,54$). Opetuskokemuksen kartuttaminen selittää opetukseen käytetyn työajan määrästä 25,9 % ($F(3) = 15,983$; $p = 0,000$). Yhteys opetuskokemuksen ja tutkimukseen käytetyn työajan osalta on suunnilleen samaa luokkaa selitysosuudella 33,3 %, mutta vastakkainen, eli mitä vähemmän opetuskokemusta on vuosina, sitä suurempi osuus työajasta käytetään tutkimukseen. Tämä on luonnollista, sillä akateemisen uran alussa väitöskirja on työtehtävistä ensisijainen, ja opetustyö on vähäistä.

Odotetusti työajasta tilastollisesti merkitsevästi eniten opetukseen kuluukin vastaajista lehtoreilla ja yliopistonlehtoreilla, toiseksi eniten professoreilla. Vähiten opetukseen käyttävät kyselyyn vastanneista aikaa dosentit, tohtorikoulutettavat ja tutkijatohtorit. Työnimikkeet vastaavat siis aineistossani varsin selkeästi niitä painotuksia, mitä työnkuvassa voisi olettaa olevan. Varianssit ovat erilaiset ($F(4, 136) = 1,606$; $p = 0,176$). Virkakategoria selittää 50,7 % opetukseen käytetystä työajasta ($F(4) = 34,975$; $p = 0,000$), ja sekä lehtorit että professorit eroavat muista työnimikkeistä tilastollisesti merkitsevästi (lehtorit $p = 0,000$ tasolla, professorit $p = 0,011$ tasoilla). Lehtorit käyttävät työajasta opetukseen reilusti yli puolet ($M = 63,41$), professorit noin puolet ($M = 46,21$), muut alle neljäsosan.

Työnimikkeen ja tutkimukseen käytetyn työajan yhteys on laajuudeltaan vastaava 50,7 % , mutta päinvastainen. Eniten työaikaa tutkimukseen käyttävät tohtorikoulutettavat ($M = 76,94$), joille uran alkupuolella olemisen johdosta ei ole edes voinut kertyä pitkää kokemusta opettamisesta. Heillä työtehtäviin ei myöskään kuulu paljoa hallinnollisia tehtäviä, toisin kuin vaikkapa professoreilla, joilla hallinto ja opetus vievät aikaa tutkimukselta.

Tohtorikoulutettavien lisäksi myös tutkijatohtorin ($M = 63,33$) ja dosentin ($M = 57,50$) työssä tutkimus on luonnollisesti tärkeässä roolissa.

Työajan jakautuminen tutkimustyöhön ja opetukseen vastaa siis selkeästi niitä oletuksia, joita aineistosta voi ennakoivasti tehdä. Vastaajissa korostuvat henkilöt, joilla on monivuotinen kokemus opetustyöstä yliopistossa, ja jotka tälläkin hetkellä käyttävät työajastaan suuren osan opetustyöhön. Koska oletuksena on, että näillä tekijöillä on arvojen ohella vaikutusta siihen, millaisia näkemyksiä yliopisto-opettajilla on työstään, tulevat aineistossani korostuneeksi ne näkemykset, jotka ovat vallitsevampia paljon opettavilla vastaajilla. Siten aineistossani esiin tulevat vastaajien näkemykset perustuvat vankkaan kokemuspohjaan ja tarjoavat merkityksellisen kuvan asenneilmapiiristä akateemisen maailman sisällä.

6.4 Aineistojen yhdistely

Analyysin alussa tarkastelin aineistoani kokonaisuutena ja muuttujittain, jotta näin, onko kyselyssä ollut virheitä tai epäselvyyksiä. Koska tutkielmani materiaali koostuu useasta eri kyselystä jotka eivät sisällöllisesti ole keskenään identtisiä, oli erityisen tärkeää tarkastella

yhdistettyä dataa ja sen ominaisuuksia sen lisäksi, että aineistolle tehdään tavanomainen tarkastus virheiden ja epäselvyyksien varalta.

Eri kyselyiden data on yhdistely yhteisiksi muuttujiksi siltä osin, kuin se oli mahdollista, ja osin muuttujissa on vastaajina vain tiede- tai taideyliopistojen vastaajia. Kysymyksissä, joissa tiedusteltiin näkemyksiä yliopiston perustehtäviin liittyvistä tekijöistä, oli jonkin verran erilaisia muotoiluja tiede- ja taideyliopistojen kyselyissä. Osassa yhdistely oli helppoa, kuten väittämässä, joissa erona on vain muotoilu "yliopistossa" tai "taideyliopistossa", tai "Tutkimuksen tulisi ensisijaisesti palvella yhteiskuntaa käsittelemällä (TaiY)/ ratkomalla (HY & TaY) merkityksellisiä, olemassa olevia ongelmia". Osassa taas sanamuoto on enemmänkin erilainen, kuten "Kansallinen taiteellinen toiminta (TaiY)/ omakielinen tiedejulkaiseminen (HY & TaY) on kansakunnan sivistyksen indikaattori" jolloin yhdistettäessä muuttujat muuttuu myös tulkinta. Tulososiossa avaan tarpeen tullen yhdisteltyjen muuttujien sisällöllisiä ominaisuuksia, mikäli tulkinnallisia epäselvyyksiä on mahdollista tuottaa.

6.5 Eksploratiivinen faktorianalyysi ja arvosummamuuttujien muodostus

Arvomittarini taustalla on teoreettinen malli, jonka mukaisesti arvomittaria käytetään tässä tutkimuksessa. Vaikka analyysini perustuu teorialähtöiseen summamuuttujien muodostamiseen arvomittarin pohjalta, koin perustelluksi tarkastella arvoja myös aineistolähtöisesti, jotta voin verrata aineistostani kumpuavia taipumuksia ilmaista arvoja siihen, millaisen kokonaisuuden teorialähtöinen arvojaottelu muodostaa. Kun muuttujatasolta lähdetään tarkastelemaan arvoja laajemmin eksploratiivisen faktorianalyysin (EFA) keinoin, saadaan esille, millaisen kokonaisuuden arvomuuttujat muodostavat aineistolähtöisesti. Tämän alaluvun lopussa vertaan tätä aineistolähtöistä mallia teoriapohjaiseen malliin, ja erittelen, miltä osin aineistolähtöinen tarkastelumalli tuottaa lisäinformaatiota, joka auttaa tulkitsemaan arvojen muodostamaa kokonaisuutta vastaajajoukossa, vaikka analyysissä käytänkin teoriapohjaista arvomallia.

Valitsin ekstrahointimenetelmäksi pääakselifaktoroinnin, sillä sen käyttö on menetelmänä tutuin, vaikkakin muodoltaan jäykähkö (Metsämuuronen 2011, 651–652). Lisäksi määrittelin puuttuvien tietojen tarkastelun listwise-periaatteella, sillä puuttuneisuus vaikuttaa vastaajan

osalta myös muiden muuttujien tulkintaa vaikeuttavaksi (Metsämuuronen 2011, 668)). Yksikkökato oli myös hyvin pientä, jolloin puuttuneisuuden käsittely ei näin ollen juuri vaikuttanut aineistoon selkeästi sitä pienentävästi.

Ensimmäisenä tarkastelin EFA:ssa latautuvaa muuttujien välistä Pearsonin korrelaatiota, jotta tiedän, millaiselle perustalle muuttujien muodostama kokonaisuus rakentuu (Metsämuuronen 2011, 652). Korrelaatioita tarkastelemalla on myös nähtävillä, millaiseksi EFA-ratkaisut voivat muodostua, ja tarkastelu auttaa myös hahmottamaan, millainen ratkaisu todennäköisesti voisi olla käyttökelpoinen.

Suurin osa arvomuuttujista korreloi positiivisesti samaan arvoon teorian mukaan kuuluvien muuttujien kanssa. Lisäksi monet muuttujista korreloivat positiivisesti arvokehällä vieretysten sijaitsevien arvojen kanssa, ja negatiivisesti vastakkaisella puolella sijaitsevien arvojen kanssa, mikä oli myös arvokehän perusidean huomioonottaen oletettavaa. Tällä tavoin toimivat muuttujista esimerkiksi virikkeisyysmuuttujat, joiden keskinäinen korrelaatio on $r = 0,682$; $p = 0,000$, yhdenmukaisuusmuuttujat, joiden keskinäinen korrelaatio on $r = 0,538$; $p = 0,000$, sekä itseohjautuvuusmuuttujat, joiden keskinäinen korrelaatio on $r = 0,431$; $p = 0,000$.

Keskimäärin saman arvon muuttujat korreloivat keskenään vähintään kohtalaisesti. Korrelaatio vierekkäisten arvojen kanssa tapahtuu muuttujien osalta pääasiallisesti kahden ulottuvuuden äärien suuntaan, eli universalismimuuttujat korreloivat voimakkaammin hyväntahtoisuus- kuin itseohjautuvuusmuuttujien kanssa ja valtamuuttujat suoriutumismuuttujien kanssa voimakkaammin kuin turvallisuusmuuttujien kanssa. Siten arvokehän taustalla oleva kahden ulottuvuuden malli vaikuttaa yksittäisten muuttujien korrelaatioiden perusteella olevan muuttujien keskinäistä suhdetta voimakkaasti määrittävä tekijä.

EFA-analyysiä tehtäessä on siis otettava huomioon, että teorialähtöisesti on oletettavissa selkeitä yhteyksiä arvokehän vierekkäisten arvojen välillä, ja tämän puolesta puhuu myös korrelaatiotaulukko. Analyysissä tulee käyttää rotaatiota, jotta keskinäinen korrelaatio voidaan ottaa huomioon ja helpottaa siten faktorimallin tulkintaa. Analyysissä on käytetty Promax-vinorotaatiota (Metsämuuronen 2011, 669). Kaiser-Meyer-Olkinin testituloksena on

suurempi kuin 0,6 (0,706) ja Bartlettin sfäärisyystesti merkitsevä ($\chi^2(253) = 1021,478$; $p = 0,000$), eli edellytykset faktorianalyysille täyttyvät (Metsämuuronen 2011, 671).

Kommunaliteetit		
	Alkuperäinen	Ekstrahoitu
1.its.luovuus	0,456	0,394
2.val.rikkaus	0,407	0,389
3.uni.tasa-arvo	0,462	0,761
4.suo.ihailu	0,496	0,528
5.tur.ympäristö	0,535	0,599
6.vir.yllätykset	0,620	0,706
7.yhd.säännöt	0,452	0,464
8.uni.erilaisuus	0,440	0,385
9.per.vaatimattomuus	0,337	0,310
10.hed.nautinto	0,517	0,707
11.its.vapaus	0,461	0,382
12.hyv.läheiset	0,544	0,599
13.suo.menestys	0,478	0,547
14.tur.kansallinen	0,378	0,429
15.vir.riskinotto	0,573	0,678
16.yhd.korrektius	0,478	0,568
17.val.johtajuus	0,479	0,596
18.hyv.omistautuminen	0,305	0,323
19.uni.luonto	0,408	0,374
20.per.uskonto,suku	0,284	0,393
21.hed.hauskuus	0,418	0,320
22.työ.sisukkuus	0,550	0,750
23.työ.systemaattisuus	0,512	0,616

Taulukko 1. Arvomuuttujien kommunaliteetit seitsemän faktorin mallissa.

Kommunaliteetit, eli se, miten faktorimalli selittää kunkin muuttujan vaihtelua (Metsämuuronen 2011, 670), vaihtelivat heikosta vahvaan. Alkuperäisen selitysosuuden ja faktorimallin mukaisen selityksen vertailu osoittaa, että faktorimalli parantaa kommunaliteetteja lähes kaikissa tapauksissa. Heikkoja, eli arvoltaan alle 0,3 kommunaliteetteja, ilmeni vain kaksi. Tässä tapauksessa faktorimalli selittää vähintään tyydyttävästi kaikkien muuttujien vaihtelua, kun taas ilman faktorimallia selitysosuudet ovat matalia muuttujissa 9per ja 20per, eivätkä ne myöskään korreloineet selkeästi keskenään tai muiden mittarin muuttujien kanssa. Faktorianalyysillä saadaan siis mallin muodostamisella

muuttujille enemmän selitysvoimaa ilman, että muuttujia olisi tarpeen poistaa mallista. On kuitenkin otettava huomioon, että monien muuttujien osalta kommunaliteetit ovat kohtalaisen alarajalla.

Analyysissä 7 faktoria saa yli 1 ominaisarvon, ja faktorien selitysosuus on 65,39 % muuttujien vaihtelusta. 7 faktorin malli voisi tällä perusteella olla siis toimiva (Metsämuuronen 2011, 670), mutta ennen kaikkea on tarkasteltava faktorien sisällöllistä muotoa ja tehtävä lopullinen päätös niiden mielekkyyden mukaan. Kun faktoreita tarkastellaan sen mukaan, mitkä muuttujat latautuvat siihen voimakkaimmin, olisi rotatoitu 7 faktorin malli on kuvattu seuraavalla sivulla.

Rotatoinnin kautta syntyvä 7 faktorin malli vastaa taustalla olevaa arvoteoriaa kiinnostavalla tavalla. Aineistostani nousee esille teorian mukaisia ulottuvuuksia, vaikka niiden ilmiäiset ovatkin teoriasta poikkeavia. Pystyvuunnassa olevan itsensä ylittäminen – itsensä korostaminen -ulottuvuuden ääripäissä olevat faktorit sisältävät ominaisuuksia lähekkäisistä arvoista, itsensä korostaminen valta- ja suoriutumisarvoja, itsensä ylittäminen taas universalismi- ja hyväntahtoisuusarvoja.

Vaakasuunnan säilyttämis-uudistamis -ulottuvuuteen sen sijaan vaikuttaisi erkanevan neljä faktoria, joiden voi tulkita olevan akselilla peräjälkeen. Äärimmäisenä muutokselle avoimuutta korostaa seikkailumieltä kuvaava faktori. Tämän jälkeen samalla sektorilla on itsekeskeisyys, joka eroaa edellisestä vähempänä aktiivisuushakuisuutena ja korostetumpana miellyttävyyshakuisuutena. Keskipisteen toisella puolen seuraavana faktorina erottautuu mukautuminen, joka on edellisen tapaan ääripäitä passiivisempi, mutta miellyttävyyteen pyrkimisen taustatekijänä on oman mielihyvän sijaan muiden huomioonottaminen. Äärimmäisenä oikealla on aktiivisesti säilyttämään pyrkivä vakaus, joka korostaa turvallisuutta sekä omistautumista läheisille sekä perinteiden ylläpidolle pelkän korrektein ja huomaamattoman käytöksen sijaan. Ainoana erikoisuutena on työarvo, joka irtautuu teorianmukaisesti myös EFA-analyysin kautta omaksi faktorikseen.

		Rotatoitu faktorimatriisi						
		Faktori						
Muuttuja		1	2	3	4	5	6	7
15		0,831						
6		0,798						
5		-0,517			0,31		0,338	
1		0,391						
13			0,724					
17			0,722					
4			0,709					
2			0,424					
3				0,988				
19				0,607				
12				0,412				
8				0,408				
10					0,931			
21					0,537			
11					0,378			
22						0,879		
23						0,781		
16							0,661	
9							0,572	
7							0,522	
20								0,723
14								0,58
18								0,34

Extrahointimenetelmä: pääakselifaktorointi

Rotatointimenetelmä: Promax with Kaiser Normalization.

Rotaatio saavutti vakiintumispisteen 8 iteraatiolla.

Taulukko 2. Rotatoitu faktorimalli

Kun ekstrahoinnissa määritetään etukäteen faktoreiden määrä, voidaan tarkastella muita kuin alkuperäistä ehdotusta. Tarkastelin, mitä tapahtuu faktoreita vähentämällä ja lisäämällä, ja selvitin, muuttuisiko malli siten sisällöllisesti mielekkäämmäksi. Kuudella faktorilla työarvo sitoutuu mukautumisarvon kanssa yhteiseksi faktoriksi eikä muita muutoksia ei tapahdu, ja kun faktorien määrää vähentää entisestään, kasaantuvat muuttujat kahden pääulottuvuuden mukaan kohti säilyttämistä, uudistamista, itsensä ylittämistä tai itsensä korostamista. Faktorien vähentämisellä ei siis saada lisäselitystä malliin. Faktoreita lisäämällä malli taas hajoaa sekalaiseksi, eikä se näyttäydy enää selitysvormaisena. Parhaimmaksi malliksi valikoitui siten 7 faktorin malli.

Faktori	Muuttujat
1	seikkailumieliisyys, sisältää virikkeisyysmuuttujat, luovuuden ja negatiivisen yhteyden turvalliseen ympäristöön.
2	itsensä korostaminen, sisältää suoriutumis- ja valtamuuttujat.
3	itsensä ylittäminen, sisältää universalismimuuttujat ja huolehtivaisuuden.
4	itsekeskeisyys, sisältää hedonismin ja vapaudenkaipuun.
5	työ, sisältää työmuuttujat.
6	mukautuminen, sisältää yhdenmukaisuusmuuttujat ja vaatimattomuuden.
7	vakaus, sisältää perinnäistapojen, valtion ja läheisille omistautumisen.

Taulukko 3. Faktorit eksploraatiivisen faktorianalyysin mukaan

Muodostettujen summamuuttujien osalta tulee tehdä vielä reliabiliteettianalyysi Cronbachin alfalla (Metsämuuronen 2011, 75–76), jolla voidaan tarkastella muodostettujen summamuuttujien sisäistä yhtenäisyyttä. Ensitarkastelulla alfa-arvot ovat tässä mallissa suhteellisen korkealla, sillä arvot vaihtelevat vakauden $\alpha = 0,526$ ja työn $\alpha = 0,767$ välillä, ja keskimäärin alfa-arvot ovat $\alpha = 0,66$ tasolla. EFA:n muodostamien faktorien heikkous kuitenkin tulee näkyviin, kun vertaa kunkin summamuuttujan muuttujien kohdalta alfaa, jos jokin yksittäinen muuttuja jätettäisiin tarkastelun ulkopuolelle. Vaikka siis alfa-arvot ovat vakautta ($\alpha = 0,526$) ja mukautumista ($\alpha = 0,565$) lukuun ottamatta varsin kohtuullisella yli 0,6 tasolla, on tulos tältä osin päännöyökkäys arvoteorialle, sillä ne muuttujat, jotka kuuluvat sen mukaisesti eri arvoon kuin missä ne EFA:n avulla muodostettujen summamuuttujien mukaan ovat, nostavat alfaa selkeimmin. Esimerkiksi mukautumisen alfaa nostaisi poisjäädessään perinnemuuttuja 9 (jolloin $\alpha = 0,679$), jonka jälkeen summamuuttuja kuvaisi teorianmukaista yhdenmukaisuusarvoa, ja vakauden nostaisi tasolle $\alpha = 0,547$, jos perinnemuuttuja 20 jätettäisiin pois, mutta vakausarvo ei muuttuisi edes muuttujia poistamalla sille tasolle, että sitä voisi pitää luotettavana.

Kun teorianmukaista summamuuttujien muodostamaa kokonaisuutta vertaa EFA:n tulokseen, on jälkimmäisessä faktorien selitysvaiva kuitenkin ensimmäistä yhtenäisempi. 11 Faktorin mallissa aineistosta nousee esiin helpommin myös heikompia faktoreita, sillä kuhunkin faktoriin kuuluu vain 2 (universalismiarvossa 3) muuttujaa. 7 faktorin mallissa yhdessä faktorissa on pääasiallisesti enemmän muuttujia, ja siten suurempi potentiaali kohtuullisten alfa-arvojen syntymiselle, sillä faktorit korreloivat keskenään jonkin verran. Teoriapohjaisten

summamuuttujien alfa-arvot ovat keskimäärin noin 0,6 tasolla, mutta vain 7 arvosummamuuttujista on alfa-arvoltaan yli 0,6. Sisäisesti epäyhtenäisimpiä ovat perinne- ja valta-arvot.

Arvosummamuuttujien sisäinen yhtenäisyys	
Arvo	α
Virikkeisyys	0,804
Työ	0,767
Suoriutuminen	0,725
Yhdenmukaisuus	0,676
Hedonismi	0,661
Universalismi	0,613
Itseohjautuvuus	0,592
Hyväntahtoisuus	0,558
Turvallisuus	0,524
Valta	0,383
Perinteet	0,184

Taulukko 4. Teorianmukaisten arvosummamuuttujien alfa-arvot

Kiinnostavaa onkin tarkastella, millaiset faktorit ovat aineistossani selitysoimaisia, ja mitkä heikkoja. Faktorin selitysvaiva ei vaikuta olevan yhteydessä siihen, kuinka tärkeä arvo on kyseessä. Selitysoimaisimmat summamuuttujat eivät ole järjestysluvultaan kaikista tärkeimpiä, tai vähiten tärkeitä arvoja. Jos mallin taustalla ei olisi vakiintunutta teoriaa, tämä voisi olla huono merkki, mutta tässä tapauksessa kyse on enemmän siitä, että aineistossani vastaajien arvonäkemykset poikkeavat tältä osin keskimääräisistä vastaajista. Sekä aineistolähtöinen että teorialähtöinen tarkastelutapa olisivat siis kumpikin perusteltuja tapoja tarkastella arvoja tässä vastaajajoukossa, mutta näiden vertailun jälkeen jatkan analyysiä käyttäen teoriapohjaista tarkastelutapaa. Vaikka siis aineistolähtöinen tapa tarjoaisi mahdollisuuden tarkastella vastaajien arvoja yhtenäisessä ja kattavassa muodossa, mahdollistaa teoriapohjainen tarkastelutapa kuitenkin vastaajien vertaamisen muihin arvotutkimuksen kohteena olleisiin joukkoihin. Eroja EFA:n ja teoriapohjaisten summamuuttujien kesken tarkastelen tulososion arvoja käsittelevässä luvussa, jossa pohdin, millaisia arvonäkemyksiä vastaajillani on.

6.6 Klusterianalyysi

Koska yksittäisten arvosummamuuttujien ja työnäkemyksen yhteyksien tarkastelu ei tuo esille arvonäkemyksen kokonaisuuden vaikutusta, muodostin arvoista myös painotusten mukaisia klustereita. Ryhmittelyllä pääsen tarkastelemaan erilaisia vastaajatyyppejä, ja voin havainnoida, millaisia erilaisia ryhmiä yliopisto-opettajista arvopainotusten mukaan muodostuu (Metsämuuronen 2011, 877). Käytin klusterianalyysissä K-Means Cluster Analysis-menetelmän Quick Cluster-muotoa arvoteorian mukaisten summamuuttujien osalta (Metsämuuronen 2011, 878). Päätin tarkastella muutamaa eri versiota, ja valita niin moneen klusteriin jakautumisen kuin on mielekästä. Ensin tarkastelin kahden klusterin mallia, ja lisäsin klusterien määrää, kunnes klusterien lisääminen ei enää tuonut jaotteluun lisäarvoa. Puuttuvien tietojen käsittelyssä käytin samaa vastaajien jättämistä ulkopuolelle, sillä kato yksittäisten arvomuuttujien kohdalla hankaloittaa kokonaisuuden tulkintaa vastaajakohtaisesti enemmän kuin vastaajan poisjätö kokonaisuuden tulkintaa.

Ensimmäinen versio eli kahden klusterin versio kuudella iteroinnilla näyttää, että kummassakin klusterissa tärkeimmät arvot ovat universalismi, itseohjautuvuus, hyväntahtoisuus ja työ, ja valta taas oli vain vähän tärkeä arvo. Tärkeimpien arvojen osalta ryhmittely kahteen joukkoon ei siis tuo eroja. Klusterissa 1 on 78 vastaajaa ja sitä kuvaa parhaiten säilyttämisen korostuneisuus. Klusterissa vastaajat ilmaisevat vahvemmin yhteenkuuluvuutta arvoväittämiin. Työ ja säilyttämisarvot korostuvat, muutokselle avoimuutta taas on vähemmän kuin koko aineistossa keskimäärin. Klusterissa 2 on 66 vastaajaa, ja sitä kuvaavin piirre on avoimuus muutokselle. Vastaajat ilmaisevat heikommin yhteenkuuluvuutta arvoväittämiin. Muutokselle avoimuus korostuu, turvallisuus taas on vähemmän tärkeä arvo kuin aineistossa keskimäärin. Kahden klusterin mallissa on siis kaksi erottelvaa piirrettä: arvojen voimakkuuden ilmaisun tapa sekä suhtautuminen säilyttämisen ja muutokselle avoimuuden suhteen.

Toinen klusterimalli eli kolmen klusterin versio yhdeksällä iteroinnilla kuvaa jälleen, että kaikille vastaajille universalismi on tärkein ja hyväntahtoisuus kolmanneksi tärkein arvo. Klustereiden välillä on enemmän eroja myös tärkeimmissä arvoissa kuin mitä kahden klusterin mallissa esiintyy.

Ensimmäinen klusteri (N = 47) vastaa kahden klusterin mallin toista klusteria, joka korostaa avoimuutta muutokselle. Klusterissa arvomuuuttujien keskiarvot painottuvat hieman lähemmäs skaalan alkupäätä. Arvojen järjestyksessä korostuvat itseohjautuvuus ja virikkeisyys, kun taas työarvo, turvallisuus ja yhdenmukaisuus ovat arvojen järjestyksessä keskimääräistä alempana. Muista merkittävimmin erottuva ominaisuus on siis korostunut avoimuus muutokselle, sekä itsessään että suhteessa säilyttämisarvoihin. Klusterin vastaajat ovat hieman muita piittaamattomampia yhteisistä asioista ja muista ihmisistä, ja pitävät enemmän huolta omista asioistaan. He ovat oman tiensä kulkijoita, ja korostavat luovuutta.

Toinen klusteri erottaa 49 vastaajaa kahden klusterin jaottelusta uudeksi klusteriksi. Tässä klusterissa kuvaavana erityispiirteenä on itsensä korostaminen. Klusterin vastaajat kokevat keskimääräistä voimakkaammin yhteenkuuluvuutta arvoväittämiin, eli klusterissa arvomuuuttujien keskiarvot painottuvat hieman enemmän skaalan loppupäähän. Erityisesti korostuvat itsensäkorostusarvot, kuten suoriutuminen ja valta, sekä hedonismi. Perinteet taas ovat arvojärjestyksessä alempana kuin koko aineistossa keskimäärin. Klusterin vastaajille on siten muita tärkeämpää hallinta, huomio ja nautinto. Kuitenkin myös muut kuin itsensäkorostusarvot ovat keskiarvoiltaan korkeita tässä klusterissa, eli klusterin vastaajat arvostavat myös esimerkiksi muiden hyvinvointia tai luonnosta huolehtimista.

Kolmas klusteri (N = 48) vastaa säilyttämisarvojen korostuksella kahden klusterin mallin ensimmäistä klusteria. Klusterissa vastaajien tapa ilmaista yhteenkuuluvaisuutta arvoväittämiin on voimakkuudeltaan koko aineiston keskimääräistä tapaa eniten vastaava. Arvojen järjestyksessä eroja kuitenkin löytyy, ja työ, yhdenmukaisuus, perinteet ja turvallisuus korostuvat, kun taas virikkeisyys, suoriutuminen, hedonismi ja valta ovat arvojärjestyksessä keskimääräistä alempana. Klusterin vastaajien arvoissa korostuvat siis suhteessa muihin elämän tuttuus, tasaisuus ja jatkuvuus. He sekä arvostavat näitä piirteitä ympäristössään, että myös sisukkuutta ja systemaattista työskentelyä niiden ylläpitämiseksi. Säilyttämisarvojen keskiarvot siis korostuvat klusterissa yksilön päämääriä edistävien arvojen ja itsensäkorostamisarvojen kustannuksella.

Neljän klusterin mallissa yksittäisten klusterien painopiste alkaa hajaantua, eikä klusterien nimeäminen ja erottelu enää ole aivan ongelmatonta. Yhdessä klustereista on myös alle 30 tapausta. Ensimmäinen ja neljäs näin muodostuvista klustereista ovat myös sisällöllisesti

jonkin verran samankaltaisia, eivätkä ensimmäisen klusterin vastaajat eroa paljoa muistakaan mallin klustereista. Siten jatkoanalyysissä käytettäväksi klusterimalliksi valikoitui kolmen klusterin malli, sillä siinä kussakin klusterissa on muista eriävä painopiste, ja vertailu klusterien välillä on täten mielekäästä.

Kolmen klusterin mallissa klustereita erottavat toisistaan erityisesti suhtautuminen muutokseen, säilyttämiseen ja itsensä korostamiseen. Ensimmäisessä klusterissa muutokselle avoimuus korostuu säilyttämisen kustannuksella, ja nimeän klusterin vastaajat tämän piirteen mukaisesti vapaudenhakuisiksi. Toisen klusterin itsensäkorostusarvojen painottumista kuvaa nimike minäkeskeiset. Kolmannen klusterin säilyttäjiä kuvaan termillä traditionalistiset. On kuitenkin tärkeää huomata, että klusterista riippumatta vastaajat ovat pääosin varsin yksimielisiä arvojen järjestyksestä ja merkityksestä, ja klusterien nimeäminen ei kuvasta niiden kokonaissisältöä vaan vain sitä piirrettä, joka erottaa klusterit toisistaan.

6.7 Validiteetti ja reliabiliteetti

Tässä alaluvussa tarkastelen tämän tutkielman pätevyyteen ja luotettavuuteen vaikuttavia tekijöitä. Tutkielman tavoitteena on valottaa suomalaisten yliopisto-opettajien arvonäkemyksiä ja niiden suhdetta omaan työhönsä, ja koska tälle kohdejoukolle arvotutkimusta on suunnattu opiskelijoita vähemmän, valottaa tutkimus näitä arvonäkemyksiä akateemisesti kiinnostavasti. Tutkimusta tehdessä oli tarpeen huomioida muutamia pätevyyteen ja luotettavuuteen vaikuttavia seikkoja. Tutkimuslomakkeen osiossa, jossa vastaajia pyydettiin arvioimaan kantojaan tutkimuksesta yliopistossa, oli erilainen mitta-asteikko tiede- ja taideyliopistojen kyselyissä. Taideyliopiston puolella osioon oli lisätty vaihtoehto 6 = minulla ei ole mielipidettä asiasta. Taideyliopiston opettavassa henkilöstössä on paljon työntekijöitä, joiden työhön tutkimus ei välttämättä liity kovinkaan läheisesti tai lainkaan, jolloin Pehkonen ja Ikonen katsoivat tärkeäksi lisätä tämän vastausvaihtoehdon. Analyysiä varten vaihtoehto koodattiin puuttuvaksi tiedoksi.

Opetusta ja tutkimusta koskevissa jakaumissa ollut tietojen koodautumisvirhe on korjattu siten, että eri kyselyjen koodautumiset vastaavat toisiaan. Virhe paikantui Helsingin yliopistoon suunnattuun lomakkeeseen, jossa tutkimusta ja opetusta käsittelevissä muuttujissa

on lomakkeen laadinnassa tapahtunut virhe, jonka vuoksi vastausvaihtoehto 3 koodautuu lomakkeelle numerolla 4, vaihtoehto 5 koodautuu numerolla 5 ja vaihtoehto 5 koodautuu numerolla 6. Korjasin muuttujien arvot alkuperäiselle skaalalle ja tarkastin uudestaan muuttujien jakaumat ja tunnusluvut.

Näitä osioita lukuunottamatta mittarit ovat keskenään vastaavia, joten tulkinnallisia haasteita ei vastaavassa mitassa ole. Sen lisäksi, että mittareita ja aineistoa analysoidaan tutkijan ja lukijan tulkintojen näkökulmasta, tarkastelun kohteeksi oli tarpeen ottaa myös vastaajien tekemät tulkinnat kyselystä. Pääasiassa vastaajilla ei näyttänyt olevan vaikeuksia ymmärtää kysymyksiä tai vastata kyselylomakkeeseen, mutta osio, jossa kyselyn alkupuolella vastaajilta tiedusteltiin työajan jakaantumista yliopiston kolmeen perustehtävään, tuotti osalle vastaajista ongelmia. Tehtävänä oli jakaa sata pistettä näihin kolmeen osioon, ja tämä oli ollut muutamille vastaajille ilmeisen haastavaa, sillä osa vastaajista ei kirjannut yhteensä sataa pistettä vaan vaikkapa 40 tai 120 pistettä. Myös muutamia näppäilyvirheiksi tulkittavissa olevia vastauksia esiintyi. Todennäköisesti osa vastaajista on tehnyt laskuvirheen, osa taas tulkinnut, että sataa pistettä ei tarvitse jakaa perustehtäville kokonaisuudessaan, jos työaikaa kokee käyttävänsä muuhunkin. Yhtä kaikki, nämä virheet oli pakko kirjata puuttuviksi tiedoiksi, joita tässä osiossa on siten huomattavasti muita osioita enemmän.

Pääasiassa kyselylomake oli vastaajalle helppokäyttöisessä ja helposti ymmärrettävässä muodossa, jolloin virheen mahdollisuus on huomattavasti pienempi kuin avoimemmissa osioissa. Koska vastaajien vastaustapa oli pääasiassa odotetunlainen ja aineisto muuttujittain tarkistettu, voidaan kyselyä pitää validina ja sen tuloksia luotettavina. Tutkielmassa käytettyä mittaria on lisäksi testattu koevastaajilla koko laajuudessaan, ja lisäksi sen osana on Schwartzin valmis, käytetty ja koeteltu mittari, jota käytetään standardina kansainvälisissä arvotutkimuksissa. Nämä tekijät lisäävät mittarin luotettavuutta ja pätevyyttä entisestään, ja mittarin voidaan arvioida olevan yliopisto-opettajien arvotutkimukseen soveltuva (Metsämuuronen 2011, 67).

Vaikka ideaalisesti tutkielmassani on tarkoituksena selvittää kohdeperusjoukoltaan suomalaisten yliopisto-opettajien arvoja sekä heidän näkemyksiään omasta työstään, ei varsinainen kehikkoperusjoukkoni, eli se joukko, jolle varsinainen tiedonkeruu suunnattiin, sisällä kaikkia suomalaisia yliopisto-opettajia (Metsämuuronen 2011, 61). Aineistoa on

kerätty vain kolmesta eri yliopistosta, joista kaksi toimii samalla paikkakunnalla. Tutkielmani otannassa on siis peittovirhettä; sen sijaan, että kysely olisi lähetetty kaikille tai satunnaisvalituille suomalaisille yliopisto-opettajille, oli kyselyyn mahdollista vastata vain harvoilla. Otantakehikon puutteet ovat kuitenkin harkinnanvaraisia. Siinä, missä yliopistot valikoituivat aineistoon tutkijalähtöisesti, valikoituivat tietyt alat aineistoon saavutettavuuden perusteella (Metsämuuronen 2011, 61). Nämä syyt vinouttavat kuitenkin otosta voimakkaasti, jolloin asianmukaisinta on puhua otoksen sijasta näytteestä. Vaikka todennäköisesti yliopisto-opettajat eri aloilla ovat keskimäärin varsin homogeeninen joukko arvojen osalta, on kuitenkin huomattavaa, ettei kyselyllä ollut mahdollisuutta tavoittaa otannassa olleista yliopistoista kuin tiettyjen alojen opettajia, mikä heikentää tulosten validiteettia sovellettavuuden suhteen (Metsämuuronen 2011, 65). Tätä ei pidä tulkita yksin puutteena, sillä tutkimuksen kohteena olevaa joukkoa on päästy tutkimaan varsin monipuolisesti siitä huolimatta, ettei kohdejoukon tavoitettavuus ole yliopistojen käytäntöjen vuoksi mutkatonta.

Tutkielmani aineiston kato on runsasta, mikä on valitettavan yleistä sähköpostilla lähetetyissä kyselyissä. Valmiina saamani aineiston osalta yksikkökato on keskimäärin samankaltaista kuin itse keräämässäni, joten kyselyyn vastanneiden osuus jää vajaaseen kuudesosaan heistä, joille kysely lähetettiin. Eräkato on pääosin satunnaista, mutta työajan jakautumista koskevassa kyselyssä eräkato on systemaattisempaa, sillä samat vastaajat ovat jättäneet kokonaisuudessaan eri kysymykset vastaamatta.

Tutkimuksen toteuttamisen, mittarin muodon ja sen analysoimisen onnistumiseen vaikuttavat tekijät ovat tutkielmalle varsin tyypillisiä. Aineistoa on kerätty kohdejoukosta, joka on vaikeasti tavoitettavissa, ja tutkimus on toteutettu internet-kyselynä, joissa kato on suurta. Mittarin muoto ja tulosten analysointi ja tulkinta osoittautuivat kuitenkin vakaiksi ja vakuuttaviksi, ja siten tutkielman avulla on saatu arvokasta tietoa suomalaisten yliopisto-opettajien arvonäkemyksistä, ja näitä tuloksia voidaan käyttää lähtökohtana syvällisemmälle arvojen tarkastelulle.

7 Tulokset

Tulosluvussa keskityn kahdessa ensimmäisessä alaluvussa vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni yliopisto-opettajien arvoista ja vertaan niitä suomalaisten arvoihin aiemman tutkimuksen perusteella. Erittelen myös arvojen tulkintaa ryhmittelyn kautta muodostuneen mallin kautta. Luvun loppuosiot käsittelevät toista tutkimuskysymystä eli avaavat niitä yhteyksiä, joita yliopisto-opettajien arvoilla on suhteessa heidän näkemyksiinsä yliopistotyöstä ja yliopiston perustehtävistä. Tutkimuskysymyksistä ensimmäinen on toista laajempi, ja siten tulosluku ja tämä tutkielma painottavat yliopisto-opettajien arvojen muodostaman kokonaisuuden ymmärrystä.

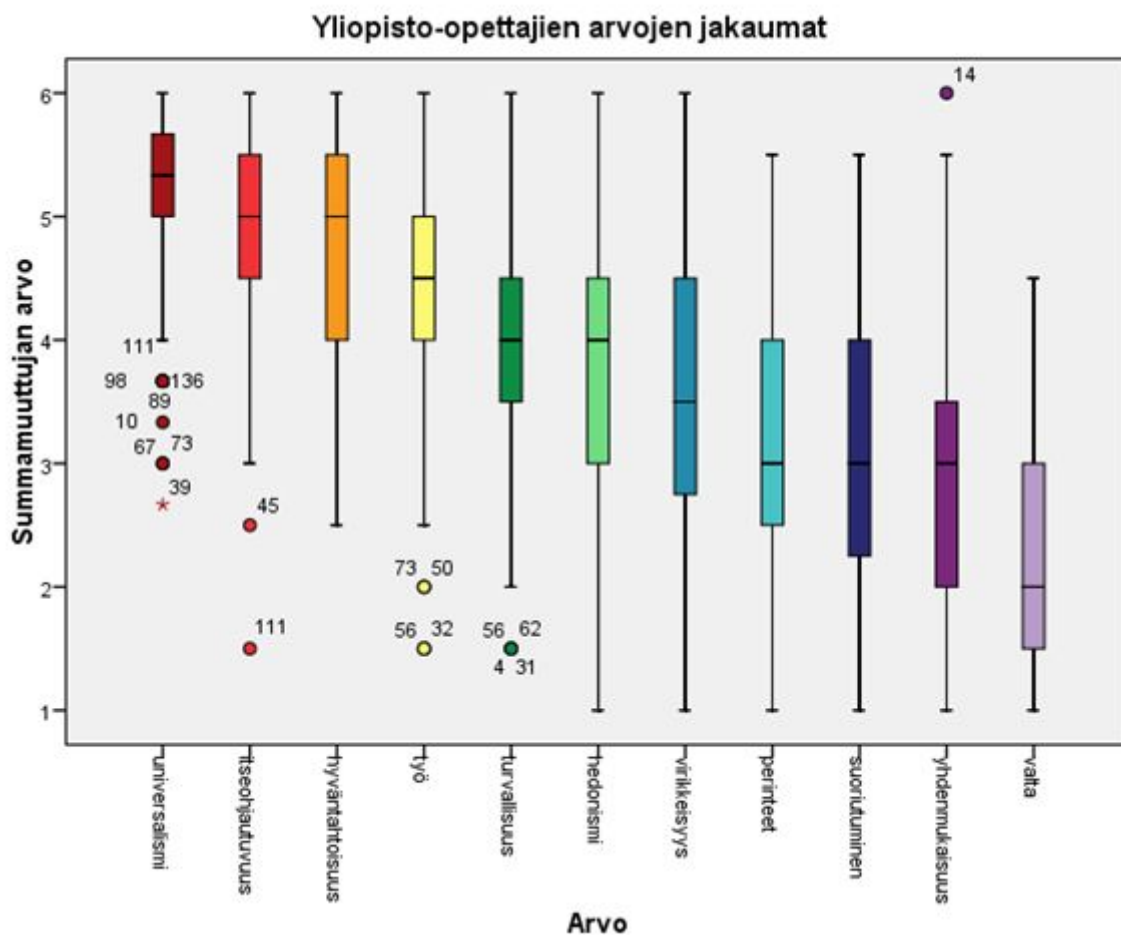
7.1 Yliopisto-opettajien arvot

Yliopisto-opettajien arvoja tarkastellessa nojaudun aiemmin Schwartzin arvoteorian suomalaismuunnokseen, jossa erilaisia arvoja on 11 (universaaleja arvoja on 10, sekä suomalaiseen malliin lisätty työarvo). Yliopisto-opettajien arvot vastaavat tekemääni hypoteesia korostaessaan poikkeuksellisen voimakkaasti muutokselle avoimuutta. Aineistossani yliopisto-opettajien arvot osoittautuvat myös kiinnostavalla tavalla tyypillisistä suomalaisvastaajista poikkeaviksi. Jos aineistoa pyrkisi kuvaamaan jakamalla arvokehä kahtia sen mukaan, mihin kohtaan arvokehällä painottuvat tärkeimmät arvot, kuvaisi arvojen painottumista eniten modernien arvojen korostuminen traditionaalisten arvojen kustannuksella (Mikkola 2003, 47).

Universalismi

Arvoista korkein keskiarvo ($M = 5,13$; $sd = 0,70$) on yllätyksettä universalismilla. Tämä arvo on siis vastaajien arvojärjestyksessä korkeimpana, ja lisäksi sen keskihajonta on arvoista pienin. Vastaajat ovat siis varsin yksimielisiä siitä, miten tärkeäksi he kokevat universalismin. Summamuuttujan koostavista arvoista korkein keskiarvo on tasa-arvomuuttujalla ($M = 5,33$) suhteessa erilaisuutta ($M = 5,03$) ja luontoa ($M = 5,03$) kuvaaviin muuttujiin. Tasa-arvo on siis vastaajille tärkein universalismin osa. Universalismi korreloi tilastollisesti merkitsevästi muista arvoista hyväntahtoisuuden ($r = 0,483$; $p = 0,000$), itseohjautuvuuden ($r = 0,327$; $p =$

0,000), ja hieman virikkeisyyden ($r = 0,219$, $p = 0,008$) ja hedonismin ($r = 0,186$; $p = 0,025$) kanssa. Universalismi on siten odotetusti voimakkaasti yhteydessä toiseen itsensäylittämisarvoon hyväntahtoisuuteen, mutta lisäksi kiinnostavasti kehällä viereiseen muutokselle avoimuuteen, muttei arvokehän toisella puolella oleviin vierekkäisiin säilyttämisarvoihin.

Kuva 4. Yliopisto-opettajien arvojen jakaumat

Vertasin teoriapohjaista arvosummamuuttujien muodostumista myös aineistopohjaiseen, EFA-analyysillä muodostuneeseen kokonaisuuteen, jotta voin tarkastella arvojen ilmenemistä juuri tässä vastaajajoukossa verrattuna universaalien Schwartzin arvojen tulkintatapaan. Vertailussa otan huomioon kummankin tarkastelumuodon sisäisen yhtenäisyyden, jota olen tarkastellut Cronbachin alfa -arvon avulla. Universalismimuuttujat kuuluvat kaikki aineistopohjaiseen itsensäylittämisarvoon ($\alpha = 0,70$), jossa niiden yhteyteen liittyy hyväntahtoisuusmuuttuja huolehtivaisuus. Tämä viittaa siihen, että näkemys siitä on aineistolähtöisesti tarkastellen varsin samanlainen kuin teorialähtöisellä ($\alpha = 0,61$)

tarkastelutavalla, joskin aineistolähtöisessä tarkastelutavassa korostuu älyllisen maailmaasyleilevän näkemyksen lisäksi myös aktiivisen hoivaavuuden ja huolenpidon elementti. Kummallakin tavalla tarkastelemalla summamuuttuja, johon universalismiarvo kuuluu, on alfa-arvoltaan yhtenäinen.

Itseohjautuvuus

Toiseksi tärkein arvojärjestyksessä on itseohjautuvuus ($M = 4,91$; $sd = 0,80$), jonka keskiarvo on huomattavasti alempana kuin universalismin, mutta keskihajonta sen tapaan varsin matala. Summamuuttujan muodostavat vapausmuuttuja ($M = 5,03$) ja luovuusmuuttuja ($M = 4,68$), eli erityisen tärkeää vastaajille on siis vapaus päättää omasta elämästään. Itseohjautuvuus korreloi tilastollisesti merkitsevästi virikkeisyyden ($r = 0,429$; $p = 0,000$), hyvántahtoisuuden ($r = 0,333$; $p = 0,003$), universalismin ($r = 0,327$; $p = 0,000$) ja hieman hedonismien ($r = 0,257$; $p = 0,002$) kanssa, sekä hieman negatiivisesti yhdenmukaisuuden ($r = -0,189$; $p = 0,023$) kanssa. Itseohjautuvuus on siis universalismin tapaan yhteydessä sekä muutokselle avoimuuteen että itsensä ylittämiseen, mutta sijoittumista arvokehän muutokselle avoimeen ääriilaitaan korostaa negatiivinen korrelaatio vastakkaisella puolella sijaitsevan säilyttämisarvo yhdenmukaisuuden kanssa.

Itseohjautuvuuden luovuusmuuttuja kuuluu aineistolähtöisesti seikkailunhaluisuusarvoon ($\alpha = 0,74$) ja vapausmuuttuja itsekeskeisyysarvoon ($\alpha = 0,62$). Kumpikin aineistolähtöinen arvosummamuuttuja on yhtenäisempi kuin teoriapohjainen, joka sekin on varsin hyvä ($\alpha = 0,59$). Aineistossani siis itseohjautuvuudessa on selkeästi kaksi toisistaan eroavaa puolta, sillä luovuudella on yhteistä vaihtelua pikemminkin virikkeisyyden kanssa, ja vapaudella hedonismien kanssa. Vaikka siis itseohjautuvuus sijaitsee arvokehällä universalismiarvon vieressä, on se tässä aineistossa selvästi siitä erillään, ja itseohjautuvuuteen liittyvät arvot toimivat ennemminkin yhdessä yksilön päämääriä edistävien arvojen kanssa.

Hyvántahtoisuus

Kolmanneksi tärkein arvoista on itseohjautuvuuden kanssa varsin yhtäläisesti tärkeäksi koettu hyvántahtoisuus ($M = 4,71$; $sd = 0,77$). Hyvántahtoisuus koostuu uskollisuudesta ($M = 4,82$) ja huolehtivaisuudesta ($M = 4,60$), joiden keskiarvot eivät juuri eroa toisistaan. Hyvántahtoisuus korreloi universalismin ($r = 0,483$; $p = 0,000$), itseohjautuvuuden ($r = 0,333$;

$p = 0,000$), hedonismin ($r = 0,306$; $p = 0,000$), ja hieman työn ($r = 0,289$, $p = 0,000$) ja turvallisuuden ($r = 0,244$; $p = 0,003$) kanssa. Kolme tärkeintä arvoa, jotka sijaitsevat arvokehällä myös vieretysten, korreloivat siis tilastollisesti tarkastellen keskenään, mutta hyväntahtoisuus korreloi lisäksi arvokehällä siitä hieman kauempana sijaitsevien hedonismin ja turvallisuuden kanssa, sekä kehälle kuulumattoman työarvon kanssa. Hyväntahtoisuuden sijoittuminen arvokehälle ei siis ole tässä aineistossa yhtä selkeää kuin arvoteoriassa, sillä sen korrelaatiot eivät painotu yhtä selkeästi arvokehän vierekkäisiin arvoihin.

Hyväntahtoisuus jakautuu aineistolähtöisessä tarkastelussa kahteen arvoon; läheisille omistautuminen vakauteen ($\alpha = 0,53$) ja huolehtivaisuus itsensä ylittämiseen ($\alpha = 0,70$).

Hyväntahtoisuuden teorialähtöinen alfa-arvo on lähellä 0,6 kynnystasoa ($\alpha = 0,56$).

Vakauserossa läheisille omistautuminen on yhteydessä perinnäistapojen ylläpitämisen ja valtion turvallisuuden kanssa, huolehtivaisuus taas itsensä ylittämässä universalismiaron kanssa. Hyväntahtoisuudessa on siis osa, joka sitoutuu tiukemmin yhteiseksi itsensäylittämisarvoksi, ja osa, jossa korostuvat säilyttämisarvot ja vakauden ylläpito.

Työ

Neljäntenä arvona vastaajien joukossa on keskiarvoisesti tarkastellen työarvo ($M = 4,51$; $sd = 1,04$), jonka keskihajonta on varsin tavanomaisella Likert-asteikon tasolla. Työarvo koostuu sisukkuudesta ($M = 4,83$) ja systemaattisuudesta ($M = 4,21$), joiden keskiarvoero on jo hieman edellisiä summamuuttujia suurempi. Työ tekee kiinnostavan poikkeuksen suhteessa muihin tärkeimmistä arvoista, sillä se on luonteeltaan varsin erilainen kuin edellään olevat. Kun siis ensisijaisen tärkeää vastaajille on muista ihmisistä ja heidän vapaudestaan ja oikeuksistaan huolehtiminen sekä vapaus toteuttaa itseään, on myös lähes yhtä tärkeää olla ahkera, tunnollinen ja tehokas. Vastaajien arvoissa korostuvat siis vapauksien lisäksi myös vastuu. Työarvo korreloi yhdenmukaisuuden ($r = 0,415$; $p = 0,000$), turvallisuuden ($r = 0,340$; $p = 0,000$), ja hieman hyväntahtoisuuden ($r = 0,289$; $p = 0,000$) ja perinteiden ($r = 0,173$; $p = 0,038$) kanssa. Koska työarvolla ei ole arvoteoriassa vakiintunutta paikkaa, määrittää sen sijoittumista korrelaatio suhteessa muihin arvoihin. Työarvo onkin tulkittavissa tässä aineistossa säilyttämisarvoksi, ja sisukkuuden sekä systemaattisuuden saavan siis samankaltaisia merkityksiä kuin oikein toimiminen niin eettisestä kuin etiketinkin

näkökulmasta yhdenmukaisuusarvossa saa. Ehkä työarvoa määrittää siis yhdenmukaisuuden tapaan tietynlainen sisäinen velvollisuus toimia oikein ja korrektisti.

Työarvo on koostumukseltaan samanlainen sekä teoria- että aineistolähtöisesti. Se on arvoista ainoa, jolle ei aineistolähtöisessä tarkastelutavassa löydy kumppaneita muista arvomuuttujista. Tämä korostaa osaltaan työarvon itsenäistä asemaa arvokehän ulkopuolella; se on selkeästi oma, itsenäinen kokonaisuutensa, joka eroaa luonteeltaan kaikista muista arvomallin arvoista.

Turvallisuus

Viidentenä vastaajien arvojärjestyksessä on turvallisuus ($M = 3,90$; $sd = 1,09$), joka käsittää sekä lähiympäristön ($M = 3,63$) että valtion sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden ($M = 4,14$), ja myös turvallisuuden kohdalla muuttujien keskiarvot eroavat toisistaan. Turvallisuus korreloi yhdenmukaisuuden ($r = 0,459$; $p = 0,000$), työn ($r = 0,340$; $p = 0,000$), perinteiden ($r = 0,303$; $p = 0,000$), ja hieman hyväntahtoisuuden ($r = 0,244$; $p = 0,003$), vallan ($r = 0,196$; $p = 0,018$) ja suoriutumisen ($r = 0,174$; $p = 0,037$) kanssa, sekä negatiivisesti virikkeisyyden ($r = -0,346$; $p = 0,000$) kanssa. Turvallisuus korreloi siis erityisesti muiden säilyttämisarvojen kanssa, sekä hieman kehällä muiden lähellä olevien arvojen kanssa, ja negatiivisesti vastakkaisen virikkeisyysarvon kanssa.

Turvallisuusarvo jakautuu aineistolähtöisessä tarkastelussa kahtia; valtion turvallisuuteen vakausarvossa ($\alpha = 0,74$) ja käännettynä lähiympäristön turvallisuuteen seikkailumielisyydessä ($\alpha = 0,53$). Turvallisuusarvo on myös teorialähtöisenä lähes yhtenäinen ($\alpha = 0,52$). Onkin kiinnostavaa, että turvallisuus ei sitoudu selkeästi jonkin tai joidenkin läheisten arvojen viereen, vaan on osana kahta varsin hajanaista aineistonmukaista arvoa. Siinä, missä vakausarvossa on osia sekä perinteistä, hyväntahtoisuudesta että turvallisuudesta, on turvallisuusmuuttuja seikkailumielisyydessä käännettynä, eli korostamassa eroja arvon muihin muuttujiin. Suhteessa teorianmukaiseen arvomalliin näyttäytyy tässä aineistossa turvallisuus siis varsin ristiriitaisena, eikä sillä ole kovin vahvaa itsenäistä roolia.

Hedonismi

Vastaajien keskiarvon mukaan kuudentena arvona on hedonismi ($M = 3,87$; $sd = 1,01$), johon kuuluu niin psyykinen mielihyvä ($M = 3,60$) kuin myös fyysinen nautinto ja hemmottelukin ($M = 4,14$). Näistä vastaajat korostavat enemmän nautintoa. Hedonismi korreloi hyvántahtoisuuden ($r = 0,306$; $p = 0,000$), ja hieman itseohjautuvuuden ($r = 0,257$; $p = 0,002$), vallan ($r = 0,245$; $p = 0,003$), virikkeisyyden ($r = 0,234$; $p = 0,005$), suoriutumisen ($r = 0,200$; $p = 0,016$) ja universalismin ($r = 0,186$; $p = 0,025$) kanssa. Odotettuun tapaan korrelaatiota on jälleen arvokehän vierekkäisissä arvoissa, mutta selkeää korrelaatiota löytyy myös vastakkaisen hyvántahtoisuusarvon kanssa, ja pieni korrelaatio myös universalismin kanssa.

Hedonismimuuttujat kuuluvat aineistolähtöisesti poikkeuksellisesti vain yhteen arvoon eli itsekeskeisyyteen ($\alpha = 0,62$). Teorianmukainen hedonismiarvo on hieman aineistolähtöistä arvoa yhtenäisempi ($\alpha = 0,66$), eli hedonismilla on varsin yhtenäinen asema vastaajajoukossa. Itsekeskeisyysarvossa hedonismimuuttujiin liittyy itseohjautuvuusmuuttuja vapaus, eli nautinnon-, ilon- ja vapaudenkaipuu vaihtelevat yhteisesti tässä aineistossa.

Virikkeisyys

Seitsemäs arvo eli virikkeisyys ($M = 3,52$; $sd = 1,13$), joka koostuu uutuudenviehätyksestä ($M = 4,00$) ja halusta ottaa riskejä ($M = 3,06$). Virikkeisyyden sisällä vastaajilla on noin yhden asteikon pykälän verran eroa muuttujien kohdalla, uusien asioiden kokeilua pidetään arvokkaampana kuin riskien ottamista. Virikkeisyys korreloi tilastollisesti merkitsevästi itseohjautuvuuden ($r = 0,429$; $p = 0,000$), ja hieman hedonismin ($r = 0,234$; $p = 0,005$), universalismin ($r = 0,219$; $p = 0,008$) ja suoriutumisen ($r = 0,185$; $p = 0,026$) kanssa, sekä negatiivisesti turvallisuuden ($r = -0,346$; $p = 0,000$) ja hieman yhdenmukaisuuden ($r = -0,202$; $p = 0,015$) kanssa. Virikkeisyys korreloi voimakkaimmin vierekkäisten arvojen kanssa, ja negatiivisesti vastakkaisten kehän arvojen kanssa, ja käyttäytyy siten odotetusti.

Virikkeisyys kuuluu hedonismin tapaan vain yhteen aineistopohjaiseen arvoon, eli seikkailumielisyyteen ($\alpha = 0,74$). Koska seikkailumielisyyden sisältää muuttujia kolmesta eri teoriapohjaisesta arvosta, ei ole ihme, että teorianmukainen virikkeisyysarvo on tätä yhtenäisempi ($\alpha = 0,80$). Vastaajilla on siis varsin yhtenäinen näkemys virikkeisyyden eri osista, ja lisäksi sillä on yhteisvaihtelua luovuuden, sekä lähiympäristön turvallisuuden

vähäisen arvostuksen kanssa. Tämä on varsin luontevaa, sillä luovuus sijaitsee itseohjautuvuusmuuttujana virikkeisyyden rinnalla, ja ympäristön jännittävyys ja turvallisuus ovat varsin vastakkaisia näkemyksiä, jotka mahtuvat hankalasti toistensa yhteyteen tai rinnalle.

Perinteet

Perinteet eli keskiarvoltaan kahdeksas arvosummamuuttujista ($M = 3,19$; $sd = 0,93$) on arvoista kaikista erillisin. Se koostuu huomaamattomuudesta ($M = 3,49$) ja jatkuvuuden ylläpidosta ($M = 2,89$), ja summamuuttujan muodostavat muuttujat eivät korreloi keskenään ($r = 0,102$; $p = 0,228$). Perinnearvo on siis sisäisesti ristiriitainen tässä aineistossa, mikä näkyy myös sen suhteessa muihin arvoihin. Perinteet korreloivat turvallisuuden ($r = 0,303$; $p = 0,000$), yhdenmukaisuuden ($r = 0,315$; $p = 0,000$) ja hieman työn kanssa ($r = 0,173$; $p = 0,038$). Korrelaatiot ovat positiivisia suhteessa vierekkäisiin arvoihin, ja siten perinnearvon asema arvokehällä on sen sisäisestä ristiriitaisuudesta huolimatta odotusten mukainen.

Perinnearvo jakautuu vaatimattomuuden osalta mukautumisarvoon ($\alpha = 0,57$) ja perinnäistapojen ylläpidon osalta vakausarvoon ($\alpha = 0,53$). Teoriapohjaisesti perinnearvo on yhtenäisyydeltään heikko ($\alpha = 0,18$), jolloin sen osalta on erityisen kiintoisaa tarkastella aineistopohjaista rakennetta. Mukautumisarvossa vaatimattomuus liittyy yhteen yhdenmukaisuusmuuttujien kanssa, mikä onkin erittäin loogista, mutta perinnäistapojen ylläpidon liittyminen vakausarvoon joka on luonteeltaan hajanaisempi, on myös kiintoisaa. Yliopisto-opettajat eivät siis juuri ilmaise vaatimattomuuden ja perinnäistapojen ylläpidon olevan osa yhteistä perinnearvoa, vaan perinteikkyyks jakautuu yhtäältä huomaamattomaan mukautuvaisuuteen muiden joukossa, ja toisaalta aktiiviseen vakauden ylläpidosta huolehtimiseen. Perinteiden osalta on siis kaksi toiminnallisesti erilaista puolta; passiivinen ja aktiivinen.

Suoriutuminen

Yhdeksäs arvo eli suoriutuminen ($M = 2,99$; $sd = 1,07$) koostuu menestyksestä ($M = 3,08$) ja ihailun kohteena olosta ($M = 2,90$). Suoriutumisen osamuuttujien välillä ei ole suurta eroa keskiarvoissa. Suoriutuminen korreloi tilastollisesti merkitsevästi vallan ($r = 0,535$; $p = 0,000$), ja hieman hedonismien ($r = 0,200$; $p = 0,016$), virikkeisyyden ($r = 0,185$; $p = 0,026$) ja

turvallisuuden ($r = 0,174$; $p = 0,037$) kanssa, ja toimii siten odotetusti. Kiinnostavin on kuitenkin korrelaatio yhtäläisesti sekä virikkeisyyden että turvallisuuden kanssa, sillä nämä kaksi arvoa ovat keskenään vastakkaiset. Suoriutumisessa on siis yhteistä vaihtelua sekä jännittävyyden että vakauden kanssa, eli suoriutumisen voi tulkita olevan yhteydessä vakauteen aseman ja statuksen kautta, mutta myös ihailun kohteena olon kautta seikkailunhalukkuuteen ja riskinottoon. Suoriutumisarvossa on siis tiettyä jännittyneisyyttä, sillä arvokkaiden asioiden toteuttamisen keinojen joukossa kamppailee vastakkaisia voimia.

Suoriutuminen muodostaa aineistopohjaisesti tarkasteltuna vallan kanssa yhteisen arvon, joka on yhtenäisyydeltään yhtä tiivis kuin suoriutumisarvo yksin ilman valtaa ($\alpha = 0,73$). Näiden arvojen muodostama aineistolähtöinen arvo on sisällöltään helppo tulkita ja ymmärtää, sillä se sisältää vain saman itsensäkorostamis sektorin kaksi päällekkäistä arvoa.

Yhdenmukaisuus

Toiseksi matalin keskiarvo arvosummamuuttujista on yhdenmukaisuudella ($M = 2,83$; $sd = 1,07$). Yhdenmukaisuuden osa-alueet, tapojen ($M = 3,15$) ja sääntöjen ($M = 2,51$) noudattaminen, ovat keskiarvoltaan varsin erilaiset, ja korrektisti toimimisen keskiarvo on paljon sääntöjen noudattamisen keskiarvoa korkeampi. Yhdenmukaisuus korreloi tilastollisesti merkitsevästi turvallisuuden ($r = 0,459$; $p = 0,000$), työn ($0,415$; $p = 0,000$), perinteiden ($r = 0,315$; $p = 0,000$), ja hieman vallan ($r = 0,231$; $p = 0,005$) kanssa, sekä hieman negatiivisesti virikkeisyyden ($r = -0,202$; $p = 0,015$) ja itseohjautuvuuden ($r = -0,189$; $p = 0,023$) kanssa. Yhdenmukaisuusarvon korrelaatio muiden säilyttämisarvojen kanssa on huomattavan korkea kaikkien arvojen osalta, ja tätä arvokehälle sijoittumista tukevat myös negatiiviset korrelaatiot vastakkaisiin arvoihin. Kiinnostavaa onkin korrelaatio rinnakkaisen valta-arvon kanssa, sillä vastaavaa korrelaatiota ei ole toiseen suuntaan kehällä, eli hyväntahtoisuuden kanssa. Yhdenmukaisuus juurtuu siis yhteen perinteisten materialististen arvojen kanssa, ja hallinta ja kontrolli suhteessa muihin on siten yhteydessä myös oman itsen hallintaan.

Yhdenmukaisuus kuuluu perinnearvo vaatimattomuuden kanssa mukautumisarvoon ($\alpha = 0,57$). Teoriapohjaisesti tarkastellen yhdenmukaisuus on hyvin yhtenäinen arvo ($\alpha = 0,68$), ja aineistopohjainen tarkastelu heikentäisi siten sen olemusta. Yhdenmukaisuuden sisältämät kaksi ohjenuoraa, etiketin ja sääntöjen noudattaminen, muodostavat vaatimattomuuden

kanssa arvon, jossa korostuu oikein toimimisen lisäksi myös huomaamattomuuden. Tässä aineistopohjaisessa arvossa siis oman toiminnan ja elämän ei tule herättää muissa huomiota niin negatiivisella kuin positiivisellakaan tavalla, kun taas teoriapohjaisessa arvossa korostuu vain negatiivisen huomion välttäminen.

Valta

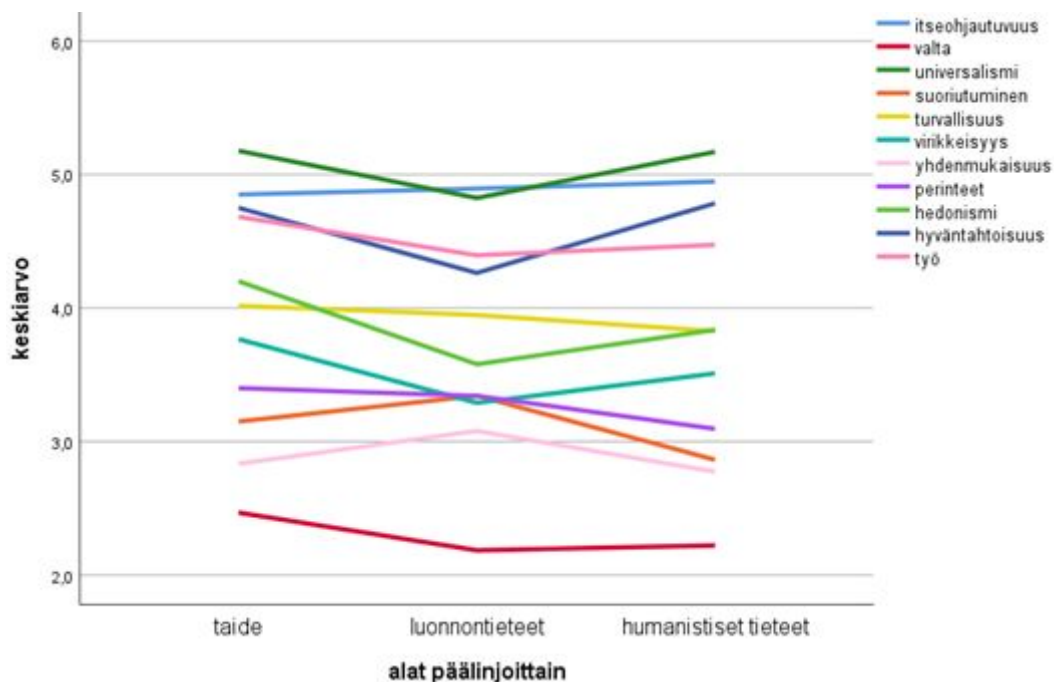
Arvosummamuuttujista keskiarvoltaan matalin on valta ($M = 2,26$; $sd = 0,81$), josta vastaajat ovat varsin yhtenäisiä kannoiltaan keskihajonnan ollessa varsin pieni. Arvon sisällä erot muuttujien välillä ovat kuitenkin suuret; johtajuuden keskiarvo ($M = 2,77$) on paljon korkeampi kuin rikkauden ($M = 1,76$), eli valta-arvon ero suhteessa muihin arvosummamuuttujiin tulee esille erityisesti sitä kautta, miten vähän tärkeäksi arvoksi rikkaus ja raha koetaan. Valta korreloi tilastollisesti merkitsevästi suoriutumisen ($r = 0,535$; $p = 0,000$), ja hieman hedonismiin ($r = 0,245$; $p = 0,003$), yhdenmukaisuuden ($r = 0,231$; $p = 0,005$) ja turvallisuuden ($r = 0,196$; $p = 0,018$) kanssa. Valta korreloi siis erittäin vahvasti toisen itsensäkorostusarvojen kanssa, ja hieman vierekkäisten arvokehän arvojen kanssa kummallakin puolella kehää. Asema suhteessa muihin arvoihin on siis varsin odotetunlainen. Kiinnostavaa on kuitenkin, että siinä, missä muutokselle avoimuus ja säilyttäminen korreloivat keskenään monelta osin negatiivisesti, ei vastaavaa ilmiötä ole itsensä ylittämisen ja itsensä korostamisulottuvuudessa. Siten universalismi ja hyväntahtoisuus eivät suhteessa valtaan ja suoriutumiseen ole keskenään toisensa vastapoleja, vaan niiden merkitys arvoina on toisistaan riippumaton. Todennäköisesti syynä tähän voi olla se, että itsensä ylittäminen on kaikille vastaajille hyvin tärkeää, ja itsensä korostaminen varsin vähän tärkeää.

Vaikka itsensäkorostusarvo, johon valta aineistopohjaisesti tarkastellen sitoutuu, on luonteeltaan hyvin yhtenäinen ($\alpha = 0,73$), ei valta-arvo sitä ole ($\alpha = 0,38$). Vaikka siis yksin tarkastellen rikkaudet ja vaikutusvalta eivät ole yhtenäisiä, liitettäessä niihin ihailun kohteena oleminen ja elämässä menestyminen, muodostavat ne eheän kokonaisuuden. Valta siis eroaa muista arvoista poikkeuksellisen matalan keskiarvonsa lisäksi myös epäyhtenäisyydellään, mutta on kuitenkin selkeästi osa itsensäkorostamisvektorin arvokehällä.

7.2 Yliopisto-opettajien arvojen taustaa ja yhteys suomalaisten arvoihin

Tarkastelin arvoja myös suhteessa kyselyn taustatietoihin, sillä on tärkeää ottaa huomioon nämä yhteydet myös myöhemmin tarkastellessa arvojen ja työhön liittyvien näkemysten yhteyttä. On mahdollista, että esimerkiksi opetuskokemuksella tai työnimikkeellä olisi yhteys arvoihin, ja tämä yhteys on hyvä pitää mielessä myös muissa analyysin tulosten tulkinnassa.

Arvomittarissa käytettyä Likert-asteikkoa tulkitaan tyypillisesti ihmistieteissä jatkuvaluonteisena eli välimatka-asteikollisena määrällisenä muuttujana, jolloin varianssianalyysin käyttäminen on mahdollista arvojen ja taustamuuttujien yhteyksien tarkastelussa (Metsämuuronen 2011, 70). Varianssianalyysillä tarkastellen taustatiedot eivät pääasiassa olleet tilastollisesti merkitsevällä tasolla yhteydessä siihen, mitä mieltä vastaajat olivat eri arvoista, kun arvoja tarkasteltiin teorianmukaisina summamuuttujina. Opetuskokemuksella ei ollut lainkaan tilastollisesti merkitsevää yhteyttä arvoihin, ja työnimike oli yhteydessä ainoastaan itseohjautuvuuteen ja virikkeisyyteen. Tieteen- ja taiteenalan mukaan tarkastellessa tilastollisia eroja löytyi vastaavasti vain vähän.

Kuva 5. Erot arvoissa tieteen- ja taiteenalasuuntauksen mukaan

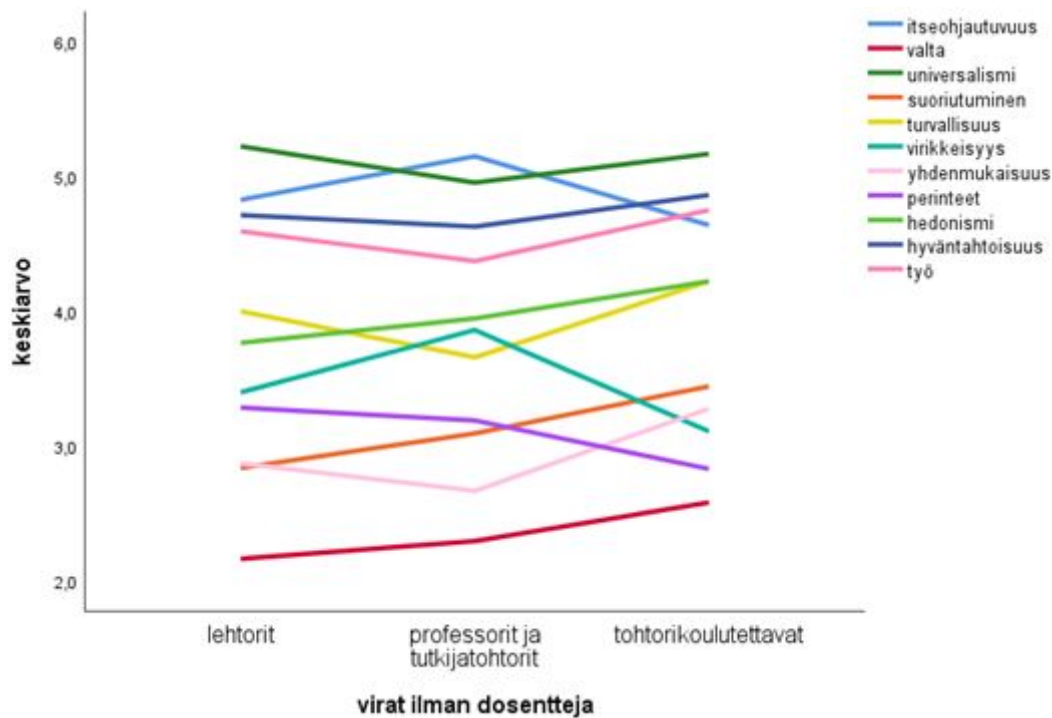

Tieteen- ja taiteenalojen mukaan tarkastellen yliopisto-opettajien arvot ovat hyvin samankaltaiset. Jaoin alat kolmeen luokkaan; taidealan vastaajissa ovat Taideyliopistossa opettavat, luonnontieteilijät käsittävät matemaattiset alat, luonnontieteet, lääketieteen, farmasian ja informaatiotieteet, humanisteissa ovat myös teologit, kasvatustieteilijät, valtio- ja oikeustieteilijät. Kuvaaja viittaa siihen suuntaan, että taidealan vastaajat ovat enemmän samankaltaisia humanististen alojen vastaajien kanssa kuin luonnontieteilijöiden kanssa. Kun arvoja tarkastellaan kuvaajasta pääulottuvuuksittain, on eroja havaittavissa lähinnä luonnontieteissä suhteessa muihin siten, että heidän itsensäylittämisarvojen (universalismin ja hyväntahtoisuuden), ja myös hieman muutokselle avoimuuden (hedonismin ja virikkeiden, mutta ei itseohjautuvuuden) keskiarvo on muita matalampi. Akateemisten alojen mukaan luonnontieteilijät ($M = 4,26$) eroavat varianssianalyysillä tarkastellen melkein merkitsevästi taidealan vastaajista ($M = 4,76$; $p = 0,078$) ja merkitsevästi humanistisista vastaajista ($M = 4,78$; $p = 0,020$) alemmalla hyväntahtoisuuden keskiarvolla ($F(2) = 3,849$; $p = 0,024$; $\eta^2 = 0,051$), muutoin tilastollisia eroja yksittäisten arvojen osalta ei ole. Minkäänlaista jakoviivaa ei siis voi asettaa akateemisen tieteen ja taiteen välillä arvojen mukaisesti, vaan jos eroja jossain on, on niitä luonnontieteissä suhteessa muihin akateemisiin suuntauksiin.

Luonnontieteilijöillä itsensäylittämisarvon keskiarvon mataluuden lisäksi eroavuutena muista on korkeammalla keskiarvolla erottuvat suoriutuminen ja yhdenmukaisuus, joskaan tilastollisesti eroja ei ole. Luonnontieteilijöillä näyttää kuvion mukaan kuitenkin korostuvan suhteessa muihin itsenäinen työskentely, suoriutuminen ja turvallisuus. Vaikuttaa siltä, että luonnontieteilijöiden arvonäkemyksissä on muista yliopisto-opettajista erottavia tekijöitä, mutta suuntautuvatko tietentyypiset ihmiset luonnontieteelliselle alalle vai muokkaako ala heidän arvonäkemyksiään, se jää jatkotutkimuksen selvitettäväksi. Yhtä kaikki tämä eronteko, ja toisaalta taidealan ja humanististen alojen opettajien samankaltaisuus, ovat erityisen kiinnostavia tuloksia.

Työnimikkeiden mukaan tarkasteltuna eroja näyttää kuvaajan perusteella olevan hieman enemmän. (Vertailusta on jätetty dosentit ulkopuolelle, sillä virkaluokkaa ei voi yhdistää mihinkään muuhun luokkaan. Dosentit voivat olla joko yliopiston ulkopuolisia tai yliopiston piirissä toimivia, ja siten potentiaalisesti varsin erilaisia kuin muut vastaajat. Vastaajista dosentteja oli kaksi henkilöä.) Professorien ja tutkijatohtoreiden muutosarvojen (itseohjautuvuus ja virikkeisyys, ei hedonismi) keskiarvot korostuvat kuvassa säilyttämisen

(työ, turvallisuus ja yhdenmukaisuus, mutta ei perinteet) kustannuksella suhteessa muihin vastaajiin. Kun yksittäisten arvojen sijaan tarkastellaan arvopainotuksia kuviosta pääulottuvuuksittain, voidaan lisäksi havaita, että tohtorikoulutettavien itsenkorostusarvojen (valta ja suoriutuminen) keskiarvo on korkeampi kuin lehtoreilla.

Kuva 6. Erot arvoissa työnimikkeiden mukaan

Tämä on hieman yllättävää, koska tohtorikoulutettavia lukuun ottamatta eri työnimikkeiden alla työskentelevien vastaajien työn luonne ei huomattavasti eroa toisistaan. Silti tohtorikoulutettavilla korostuvat kuvion mukaan itsensäkorostusarvot, ja professoreilla ja tutkijatohtoreilla muutokselle avoimuus.

Professoreiden ja tutkijatohtoreiden erot olivat todennettavissa myös tilastollisesti.

Itseohjautuvuuden osalta työnimike selittää arvon vaihtelusta 5,2 % ($F(2) = 3,783$; $p = 0,025$; $\eta^2 = 0,052$), ja professorien ja tutkijatohtorien ($M = 5,15$) osalta keskiarvo on melkein merkitsevästi korkeampi kuin lehtoreilla ($M = 4,82$; $p = 0,072$) ja tohtorikoulutettavilla ($M = 4,64$; $p = 0,062$). Virikkeisyyden vaihtelusta työnimike selittää vastaavasti 5,6 % ($F(2) = 4,089$; $p = 0,019$; $\eta^2 = 0,056$). Jälleen muista eroava ryhmä on professorit ja tutkijatohtorit

($M = 3,86$), jotka eroavat merkitsevästi tohtorikoulutettavista ($M = 3,11$; $p = 0,046$) ja melkein merkitsevästi lehtoreista ($M = 3,38$; $p = 0,061$).

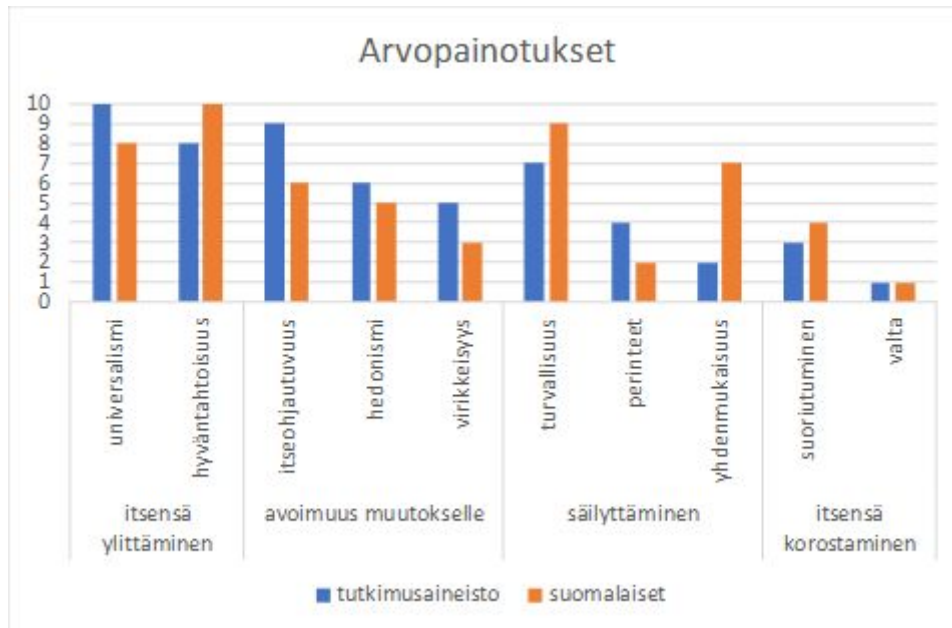
Työnimikkeellä on siis yhteys siihen, millainen on arvojen kokonaisuus. Professoreilla ja tutkijatohtoreilla korostuva muutokselle avoimuus on loogisessa yhteydessä siihen, että vakaassa akateemisessa asemassa, jossa tutkimuksen teko on tärkeässä roolissa, korostuu tieteellinen integriteetti. Itsensäkorostusarvojen korkea keskiarvo tohtorikoulutettavilla taas on loogisessa yhteydessä siihen, että vakiintumattomassa asemassa oman osaamisen ja pystyvyyden esiintuominen ja huomatuksi tuleminen koetaan erityisen arvokkaiksi.

Pidemmällä olevalla uralla samankaltainen muista erottautuminen omalla erinomaisuudella ei enää kenties ole yhtä merkittävässä roolissa. Lehtoreita kuvaavia arvopiirteitä ovat kuvion perusteella perinteiden suhteellisen korkea keskiarvo ja itsensäkorostusarvojen matalat keskiarvot. Vallan ja suoriutumisen yhteys lehtoreihin on siis varsin heikko, ja lehtoreilla aseman vakaus näyttääkin muotoutuvan suhteessa tohtorikoulutettaviin siinä, että hallinnan ja ihailun arvostus ei ole enää niin korkea. Lehtoreiden arvonäkemyksissä on näitä piirteitä lukuun ottamatta kuitenkin enemmän samankaltaisuutta tohtorikoulutettavien kuin tutkijatohtoreiden ja professoreiden kanssa, mikä on varsin mielenkiintoista.

Taustatietojen lisäksi tarkastelin arvoja myös suhteessa opetukseen käytetyn työajan määrään. Jaoin opetukseen käytetyn työajan kahteen luokkaan eli heihin, jotka opettavat yli puolet työajastaan ($N = 81$) ja heihin, joilla opetusta on työajasta alle puolet ($N = 64$). Kun vertaillaan paljon ja vähän opettavia toisiinsa, löytyi eroja turvallisuudessa ja perinteissä.

Opetukseen käytetty työaika selittää turvallisuuden vaihtelusta 4,4 % $F(1) = 6,506$; $p = 0,012$; $\eta^2 = 0,044$ siten, että ne, jotka opettavat paljon, arvostavat turvallisuutta enemmän ($M = 4,10$) kuin vähän opettavat ($M = 3,64$). Paljon opettavat arvostavat perinteitä enemmän ($M = 3,35$) kuin vähän opettavat ($M = 2,99$). Opetusaika selittää perinteiden arvostuksen vaihtelusta 3,6% $F(1) = 5,329$; $p = 0,022$; $\eta^2 = 0,036$. Paljon opettavat arvostavat siis vähän opettavia enemmän turvallisuutta ja perinteitä. Tulos on varsin ymmärrettävä, sillä opettaminen on eräänlaista perinteiden ja jatkumon ylläpitoa, ja siten myös turvallisuutta lisäävää.

Kun aineiston arvojärjestystä verrataan suomalaisten arvojärjestykseen (Puohiniemi 2001), on havaittavissa, että yliopisto-opettajien arvojen muodostama kokonaisuus on pääpiirteiltään hyvin samankaltainen kuin keskimäärin suomalaisilla.

Kuva 7. Arvopainotukset aineistossa ja suomalaisilla. Puohiniemen (2001) arvomittarissa ei ollut työarvoa, joten se on siksi vertailun ulkopuolella. Kuviossa järjestysluvut on muutettu painokertoimiksi siten, että ensimmäinen arvo saa painokertoimen 10, viimeinen painokertoimen 1.

Painotuserojen mukaan siinä, missä suomalaisille on erityisen tärkeää hyväntahtoisuus ja yhdenmukaisuus, korostuu vastaajilla sen sijaan kuitenkin universalismi ja itseohjautuvuus. Kun arvopainotusta katsotaan pelkkien pääulottuvuuksien kautta, osoittautuu selväksi, miten erot suomalaisten ja aineistoni yliopisto-opettajien välillä paikantuvat avoimuus muutokselle – säilyttäminen -ulottuvuudelle.

Vertaamalla akateemisia suuntauksia on havaittavissa, että arvojen järjestys on samankaltaisin luonnontieteellisellä alalla suhteessa keskimääräisiin suomalaisiin.

Luonnontieteellisillä aloilla arvojärjestyksessä virikkeisyys on kolmanneksi alin, kuten suomalaisillakin, kun muilla akateemisilla suuntauksilla virikkeisyys on arvoista kuudes. Yhtä lailla suomalaisilla ja luonnontieteellisen alan vastaajilla hedonismi ja universalismi ovat alempana arvojärjestyksessä kuin muilla vastaajilla, ja suoriutuminen sekä turvallisuus

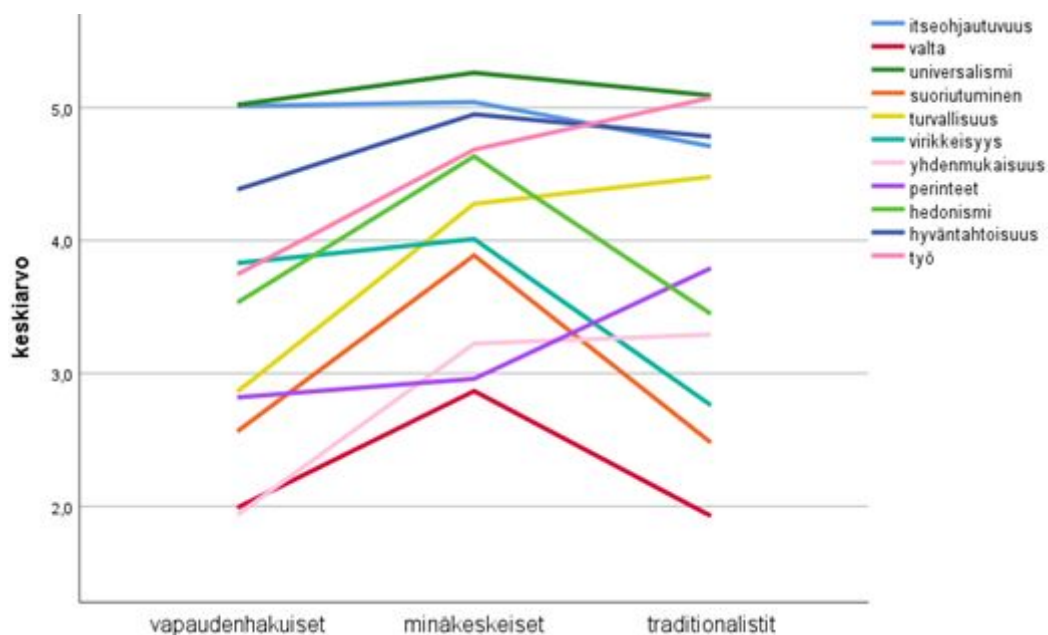
muita vastaajia ylempänä arvoasteikossa. Arvojärjestykseltään luonnontieteellisen alan vastaajat eroavat kuitenkin suomalaisista siinä, että heille itseohjautuvuus on tärkein arvo, kun se suomalaisille on vasta viidenneksi tärkein, ja yhdenmukaisuus on heidän arvoistaan toiseksi alin, kun se suomalaisten arvojärjestyksessä on neljäs. Vaikka siis joiltain osin arvojärjestyksessä on samankaltaisuutta, näkyy myös luonnontieteellisen alan vastaajien ja suomalaisten arvojärjestyksen välillä ero siinä, että suomalaisilla korostuvat luonnontieteilijöitä enemmän säilyttämisarvot, ja luonnontieteilijöillä avoimuus muutokselle.

Kun vastaajia verrataan keskimääräisiin suomalaisiin työnimikkeen mukaan, on yllättävästi havaittavissa, että eniten samankaltaisuutta on tohtorikoulutettavilla suhteessa suomalaisiin. Suomalaisilla ja tohtorikoulutettavilla hyväntahtoisuus, yhdenmukaisuus ja suoriutuminen ovat arvoasteikossa ylempänä kuin muilla vastaajilla, ja itseohjautuvuus sekä virikkeisyys muita alempana. Hyväntahtoisuus on arvojärjestyksessä suomalaisilla ensimmäisenä ja tohtorikoulutettavilla toisena, yhdenmukaisuus suomalaisilla neljäntenä ja tohtorikoulutettavilla seitsemäntenä, suoriutuminen suomalaisilla seitsemäntenä ja tohtorikoulutettavilla kuudentena. Itseohjautuvuus taas on suomalaisten arvojärjestyksessä viides ja tohtorikoulutettavilla kolmas, virikkeisyys sekä suomalaisilla että tohtorikoulutettavilla kahdeksantena. Vaikka siis arvojärjestyksessä on siten samankaltaisuutta verrattaessa muihin suomalaisiin, ovat tohtorikoulutettavat kuitenkin enemmän samankaltaisia muiden vastaajien kanssa arvojärjestyksen osalta kuin keskimääräisten suomalaisten kanssa.

Yliopisto-opettajien joukossa ei siis ole selkeitä erottelevuuksia taustamuuttujien ja arvojärjestyksen välillä. Työnimike tai akateeminen ala ei ole suhteessa suomalaisiin niinkään erotteleva, kuin yhdistävä tekijä. Tämä viittaa siihen, että yliopisto-opettajat eroavat suomalaisista varsin yhtenäisenä joukkona, jota juuri akateemisessa ympäristössä työskentely erottaa keskimääräisistä suomalaisista. Tämä on kuitenkin tarkastelukulma, johon tällä aineistolla ei ole mahdollista syventyä tarkemmin, ja siksikin näiden piirteiden tarkastelu voisi tarjota hedelmällisen tutkimuskohteen jatkotutkimuksiin.

7.3 Yliopisto-opettajien arvoperustainen ryhmittely klustereihin ja vertailu suomalaisten arvoihin

Klusterianalyysin lopputuloksena alaluvussa 6.5 muodostetut klusterit ovat siis nimeltään vapaudenhakuiset, minäkeskeiset ja traditionalistit. Kaikissa klustereissa vastaajilla vallitsee yksimielisyys universalismin ja hyvántahtoisuuden tärkeydestä keskiarvon ollessa huomattavan korkea, ja ne ovat myös jokaisessa klusterissa samalla järjestyssijalla. Myös itseohjautuvuuden keskiarvo on jokaisessa klusterissa varsin korkea. Valta taas on kaikissa klustereissa varsin alhainen keskiarvoltaan. Eniten hajontaa näkyy keskiarvojen mukaan tarkasteltuna siinä, miten merkittäväksi koetaan turvallisuus, suoriutuminen, yhdenmukaisuus, työ, virikkeisyys ja hedonismi, kun taas arvojärjestyksissä klusterien välillä hajonta on suurinta virikkeisyyden, perinteiden, työn ja yhdenmukaisuuden osalta. Vaikka siis keskiarvoissa on klustereiden välillä eroavaisuuksia usean arvon kohdalla, ei arvojen järjestyksessä ole kuitenkaan niin suuria eroja.

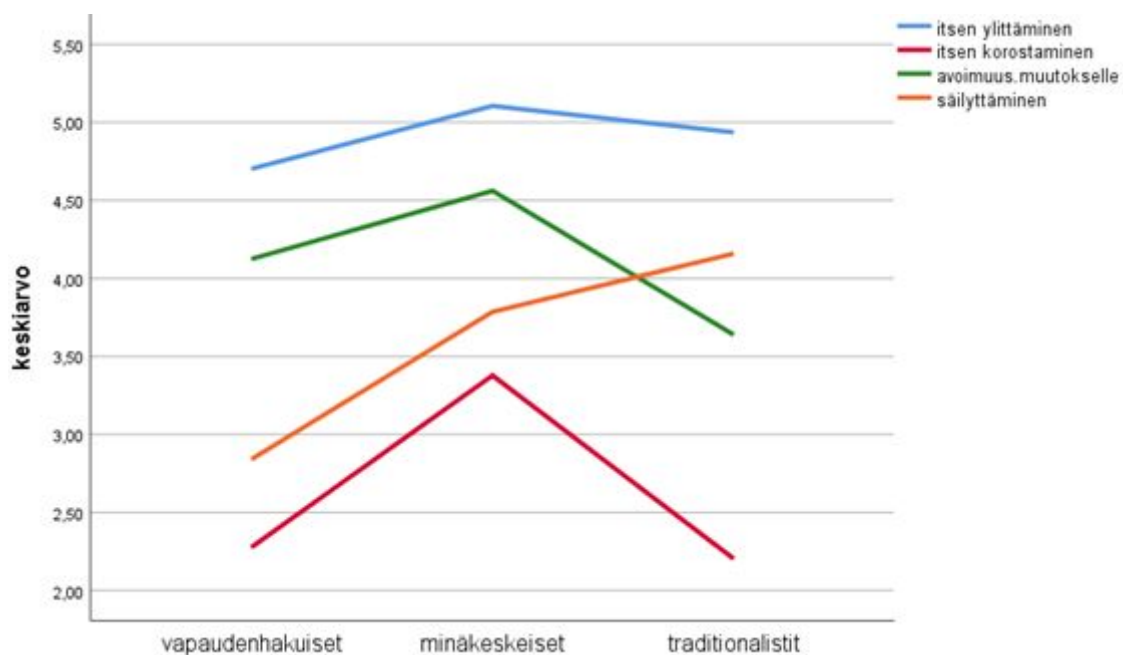
Kuva 8. Arvojen vertailu klustereittain

Vapaudenhakuiset

Ensimmäisessä klusterissa arvojen keskiarvot ovat pääsääntöisesti muita klustereita matalampia. Erityisesti tämä näkyy työarvon, turvallisuuden ja yhdenmukaisuuden kohdalla, jossa keskiarvot poikkeavat huomattavasti muista klustereista. Arvoista ainoastaan itseohjautuvuus ja erityisesti sen luovuusmuuttuja ovat keskiarvoltaan korkeita. Klusterin

vastaajia kuvaa siten erityisesti tietynlainen häilyvyys. He ovat hieman muita piittaamattomampia yhteisistä asioista ja muista ihmisistä, ja pitävät enemmän huolta omista asioistaan. He ovat oman tiensä kulkijoita, ja korostavat luovuutta.

Arvojen järjestyksessä korostuu suhteessa muihin vastaajiin erityisesti virikkeisyys (sekä myös hieman valta, mutta vain, koska yhdenmukaisuus saa huomattavan matalia arvoja klusterissa), kun taas turvallisuus on arvojen järjestyksessä keskimääräistä selkeästi alempana. Myös yhdenmukaisuus- ja työarvojen sijoittuminen arvojärjestykseen on keskimääräistä alhaisempi tässä klusterissa.

Kuva 9. Arvojen vertailu klustereittain pääulottuvuuksien mukaan. Itsen ylittäminen sisältää universalismin ja hyväntahtoisuuden, itsen korostaminen vallan ja suoriutumisen, muutokselle avoimuus itseohjautuvuuden, virikkeisyyden ja hedonismin, ja säilyttäminen turvallisuuden, perinteet, yhdenmukaisuuden ja työn.

Minäkeskeiset

Toisessa klusterissa arvosummamuuttujien keskiarvot ovat pääsääntöisesti muita klustereita korkeampia. Eniten keskiarvoltaan korostuvat kuitenkin itsensäkorostusarvot suoriutuminen, hedonismi ja valta. Klusterin vastaajille on siten muita tärkeämpää hallinta, huomio ja nautinto. Tämä ei kuitenkaan tapahdu itsensäylittämisarvojen kustannuksella, vaan ne ovat edelleen arvojärjestyksen yläpäässä. Tällä ulottuvuudella klusterin vastaajilla on siis muita

vastaajia enemmän arvoristiriitaa, ja myös muut kuin itsensäkorostusarvot ovat keskiarvoiltaan korkeita tässä klusterissa.

Arvojärjestyksessä koko aineiston järjestyksestä poikkeaa tässä klusterissa hedonismi, suoriutuminen ja yhdenmukaisuus, jotka sijaitsevat arvojärjestyksessä korkeammalla, sekä turvallisuus ja erityisesti perinteet, jotka sijaitsevat matalammalla. Poikkeamat keskimääräiseen sijaitsevat siis arvojärjestyksen keskellä ja loppupäässä.

Kuva 10. Arvojen järjestys klustereittain tärkeimmästä vähiten tärkeään

Traditionalistit

Kolmannessa klusterissa keskiarvot vastaavat tarkimmin koko aineistojen keskiarvoja. Vastaustendenssi ei ole siis systemaattisesti voimakkaampaa tai heikompa kuin aineistossa keskimäärin. Siten klusterin keskiarvoja on helpompaa verrata koko aineiston keskiarvoihin, sillä sekä keskiarvoja että arvojen järjestystä tarkastellessa erot ilmenevät samalla tavoin. Keskiarvot suhteessa muihin klustereihin eroavat turvallisuuden, perinteiden ja työarvon osalta, jotka ovat keskiarvoltaan muita klustereita korkeampia. Klusterin vastaajien arvoissa korostuvat siis suhteessa muihin säilyttämisarvot, elämän tuttuus, tasaisuus ja jatkuvuus. He sekä arvostavat näitä piirteitä ympäristössään, että arvostavat sisukkuutta ja systemaattista työskentelyä niiden ylläpitämiseksi, ja ovat siten työteliäitä traditionalisteja.

Arvojen järjestyksessä työ, perinteet ja turvallisuus ovat niin ikään koko aineiston arvojärjestykseen verrattuna selkeästi korkeammalla, kun taas itseohjautuvuus, virikkeisyys, suoriutuminen ja hedonismi ovat arvojärjestyksessä keskimääräistä alempana. Arvojen

järjestys poikkeaa siis useassa kohdin selvästi koko aineistosta, ja muista klustereista poiketen tässä klusterissa on voimakkaita eroja myös arvojärjestyksen alkupäässä. Ulottuvuuksia tarkastellessa merkittävimmät eroavaisuudet ilmenevät säilyttämisarvojen ja työarvon korostuneisuudessa, mikä tapahtuu muutokselle avoimuuden kustannuksella.

Koska vapaudenhakuiset ja minäkeskeiset eroavat aineiston keskimääräisestä tavasta ilmaista arvojen voimakkuutta, on oletettavaa, että tilastollisesti merkitsevät erot johtuvat osittaisesti tästä vastaustaipumuksen erosta. Vertailin klustereita toisiinsa varianssianalyysillä, ja lähes kaikkien arvojen osalta löytyi merkitseviä eroja klustereiden välille. Ainoastaan tärkeimmissä arvoissa, universalismissa ja itseohjautuvuudessa, ei klusterimalli selittänyt vaihtelua, sillä niitä arvostettiin varsin yhtäläisesti läpi koko vastaajajoukon. Tilastollisesti merkitsevien arvojen kohdalla klusterit selittävät vaihtelusta noin 20–40 %. Kiinnostavimmat erot klustereiden välillä ovat siten perinteissä ja työarvossa.

Klusterimalli selittää perinteiden vaihtelusta 21,6 % $F(2) = 19,415$; $p = 0,000$; $\eta^2 = 0,216$. Klusterimalli selittää työarvon vaihtelusta 28,2 % $F(2) = 27,640$; $p = 0,000$; $\eta^2 = 0,282$. Eli kootusti tarkasteltuna lähes kaikkien arvojen kohdalla klusterit erosivat toisistaan ainakin osin. Vapaudenhakuiset erosivat muista klustereista hyvántahtoisuuden, turvallisuuden ja yhdenmukaisuuden osalta, ollen tilastollisesti merkitsevästi niitä alemmalla tasolla, ja minäkeskeiset olivat tilastollisesti merkitsevästi muita klustereita ylempänä hedonismin, suoriutumisen ja vallan osalta. Traditionalistit erosivat muista klustereista virikkeisyyden osalta ollen muita klustereita alempana ja perinteiden osalta ollen muita ylempänä. Työarvo erotti kaikki klusterit toisistaan.

Jos kuitenkin otetaan huomioon, että vapaudenhakuisuusklusterissa vastaajien vastaustaipumus on systemaattisesti keskimääräistä matalammalla tasolla ja minäkeskeisten joukossa korkeammalla, voi todeta keskiarvojen mukaan tarkasteltujen erojen ensimmäisen ja toisen klusterin osalta johtuvan paljolti tästä vaikutuksesta. Vapaudenhakuiset vastaajat vastaavat keskimäärin 0,4 yksikköä keskimääräistä matalammin ja minäkeskeiset 0,4 yksikköä korkeammin. On mahdollista, että minäkeskeisyysklusterissa koetaan arvot tärkeämmäksi asiaksi kuin vapaudenhakuisuusklusterissa, mutta jos oletetaan, että erot ovat pikemminkin heidän tavassaan ilmaista itseään, muuttuu klusterien eroavaisuuksien tulkinta. Jos oletetaan, että eri klustereiden tendenssierot eivät johdu mielipiteiden vaan ilmaisutavan

voimakkuudesta ja korjataan jakaumat näiden keskiarvojen tendenssien mukaan, erottuikin vapaudenhakuisuus kuvaajaa tarkastelemalla muista universalismin, itseohjautuvuuden ja virikkeisyyden osalta, mikä vahvistaa näkemystä klusterin painottuneisuudesta muutokselle avoimuuteen. Minäkeskeisyys taas erottuu muista hedonismien, suoriutumisen ja vallan osalta, mikä myös vahvistaa klusterimuodostuksessa korostunutta itsensä korostamista.

Traditionalisteilla korostuvat työ, turvallisuus, perinteet ja yhdenmukaisuus. Tendenssierojen korjaus tuo täten esille kustakin klusterista niitä piirteitä, joiden mukaan se jo ennen tätä vertailua erottautui muista, eli kun erottelevina piirteinä tarkasteltiin keskiarvojen lisäksi arvojärjestyksiä.

Tämä ominaispiirteiden kirkastuminen viittaa siis siihen, että vastaustendenssissä voi olla kyse nimenomaan mielipiteen ilmaisun eikä sisällön eroista. Tämä vertailu on kuitenkin vain tehty lisäinformaation vuoksi, sillä varmuutta oletuksen paikkansapitävyydestä ei näillä tiedoilla ole mahdollista saada, eikä tätä korjattua jakaumaa voida siten käyttää varsinaisessa analyysissä, joskin sen tulokset voi ottaa huomioon muita tuloksia tarkasteltaessa.

Tarkastelin klustereita taustamuuttujien mukaan ristiintaulukoilla selvittääkseni, millaisia vastaajia klustereihin kuuluu. Koska taulukoiden soluissa oli toisinaan pieniä määriä vastaajia, eivät käyttöedellytykset tilastolliselle Khiin neliö -testille täytyneet. Tämän vuoksi ryhmiä täytyi yhdistellä vertailua varten.

Opetuskokemuksella ja klustereihin kuulumisella ei ole lainkaan tilastollista riippuvuutta ($\chi^2(2) = 1,145$; $p = 0,564$). Opetuskokemus ei siis ole yhteydessä siihen, korostuvatko yliopisto-opettajalla vapaudenkaipuu, minäkeskeisyys vai traditionaalisuus. Tämä on siltä osin mielenkiintoista, että traditionaalisuuden ja pitkän opetuskokemuksen olisi voinut olettaa olevan tilastollisesti riippuvaisia. Opetuskokemuksen tapaan myöskään akateemisella suuntauksella ei ollut yhteyttä klustereihin kuulumiseen ($\chi^2(4) = 3,029$; $p = 0,553$), vaan vastaajat jakautuivat hyvin tasaisesti akateemisen alan ja klustereiden suhteen.

Klusterien ja vastaajien työnimikkeiden välillä sen sijaan voidaan havaita tilastollista riippuvuutta ($\chi^2(4) = 12,911$; $p = 0,012$), mikä on myös selkeästi nähtävissä taulukosta 5. Vapaudenhakuisissa on odotusarvoa enemmän työnimikkeitä, joiden takana on pidempi akateeminen ura (professorien ja tutkijatohtorien odotusarvo on klusterissa 14,8). Tämä on loogisessa suhteessa näkemykseen siitä, että pitkä akateeminen kokemus ja vakaa asema

uralla auttavat akateemisen luovuuden ja mielenkiinnon suuntaamista.

Minäkeskeisyysklusterissa taas painottuvat tohtorikoulutettavat (odotusarvo 6,3), eli kokemattomuus on tämän vertailun mukaan yhteydessä oman aseman vakiinnuttamiseen tähtäävissä itsensäkorostusarvoissa. Traditionalistklusterissa on painotus lehtoreissa (odotusarvo 25,2), ja professoreita sekä tutkijatohtoreita on selvästi muita klustereita vähemmän, eli lehtoreita kuvaa muita virkoja voimakkaammin säilyttäminen.

opetuskokemus	klusterit			
	vapaudenhakuiset	minäkeskeiset	traditionalistit	yhteensä
lehtorit	21	22	32	75
professorit ja tutkijatohtorit	21	17	9	47
tohtorikoulutettavat	2	10	6	18
yhteensä	44	49	47	140

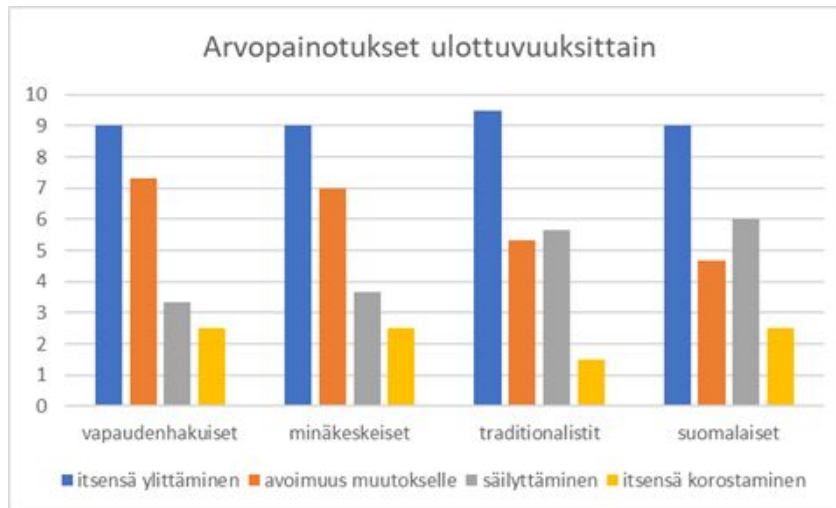
Taulukko 5. Ristiintaulukko klustereista työnimikkeen mukaan

Taustamuuttujittain tarkastellen klustereita kuvaa siis se, että tieteellisen uransa alkutaipaleella olevia on suhteessa enemmän minäkeskeisissä, opetusuran valinnoita traditionalisteissa ja tutkimusuran valinnoita vapaudenhakuisissa. Opetuskokemus ei kuitenkaan vielä yksin kerro siitä, painottuvatko traditionalistiset arvot, sillä pitkä opetuskokemus voi olla kuitenkin myös heillä, jotka painottavat urallaan tutkimusta. Luonnontieteilijöillä, humanisteilla ja taidealan yliopisto-opettajilla ei ole tilastollisia eroja sen suhteen, miten heillä korostuvat vapaudenhakuisuus, minäkeskeisyys tai traditionaalisuus, vaan akateemisen suuntauksen ja arvojen yhteys on tältä osin hienovireisempi.

Vertasin klustereita myös aiemmin arvosummamuuttujien kanssa tarkasteltuun Puohiniemen tyypittelyyn (2001), ja huomasin, että aineistoni vastaajien lisäksi myös yksittäiset klusterit poikkeavat tyypillisistä suomalaisista. Tämä ei luonnollisestikaan ole yllättävää, sillä aineistoni on tarkoin rajattu vastaajien työn perusteella, ja olisi ennemminkin yllättävää, jos jokin klustereista vastaisi keskimääräisiä suomalaisia täysin.

Kun arvojen painottuneisuutta tarkastellaan pääulottuvuuksien mukaisten arvopainotusten mukaan, korostuu entisestään vapaudenhakuisten ja minäkeskeisten eroavuus tyypillisistä suomalaisista ja traditionalististen samankaltaisuus suhteessa suomalaisiin. Kuvassa 8

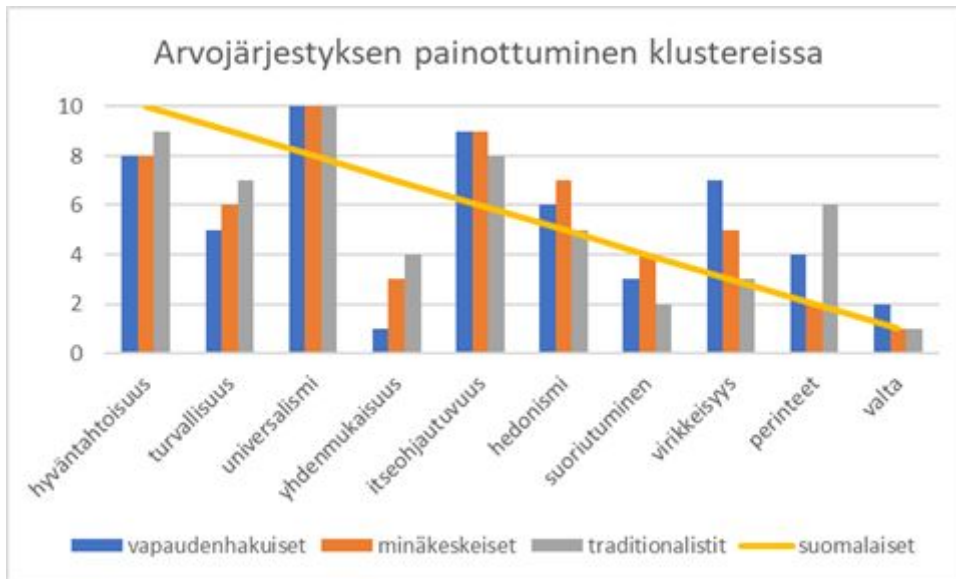
verrataan klustereiden ja suomalaisten arvojen järjestystä eri ulottuvuuksien keskiarvon mukaan. Kuvassa on 10 Schwartzin arvomallin universaalia arvoa, jotka järjestettiin keskiarvoltaan korkeimmasta matalimpaan numeroin 10-1, ja pääulottuvuuksien mukaan jaotelluista arvosummamuuttujista otettiin keskiarvot. Siinä, missä arvojärjestyksessä korostuvat vapaudenhakuisilla ja minäkeskeisillä itsensä ylittämisarvojen jälkeen muutokselle avoimuus, painottuu traditionalisteilla ja suomalaisilla arvojärjestyksessä säilyttäminen.

Kuva 11. Arvopainotukset ulottuvuussittain klustereissa ja suomalaisilla

Ulottuvuustasolta arvotasolle siirryttäessä paikantuvat erot klustereissa hieman eri tavoin, vaikka myös keskimääräisiä eroja klusterien ja suomalaisten välillä ilmenee. Suomalaisille tärkeimpiä arvoja ovat hyväntahtoisuus ja turvallisuus, ja myös yhdenmukaisuus on heille tärkeää. Nämä arvot eivät kuitenkaan ole arvojärjestyksessä samalla tasolla missään klustereista. Sen sijaan läpi aineiston korostuvat arvojärjestyksessä suomalaisia enemmän universalismi ja itseohjautuvuus.

Traditionalistit vastaavat arvoulottuvuuksien osalta keskimääräisiä suomalaisia varsin paljon, mutta yksittäisten arvojen tasolla eroja näkyy jo enemmän. Vapaudenhakuisten ja minäkeskeisten tapaan myös tässä klusterissa yhdenmukaisuus on paljon vähemmän tärkeä arvo arvojen järjestyksessä kuin suomalaisilla keskimäärin. Suurimman poikkeuksen tekee perinnearvo, joka korostuu tässä klusterissa arvojärjestyksessä selvästi enemmän kuin suomalaisilla keskimäärin. Traditionalistiklusteri vastaa kuitenkin kaikista selkeimmin keskimääräistä suomalaista.

Kuva 12. Arvojärjestys klustereissa ja suomalaisilla

Vapaudenhakuiset poikkeavat huomattavasti keskimääräisistä suomalaisista siten, että säilyttämisarvoista yhdenmukaisuus ja turvallisuus ovat arvojärjestyksessä selkeästi suomalaisten arvojärjestystä alempana, kun taas muutokselle avoimuudesta virikkeisyys ja itseohjautuvuus sijaitsevat selkeästi suomalaisia korkeammalla. Klusterin jäsenet eroavat keskimääräisistä suomalaisista kaikkein eniten.

Minäkeskeiset eroavat suomalaisista ulottuvuuksien osalta samankaltaisesti kuin ensimmäinen, mutta erot eivät ole yhtä voimakkaita tämän klusterin ja suomalaisten välillä. Edellisestä klusterista poiketen tässä klusterissa korostuu myös hedonismi suhteessa suomalaisiin. Itsensäkorostusarvojen, vallan ja suoriutumisen, osalta klusterin vastaajat ovat samankaltaisia keskimääräisten suomalaisten kanssa, ja muusta aineistostani poiketen heille perinteet eivät ole tyypillisen suomalaisen tapaan kovinkaan tärkeitä.

7.4 Yliopisto-opettajien arvojen ja työnäkemysten yhteys

Toisessa tutkimuskysymyksessäni suuntaudun tarkastelemaan yliopisto-opettajien arvojen yhteyttä heidän työnäkemyksiinsä. Vertasin työmuuttujia yksittäisiin arvosummamuuttujiin tarkastelemalla niiden välistä korrelaatiota Pearsonin korrelaatiolla. Pieniä korrelaatioita ilmeni useiden arvojen ja työmuuttujien välillä, mutta raportoinnin arvoisia ovat selkeät, yli 0,3 korrelaation yhteydet (Metsämuuronen 2011, 371). Tällaisia tilastollisia yhteyksiä löytyi

vain muutaman, erityisesti taideyliopistolaisille suunnatun työmuuttujan kohdalla, eli yksittäiset arvot eivät ole tilastollisessa yhteydessä yliopisto-opettajien työnäkemyksiin koko aineistossa. Tämä viittaa siihen, että yksittäisten arvojen sijaan arvojen muodostama kokonaisuus, eli vastaajan arvopohja, on pikemminkin yliopisto-opettajien työnäkemyksiä taustoittava tekijä.

Voimakkain yhteys on työarvolla ja näkemyksellä siitä, tulisiko taiteellisen toiminnan tehdä ensisijaisesti näkyväksi yhteiskunnan ristiriitoja. Mitä enemmän vastaaja arvostaa työarvoa, sitä vähemmän hän kokee, että taiteellisen toiminnan tulisi tehdä ensisijaisesti näkyväksi oman yhteiskuntamme ristiriitoja ($N = 31$, $r = -0,60$; $p = 0,000$). Yhteyttä voi Metsämuurosen mukaan (2011, 371) tässä tapauksessa sanoa jo erittäin korkeaksi.

Myös muutamien muiden erityisesti taideyliopistolle suunnattujen työmuuttujien kohdalla esiintyi melko korkeita korrelaatioita, erityisesti säilyttämisarvojen ja vallan kanssa. Useiden arvojen kanssa korreloi näkemys mielihyvän tuottamisen tärkeydestä taiteessa. Mitä enemmän vastaaja arvostaa esimerkiksi yhdenmukaisuutta, sitä enemmän hän kokee, että taiteellisen toiminnan tulisi keskittyä ensisijaisesti mielihyvän tuottamiseen yleisölle ($N = 30$, $r = 0,45$; $p = 0,012$). Samanlainen positiivinen korrelaatio mielihyvän tuottamisen ensisijaisuudella on myös turvallisuuden ($N = 31$, $r = 0,38$; $p = 0,034$) ja vallan ($N = 31$, $r = 0,47$; $p = 0,007$) kanssa.

Yhdenmukaisuus korreloi mielihyvän tärkeyden lisäksi myös tunteiden korostamisen kanssa. Mitä enemmän vastaaja arvostaa yhdenmukaisuutta, sitä enemmän hän kokee, että taiteellisen toiminnan tulisi herättää ensisijaisesti ihmisissä tunteita ($N = 30$, $r = 0,50$; $p = 0,005$). Myös valta korreloi muidenkin taiteellisen toiminnan päämäärien kanssa. Vallan korostaminen on yhteydessä näkemykseen siitä, että taiteellisessa toiminnassa ei ole olennaista käsitellä ongelmia ($N = 31$, $r = 0,38$; $p = 0,036$).

Valta ja perinteet ovat yhteydessä siihen, miten vahvana tutkimuksen asema näyttäytyy Taideyliopistossa. Perinteiden korrelaatio tutkimuksen asemaan on positiivinen ($N = 27$, $r = 0,44$; $p = 0,022$), ja vallan negatiivinen ($N = 28$, $r = -0,43$; $p = 0,022$). Lisäksi perinteet ovat myös negatiivisessa yhteydessä kokemukseen siitä, että taideyliopiston opetuksessa painotetaan liian paljon traditiota ($N = 30$, $r = -0,39$; $p = 0,033$).

Taideyliopiston vastaajien mukaan työnäkemyksiä viitoittavat arvoista erityisesti yhdenmukaisuus, valta ja perinteet. Kukin näistä arvoista oli useamman kuin yhden työmuuttujan kanssa tilastollisessa yhteydessä. Lisäksi työnäkemysten kanssa ovat yhteydessä työarvo ja turvallisuus. Siten on nähtävissä, että ne arvot, jotka erottelevat Taideyliopiston yliopisto-opettajia toisistaan, sijoittuvat säilyttämisarvojen kategoriaan valtaa lukuunottamatta. Erottelevat tekijät sijaitsevat arvokehällä toistensa vieressä, ja on siten tulkittavissa, että suhtautuminen säilyttämiseen ja hallintaan jakaa opettajia myös siinä, millaiseksi he kokevat akateemisen taidetoiminnan tavoitteet.

7.5 Yliopisto-opettajien klusteriryhmittelyn suhde työmuuttujiin

Yksittäisten arvojen suhde näkemyksiin työstä ei vielä tuo esille arvopainotusten kokonaisuuden vaikutusta, vaan toista tutkimuskysymystäni arvojen ja työnäkemysten yhteydestä valottaa myös kolmen klusterin malli, joka jakoi yliopisto-opettajat vapaudenhakuisiin, minäkeskeisiin ja traditionalistisiin. Klusterianalyysillä muodostettu ryhmittely toimii varianssianalyysissä yksittäisiä arvoja täydentävänä vertailukohtana työnäkemysten vaihtelun tarkastelulle. Varianssianalyysien osalta tarkasteltavana on, selittääkö klusterimalli vaihtelua työnäkemyksissä, mutta myös se, eroavatko klusterit lisäksi toisistaan tilastollisesti merkitsevällä tasolla.

Opetusta koskevien näkemysten kohdalla Taideyliopiston vastaajien välillä oli jälleen eroja sen suhteen, tulisiko opetuksen pyrkiä ensisijaisesti uudistamaan taiteen tekemistä.

Vapaudenhakuisten ja minäkeskeisten välillä keskiarvoero on varsin suuri. Taideyliopistoa koskevien työmuuttujien kohdalla on kuitenkin tärkeää huomata, että vastaajina ovat vain Taideyliopiston vastaajat (N = 30).

Opetuksen tulisi ensisijaisesti pyrkiä uudistamaan taiteen tekemistä			
opetusta työajasta	M	sd	N
vapaudenhakuiset	2,33	0,87	9
minäkeskeiset	3,21	0,89	14
traditionalistit	2,57	0,54	7
yhteensä	2,80	0,89	30

Taulukko 6. Näkemys opetuksesta taiteen uudistajana

Klusterimalli on merkitsevä ($F(2) = 3,532$ $p = 0,043$; $\eta^2 = 0,207$), ja klusteriin kuulumisen selittää vaihtelusta 20,7 % Taideyliopiston muuttujassa "Opetuksen tulisi ensisijaisesti pyrkiä uudistamaan taiteen tekemistä". Vapaudenhakuiset ja minäkeskeiset eroavat tilastollisesti merkitsevästi ($p = 0,046$) siten, että minäkeskeisille on vapaudenhakuisia tärkeämpää uudistaa taiteen tekoa. Klusterimallin selitysvoima on tämän työmuuttujan kohdalla huomattavan vahva.

Kaikkien aineistoni vastaajien kohdalla työnäkemykset eroavat klustereissa yliopiston osaamistavoitteiden osalta. Klusterimalli on merkitsevä ($F(2) = 3,169$; $p = 0,045$; $\eta^2 = 0,044$), ja klusteriin kuulumisen selittää vaihtelusta 4,4% muuttujassa "Opetuksessa tulisi pyrkiä osaamistavoitteisiin, jotka on määritelty nykyistä selvemmin". Selitysvoima on tässä siis klusterimallin osalta edellistä muuttujaa pienempi. Vapaudenhakuiset ja traditionalistit eroavat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi ($p = 0,039$) siten, että traditionalistien mielestä on tärkeämpää selventää osaamistavoitteita kuin vapaudenhakuisien mukaan.

Opetuksessa tulisi pyrkiä
osaamistavoitteisiin, jotka on määritelty
nykyistä selvemmin

opetusta työajasta	M	sd	N
vapaudenhakuiset	2,83	0,95	46
minäkeskeiset	3,12	1,17	49
traditionalistit	3,36	0,94	47
yhteensä	3,11	1,04	142

Taulukko 7. Näkemys osaamistavoitteiden selvennämistä määrittelyä

Inhimillisen kasvun tavoittelu korostuu yllättävästi minäkeskeisten joukossa. Klusterimalli selittää vaihtelusta tilastollisesti merkitsevästi jälleen 4,4% ($F(2) = 3,211$; $p = 0,043$; $\eta^2 = 0,044$), mutta klustereiden välillä ei ilmennyt tilastollisesti merkitseviä eroja.

Opetuksen tulisi ensisijaisesti tukea
opiskelijoiden inhimillistä kasvua

opetusta työajasta	M	sd	N
vapaudenhakuiset	3,38	0,99	47
minäkeskeiset	3,80	1,17	49
traditionalistit	3,31	0,85	48
yhteensä	3,50	1,03	144

Taulukko 8. Näkemys opetuksesta inhimillisen kasvun tukijana

Työnäkemyksiä kartoittavassa muuttujassa, jossa kuvataan osaavien kansalaisten tuottamista yliopistossa yleisesti, eroavat vapaudenhakuiset keskiarvoltaan hieman muista. Klusterimalli on merkitsevä selittäjä ($F(2) = 4,918$; $p = 0,009$; $\eta^2 = 0,065$), ja se selittää muuttujan vaihtelusta 6,5 %, eli hieman enemmän kuin edellisissä tapauksissa, mutta silti varsin vaatimattomalla tasolla. Vapaudenhakuiset eroavat tilastollisesti merkitsevästi sekä minäkeskeisistä ($p = 0,030$) että traditionalisteista ($p = 0,017$), siten, että vapaudenhakuiset eivät pidä osaavien kansalaisten tuottamista yhtä tärkeänä kuin muut.

**Opetuksen tulisi ensisijaisesti tuottaa
osaavia kansalaisia**

opetusta työajasta	M	sd	N
vapaudenhakuiset	3,36	0,79	47
minäkeskeiset	3,82	0,95	49
traditionalistit	3,85	0,80	48
yhteensä	3,68	0,87	144

Taulukko 9. Näkemys opetuksesta osaavien kansalaisten tuottajana

Tarkasteltaessa tiede- ja taideyliopistojen palvelutehtävän merkitystä omassa yhteiskunnassamme, näyttävät ensinäkemältä kaikki klusterit eroavan toisistaan. Klusterimalli on tilastollisesti merkitsevä ($F(2) = 5,074$; $p = 0,007$; $\eta^2 = 0,067$). Muuttujan "Taiteellisen toiminnan/suomalaisen yliopiston tulisi palvella ensisijaisesti suomalaista yhteiskuntaa" vaihtelusta 6,7% selittyy klusterimallin avulla. Vapaudenhakuiset ja traditionalistit eroavat tilastollisesti merkitsevästi ($p = 0,005$) toisistaan siten, että traditionalisteille on vapaudenhakuisia tärkeämpää, että yliopisto tai taiteellinen toiminta palvelevat ensisijaisesti suomalaista yhteiskuntaa.

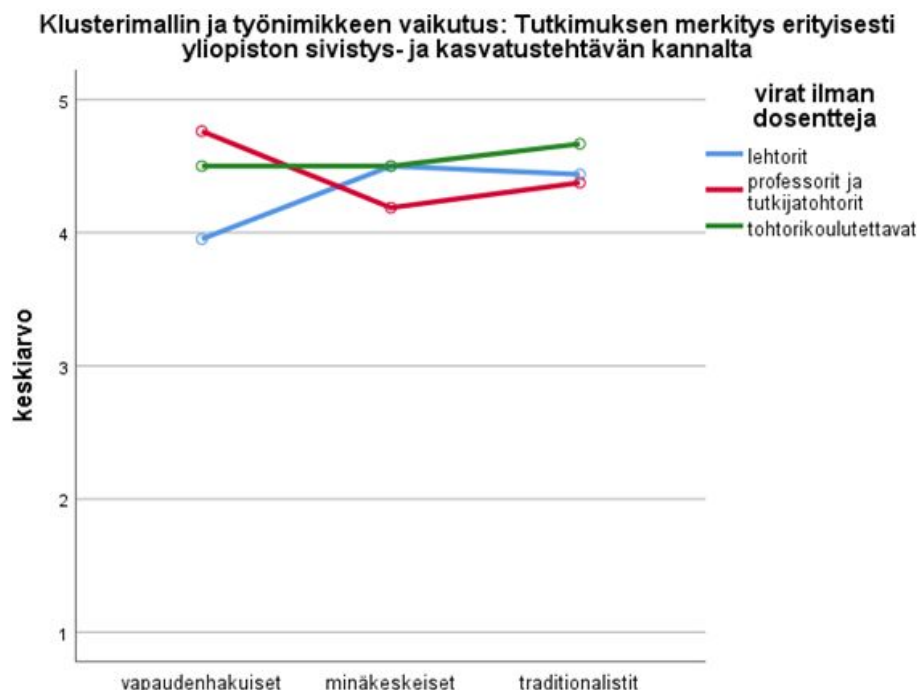
**Taiteellisen toiminnan/suomalaisen
yliopiston tulisi palvella erityisesti
suomalaista yhteiskuntaa**

opetusta työajasta	M	sd	N
vapaudenhakuiset	2,68	1,14	47
minäkeskeiset	3,06	1,18	49
traditionalistit	3,42	1,05	48
yhteensä	3,06	1,16	144

Taulukko 10. Näkemys yliopiston yhteiskunnallisesta palvelutehtävästä

Huomattavin yhteys klusterien ja työnäkemyksen välillä oli Taideyliopiston muuttujassa, jossa tarkasteltiin, tulisiko taiteen uudistaminen olla yliopistossa ensisijaista. Klusterit erosivat toisistaan varsin vähän, mutta erot olivat hyvin systemaattisia ja siksi selitysosuus huomattavan korkea. Minäkeskeiset korostivat taiteen uudistamista eniten, vapaudenhakuiset vähiten. Minäkeskeisten kohdalla yhteys itsensä korostamisen ja taiteen uudistamisen välillä on ymmärrettävää, mutta samalla vapaudenhakuistenkin voisi olettaa korostavan taiteen uudistamisen merkitystä. Tarkasteltaessa kaikkia vastaajia yllättävin yhteys oli minäkeskeisten joukossa huomattava inhimillisen kasvun tavoittelun korostaminen. Muilta osin yhteydet klusterien ja työnäkemyksen välillä olivat loogisia; traditionalistit haluavat selventää osaamistavoitteita ja palvella yhteiskuntaa, vapaudenhakuiset taas eivät arvosta muiden tapaan osaavien kansalaisten tuottamista ensisijaisena yliopiston tavoitteena.

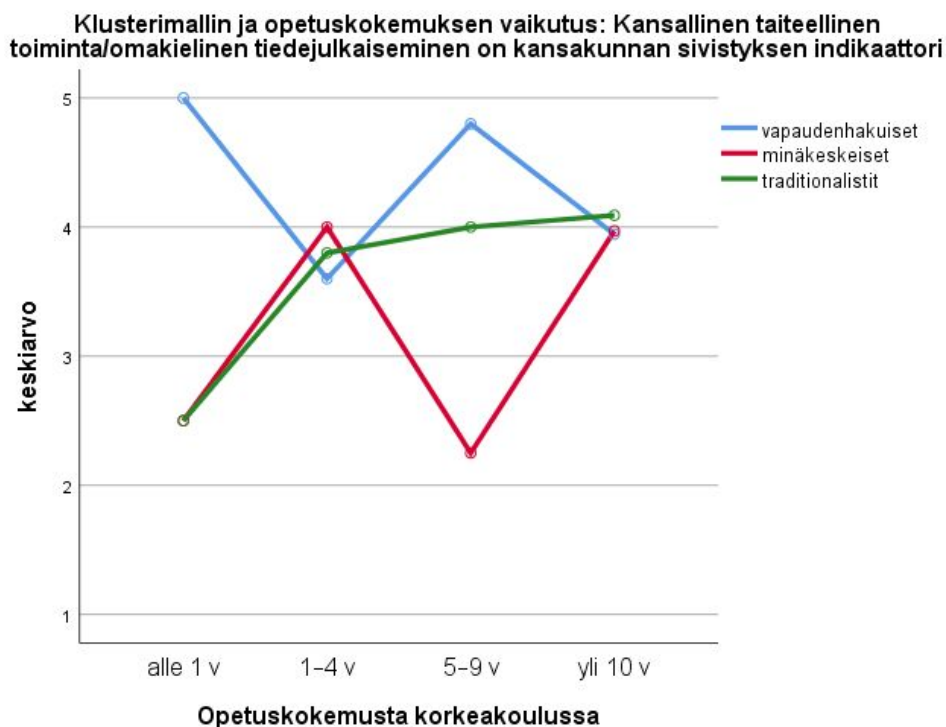
Yhden selittävän muuttujan lisäksi tein varianssianalyysit työmuuttujista myös klusterien ja toisen tekijän kanssa. Näissä kahden selittäjän malleissa ei tilastollisesti merkitseviä malleja löytynyt kuin pari. Varianssianalyysit klusterimallin ja työnäkemyksen osalta tehtiin ottaen virkakategoria mukaan selittäväksi tekijäksi. Työnimikkeen lisäksi myös opetuskokemuksella yliopistossa oli vaikutusta siihen, miten vastaaja kokee työnsä, ja varianssianalyysit tehtiin myös nämä huomioonottaen.

Kuva 13. Klusterimallin ja työnimikkeen suhde tutkimuksen merkitykseen

Työnimikkeen ja klusterimallin yhdistelmässä esille nousi tutkimuksen tärkeys perustehtävänä erityisesti yliopiston sivistys- ja kasvatustehtävän kannalta. Malli on tilastollisesti merkitsevä ($F(4) = 2,710$; $p = 0,033$; $\eta^2 = 0,078$), ja työnimikkeen ja klusterimallin yhteisvaikutus selittää tutkimuksen tärkeyden vaihtelusta 7,8 %, vaikka yksittäisten ryhmien välillä ei tilastollisesti merkitseviä eroja ole. Edellistä kuvaa tarkastellessa voi kuitenkin huomata, että lehtorit eroavat kannoiltaan muista työnimikkeistä vapaudenhakuisten osalta, mutta vastaajat ovat paljon yksimielisempiä muissa klustereissa. Tarkasteltaessa yksittäisiä päävaikutuksia klusterien tai työnimikkeen kannalta suhteessa työnäkemykseen, malli ei ole tilastollisesti merkitsevä, vaan ainoastaan yhteisvaikutus selittää tilastollisesti sitä, miten vastaajat kokevat tutkimuksen tärkeyden sivistyksen ja kasvatuksen kannalta.

Klusterimallin ja opetuskokemuksen yhteisvaikutuksena kiinnostavaksi osoittautui näkemys siitä, miten vahvasti kansallinen taiteellinen toiminta tai omakielinen tiedejulkaiseminen on kansakunnan sivistyksen indikaattori.

Kuva 14. Klusterimallin ja opetuskokemuksen suhde kansalliseen tiede/taidetoimintaan

Malli on tilastollisesti merkitsevä ($F(6) = 2,880$; $p = 0,011$, $\eta^2 = 0,116$). Yhdessä opetuskokemus neljänä luokkana ja klusterimalli selittävät työnäkemyksestä 11,6 %, eli varsin huomattavan osuuden. Klusterit eivät yksin eroa toisistaan, mutta opetuskokemuksen

perusteella eniten ja vähiten opettaneet eroavat toisistaan ($p = 0,040$). Eniten tilannetta avaa kuitenkin kuva 14, josta voimme havaita, että pitkään opettaneiden kohdalla eri klustereihin kuuluvat ovat keskenään homogeenisemmat ryhmät kuin vähemmän opettaneiden osalta.

On kiintoisaa, että yhteys taustamuuttujien ja klusterimallin välillä löytyi juuri näistä muuttujista. Kummankin kohdalla selitysosuus on korkeahko, mikä viittaa siihen, että arvojen yhteyttä työnäkemyksiin voidaan tarkastella pätevämmin, kun niitä tarkastellaan yhdessä sellaisten taustatekijöiden kanssa, jotka saattavat myös olla yhteydessä työnäkemyksiin – haasteena on tosin saada selville nämä taustatekijät, ja niiden ja arvojen muodostama kokonaisuus.

8 Pohdinta

Analyysini perusteella yliopisto-opettajat ovat arvoiltaan varsin moderneja, he korostavat vapautta ja yksilöllisyyttä, mutta siten, että tämä vapaus ja itsenäisyys ulotetaan koskemaan kaikkia ihmisiä. He eivät pidä tärkeänä muista erottautumista korostamalla itseään tai hallitsemalla muita, eivätkä he pidä yhdenmukaisuutta kovinkaan tärkeänä. Pitkäjänteisyys, ahkeruus ja tunnollisuus ovat heidän arvostamiaan piirteitä, mutta he eivät halua käyttää näitä piirteitä mukautuakseen muiden odotuksiin, vaan saavuttaakseen itselleen tärkeitä asioita. Puohiniemen (2003) laatiman tyypittelyn mukaisesti yliopisto-opettajien arvopainotuksia kuvaa arvotyyppi nimeltään itseohjautuva universalisti. Itseohjautuvia universalisteja määrittää universalismin tärkeys sekä itseohjautuvuus; he haluavat vapautta, mutta he eivät pyri toimimaan itsekkäästi. Tärkeää heille on suvaitsevaisuus, kriittinen ajattelu, tieteet ja taiteet. (Puohiniemi 2003, 52–53). Ei ole lainkaan yllättävää, että vaikka eroja yliopisto-opettajien välillä ilmeni, ovat he kokonaisuudessaan kuitenkin yhtenäinen joukko, jota kuvaa selkeästi tyypittely, joka on jo aiemmin suomalaisten arvoja tutkittaessa erotettu suomalaisesta vastaajajoukosta.

Muutokselle avoimuus korostuu systemaattisesti suhteessa suomalaisten tyypilliseen arvojärjestykseen. Tämä avoimuuden ja uteliaisuuden, itseohjautuvuuden ja virikkeisyyden, korostuminen säilyttämisen kustannuksella tuntuu luontevalta, sillä voisi ajatella muutokselle avoimuuden olevan tiedemaailmassa tärkeä arvo, kun taas esimerkiksi korostunut

yhdennukaisuus voisi estää tieteellistä edistystä ja uusien tutkimuksellisten avauksien tekoa. Tieteeseen kuuluu sisäänrakennettuna ajatus itseään korjaavuudesta ja uudistamisesta, kun taas suomalaiset yleisesti ovat halukkaita säilyttämään olemassaolevat rakenteet, kuten voidaan huomata vaikkapa hyvinvointivaltion yleisestä kannatuksesta (Korkman 2011, 9; 32).

Tarkasteltaessa muita arvoja voitiin havaita, että suhteessa keskimääräisiin suomalaisiin yliopisto-opettajien huolenpidon piiri on keskimäärin vastaajilla laajempi universalismin korostuessa hyväntahtoisuuden sijaan. Ja vaikka säilyttämislottuvuuden arvot korostuvat vastaajilla lähes kuten suomalaisilla tyypillisesti, poikkeavat yliopisto-opettajat korostaessaan perinteitä yhdennukaisuuden sijaan. Kenties vastaajien piirissä perinteet korostuvat akateemisen perinteen ja jatkumon kautta, johon kuitenkin yksilön käyttäytymisen yhdennukaisuus ei kuulu. Turvallisuus on suomalaisilla kiinnostavasti korostuva puutearvo, joten kenties vastaajillani on keskimääräistä suomalaista vakaampi asema ja elämäntilanne, koska turvallisuuden merkitys oli heille varsin pieni. Itsensäkorostusarvoissa valta on vähiten merkityksellinen kummassakin ryhmässä, kun taas suomalaisilla suoriutuminen korostuu hivenen kyselyyn vastaajia enemmän.

Tutkielmani yliopisto-opettajat muodostavat arvopainotustensa perusteella kolme klusteria, jotka ovat pääpiirteiltään varsin samanlaisia, mutta joiden välillä on pieniä painotuseroja. Klusterimallini viittaa siihen, että itsensäkorostusarvoja keskimääräistä tärkeämpinä pitävät minäkeskeiset ilmaisevat itseään muita vastaajia voimakkaammin, ja vapaudenhakuiset vaimeammin. Voisiko se, että itsensä korostus on klusterin vastaajilla voimakkaampaa, indikoida siten tendenssiä, jossa korostetaan omaa näkökulmaa ja tuodaan sitä voimakkaammin esiin? Tämä oletus ei kuitenkaan selitä vastaustaipumuksen mahdollista eroa vapaudenhakuisten ja traditionalistien välillä eli sitä, että vapaudenhakuiset eivät tuo esille kovinkaan voimakkaasti samanmielisyyttään arvomuuttujiin nähden. Vaikka tämä oletama ei pitäisi paikkansa ja klustereissa ilmenevä ero vastausten voimakkuudessa ei johdu tendenssieroista vaan siitä, että arvot yksinkertaisesti ovat tärkeämpiä itsensä korostajille kuin muutokselle avoimille, ei tämä poista klustereiden sisällä olevia painotuksia siinä, minkä arvojen kohdalla erot klustereissa ilmenevät.

Verratessa klustereita Puohiniemen (2001) suomalaisten arvojärjestykseen oli havaittavissa, että kun arvojen painottuneisuutta tarkastellaan pääulottuvuuksien mukaisten arvopainotusten mukaan, korostuu entisestään vapaudenhakuisten ja minäkeskeisten eroavuus tyypillisistä suomalaisista ja traditionalistien samankaltaisuus suhteessa suomalaisiin.

Traditionalistiklusterin vastaajilla avoimuus muutokselle on lähes yhtäläisesti painottunut säilyttämisarvojen kanssa keskimääräisten suomalaisten tapaan, kun taas vapaudenhakuisilla ja minäkeskeisillä näiden välillä oli merkittävä ero.

Arvoklustereiden sisällöllisen tarkastelun lisäksi kiinnostavaa oli klusterien ja taustamuuttujien yhteinen tarkastelu, joka osoitti, että klustereihin kuulumisessa on mahdollinen yhteys siihen, millaisella akateemisella uralla vastaaja on. Klusterit voisivatkin olla tästä näkökulmasta tarkastellen nimeltään konkarit, noviisit ja vakiintuneet, tosin yhteys ei ole lainkaan suoraviivainen, vaan pikemmin viitteellinen. Tämä voisi myös osaltaan selittää vastaustaipumusten muutosta, kun arvojen merkityksen ilmaisutavan voimakkuus liudentuu uran edetessä, jolloin omien näkemysten korostaminen ei enää aseman vakiinnuttamisen takia näy yhtä tarpeellisena. On mahdollista tulkita, että siinä, missä tarve näkyä ja tulla noteeratuksi vaimenee hieman uran edetessä, mahdollistaa tämä myös muiden arvojen vaikutuksen kasvun. Riippuen siitä, suuntautuuko ura enemmän kohti opetusta vai tutkimusta, suuntautuu arvojen muutos joko kohti muutokselle avoimuutta tai säilyttämistä, kun siirtymää tarkastellaan klusterista toiseen siirtymisen kautta. Jos työ suuntautuu ennemminkin opetukseen, vähenee yksilön päämääriä korostavien arvojen merkitys, kun taas tutkimuspolun valitsevilla korostuvat sen sijaan yksilön arvot yhteisöllisten arvojen kustannuksella. Uran edetessä hedonismien ja suoriutumisen merkitys vähenee ja perinteiden merkitys kasvaa. Itsensäylittämisarvoissa samanlaista muutosta ei tapahdu, vaan niiden korostuminen pysyttelee tärkeänä akateemisen uran eri vaiheissa.

Vastaajien näkemykset yliopistotyöstä olivat lähtökohtaisesti keskenään ristiriitaisia. Siten oli oletettavaa, ettei kovin selkeitä yhteyksiä näiden välillä monenkaan muuttujan kohdalla esiinny. Arvot ja työvaihtamät korreloivat merkittävällä tasolla tilastollisesti merkitsevästi vain Taideyliopiston muuttujien ja traditionaalisten, materialististen arvojen välillä. Säilyttämisarvot näyttävät olevan yhteydessä yleisön tarpeiden korostuneeseen tärkeyteen taiteellisessa toiminnassa, ja näkemykseen siitä, ettei ristiriitojen käsittely ole ensisijaista taiteessa tai traditio korostu opetuksessa liikaa. Säilyttämisarvojen korostus on myös

yhteydessä tutkimuksen aseman vahvana pitämiseen. Toinen korrelaatioissa korostuva arvosuuntaus, itsensäkorostusarvo valta, suhtautuu arvomuuttujiin pääasiallisesti samoin kuin säilyttämisarvot, mutta eroaa siinä, että vallan korostaminen on yhteydessä tutkimuksen aseman heikkona pitämiseen.

Koska vain Taideyliopistolle suunnatut muuttajat korreloivat merkittävästi yksittäisten arvojen kanssa, on tästä tulkittavissa se, että Taideyliopiston vastaajat ovat keskenään samansuuntaisempia vastauksissaan kuin vastaajat kyselyssä kokonaisuudessaan. Pienellä vastaajajoukolla yksittäiset poikkeavat vastaajat vaikuttavat korrelaatioihin voimakkaammin kuin suuressa joukossa, joten on pääteltävissä, että taideyliopiston vastaajat ovat varsin yhtenäinen vastaajajoukko. Kiinnostavaa on myös, että työhön liittyvien näkemyksien kanssa selkeitä korrelaatioita nousi esiin vain tiettyjen arvosuuntausten kanssa. Itsensä ylittämisen- ja muutokselle avoimuusarvot eivät selkeästi ohjaa siis näkemyserojen muodostumista työhön liittyen. Toisaalta yhteys on ymmärrettävä, sillä vastaajat korostavat näitä arvoja varsin yhtenäisesti, jolloin niistä ei helposti muodostu erottelevia tekijöitä.

Kun arvojen sijaan tarkasteltiin niiden painotusten mukaan muodostuneita klustereita, oli kiinnostavaa havaita, että erontekoja muodostui myös tiedeyliopistojen vastaajien joukossa. Erityisen voimakas vaikutus klustereilla oli yllätyksettä Taideyliopiston opetuksen pyrkimyksiä kartoittavalla muuttujalla. Koska Taideyliopiston työtä koskevat muuttajat korreloivat voimakkaimmin arvosummamuuttujien kanssa, ei tämä ollut kovinkaan yllättävää, mutta yllättävää sen sijaan oli, että klusterien yhteys työmuuttujiin oli vielä huomattavasti voimakkaampi. Varianssianalyysit tuottivat kuitenkin tilastollisesti merkitseviä eroja klusterimallin mukaan vain muutamissa opetusta ja yliopistoa yleisesti koskevassa muuttujissa. Näkemykset tutkimuksesta taas eivät vaihtelee klustereihin kuulumisen mukaan, eli arvopainotukset eivät suuntaa tutkimukseen liittyviä näkemyksiä. Onkin kiinnostavaa, että arvojen vaikutus näkyy erityisesti yliopiston ja sen opetuksen tavoitteita koskevien muuttujien kohdalla, eli näiltä osin yliopisto-opettajista muodostuu aineistoni perusteella toisistaan eroavia ryhmiä.

Siinä, miten arvot yhdessä taustamuuttujien kanssa vaikuttivat näkemyksiin työstä, oli odotetusti vain hieman tilastollisesti merkitseviä yhteyksiä. Oli kiinnostava havainto, että esimerkiksi työkokemus opettajana tai työnimike yliopistossa eivät vaikuta pääasiallisesti

työnäkemyksiin yhdessä arvojen kanssa, vaan vain lähinnä erikseen. Siten ne mekanismit, jotka vaikuttavat kokemuksen kautta näkemyksiin työstä, ovat luonteeltaan erilaisia, kuin varsin pysyvien arvopainotusten yhteys työnäkemyksiin. Kuitenkin pieniä yhteisvaikutuksia oli havaittavissa. Työnimikkeen ja arvopainotusten yhteistarkastelussa näkemykset tutkimuksen merkityksestä olivat erityisesti huomioitavia. Tulosten tulkinnassa voikin huomata, että esimerkiksi paljon tutkimuksen parissa toimivat professorit, tutkijatohtorit ja tohtorikoulutettavat ovat näkemyksiltään keskenään hyvin samanlaisia kaikissa klustereissa, ja että lehtorit eroavat heistä – mutta vain vapaudenhakuisten kohdalla. Siten oli havaittavissa, että mahdollisesti työn luonteen ja arvopainotusten vaikutus ei ole samanlaista kaikilla vastaajilla, vaan että näiden yhteisvaikutus on luonteeltaan moniulotteisempi. Tarkasteltaessa päävaikutuksia sekä klusterien että työnimikkeen kannalta, malli ei ole tilastollisesti merkitsevä, vaan ainoastaan yhteisvaikutus selittää tilastollisesti sitä, miten vastaajat kokevat tutkimuksen tärkeyden yliopiston sivistys- ja kasvatustehtävän kannalta. Tässä tapauksessa työnimike ja arvopainotukset muodostavat siis merkitsevän kokonaisuuden, jolla on vaikutusta näkemyksiin tutkimuksen tärkeydestä yliopistossa.

Yhteisvaikutuksia taustamuuttujien kanssatarkasteltaessa merkitseväksi nousi myös opetuskokemus siinä, miten tärkeäksi kansakunnan sivistyksen kannalta koetaan kansallinen taiteellinen toiminta tai omakielinen tiedejulkaiseminen. Myös tässä tapauksessa on nähtävissä, että kokemus opetustyöstä muokkaa näkemystä työmuuttujan suhteen, mutta että arvojen painottuminen eri klustereissa on samalla tärkeä selittävä tekijä. Näkemys sivistyksen luonteesta on osin arvoriippuvaista, mutta samalla ajatuksia kansallisesta akateemisesta toiminnasta muokkaa niiden parissa toimiminen. Arvopainotusten ja opetuskokemuksen selitysvaikutus oli kuitenkin luonteeltaan ajassa muuttuva, sillä pitkään opettaneet olivat kannoissaan yksimielisempiä. Siispä voidaan olettaa, että opetuskokemuksen kertyessä arvopainotusten vaikutus selittäjänä vähenee, sillä kokemus nousee henkilökohtaisia arvopainotuksia vahvemmaksi vaikuttimeksi. Myös tässä tapauksessa yksittäisten selittäjien päävaikutus ei noussut tilastollisesti merkitseväksi, vaan malli nousi selitysvoimaiseksi vasta yhteisvaikutuksen myötä, mikä vahvistaa tätä tulkintaa näkemysten yhtenäistymisestä opetuskokemuksen karttuessa yli kymmenvuotiseksi.

Arvojen ja taustamuuttujien yhteinen selitysosuus nousi siis merkitseväksi tapauksissa, joissa niiden vaikutukset työnäkemyksiin olivat erilaisia eri ryhmissä. Joissain tapauksissa toinen

selittävästä muuttujista oli voimakkaampi, ja toisissa toinen. Siksi kumpikaan selittäjistä ei yksin onnistunut selvittämään työmuuttujan vaihtelua kattavasti, vaan vasta yhteisvaikutus näytti, millaisia tekijöitä vastaajien näkemysten taustalla on. Onkin varsin ymmärrettävää, että juuri näiden työmuuttujien kohdalla arvot ja taustamuuttujat selittävät yhdessä vaihtelua, sillä sekä tutkimuksen tärkeyden että kansallisen akateemisen toiminnan kohdalla on kyse varsin laajoista kysymyksistä, joihin yhtäältä varmasti kaikilla vastaajilla on henkilökohtainen näkemys, ja joihin toisaalta taas omakohtainen kokemus työn kautta muodostaa oman vaikutuksensa. Siten henkilökohtaiset arvot tai ulkoisten kokemusten tuomat vaikutteet eivät yksin kata näkemysten vaihtelua, sillä eri tilanteissa näkemyksiä ohjaavat erilaiset tekijät. Tämä onkin jatkotutkimuksia ajatellen mielenkiintoinen piirre tuloksissani; jos arvojen ja työhön liittyvien piirteiden vaikutus näkemyksiin työstä on monisyinen, voisi olla arvokasta selvittää, onko taustalla jokin systemaattinen kehitys siinä, millaiset tekijät milloinkin ovat ensisijaisia erontekijöitä näkemysten muokkaamisessa.

Kokonaisuutena tutkielmani antaa viitteitä siitä, että yliopisto-opettajat ovat arvoiltaan suhteellisen homogeeninen joukko, joka eroaa selvästi keskimääräisistä suomalaisvastaajista. Tulokset viittaavat myös siihen, joskin edellistä heikommin, että arvoilla on yliopisto-opettajilla jossain määrin yhteyksiä näkemyksiin työstä, mutta tämä yhteys on hedelmällisempää tarkastella yhdessä muiden, taustoittavien tekijöiden kanssa. Arvot eivät tässäkään tapauksessa yksin ohjaa näkemysten muodostumista, eivätkä myöskään ole aina loogisessa tai odotetussa yhteydessä. Klusterianalyysi mahdollisti tulkinnan siitä, että arvojen suuntautuminen ja ilmaisutapa muuttuvat uran edetessä riippuen siitä, mihin suuntaan akateeminen ura suuntautuu, vaikka tähän tulokseen tuleekin suhtautua varauksella. Jatkoa ajatellen olisikin antoisaa tarkastella laajemmalla aineistolla, onko uran eteneminen ja suuntauksen painottuminen joko tutkimukseen tai opetukseen koko suomalaisten yliopisto-opettajien joukossa sellainen, mihin tutkielmani viittaa. Siten olisi mahdollista tarkastella kokonaisvaltaisemmin sen yhteyden rakentumista, joka arvojen painottuneisuuden ja työnäkemysten välille tässä tutkielmassa muodostuu.

Koska nykyinen korkeakoulupolitiikka on omaksunut markkinatalouden mekanismeja esimerkiksi palkkauksen ja hallinnon suhteen, oli kiinnostavaa tarkastella, näkyisikö näiden kannatus selkeämmin vastaajilla, jotka korostavat valtaa tai suoriutumista. Näin ei kuitenkaan ollut. Vaikka vastaajissa oli näiden arvojen suhteen eroja, eivät nämä arvopainotukset

kuitenkaan olleet tilastollisessa yhteydessä korkeakoulupolitiikan nykysuunnan kannattamisen suhteen. Siten yliopisto-opettajien näkemyksiä eivät tältä osin ohjaa itsensäkorostusarvot, jotka kuvaavat halua saada arvostusta, huomiota ja korkea statusasema, vaan markkinaehtoisuuden kannattamista taustoittavat muut tekijät.

Vaikka tutkielman avulla on mahdollista valottaa ilmiötä vain pieneltä osin, tarjoaa se silti mielenkiintoisen tarkastelukulman arvoihin ja työnäkemyksiin yliopisto-opettajien joukossa. Erityisesti suhteessa korkeakoulupolitiikan murrokseen on kiintoisaa, että yliopisto-opettajat korostavat sekä omissa arvoissaan että työnäkemyksissään varsin yksimielisesti itseohjautuvuutta ja vapautta ylhäältä päin määriteltyjen päämäärien sijaan. Vastaajat tuntuvat olevan hyvin tietoisia niistä painotuksista, joita muuttunut politiikka ja hallinto on heidän työhönsä tuonut, ja vaikka he he osin suhtautuvat positiivisesti yliopiston kehityssuuntiin, on akateemisen perinteen ja ammatillisen integriteetin korostus kuitenkin edelleen voimakkaasti yliopisto-opettajien näkemyksiä määrittävä tekijä.

9 Lähteet

- Aalto, S. 2013 Opetus, sivistys ja ammatti – yliopistokoulutuksen historiallisia kehityslinjoja. teoksessa Aalto, S. (toim.) 2013 Sivistysyhteisö? Puheenvuoroja yliopiston kasvatustehtävästä. Osakuntien yhteisvaltuuskunta ry. Sastamala: Vammalan kirjapaino Oy. s. 114–138
- Ainamo, A. 2012 Yliopistojohtamisen historialliset kerrostumat ja “neljäs tie” teoksessa Ståhle, P & Ainamo, A. (toim.) 2012 Innostava yliopisto. Kohti uudistavaa yliopistojohtamista. Helsinki: Gaudeamus. s. 190–208
- Allardt, E. 1983 Sosiologia I. Juva: WSOY.
- Anttila, J. 1993 Käsitukset suomalaisuudesta – traditionaalisuus ja modernius. teoksessa Korhonen, T. (toim.) 1993 Mitä on suomalaisuus? Suomen Antropologinen seura. Jyväskylä: Gummerus. s. 108–134
- Durkheim, E. 1984 The division of labour in society W. D. Hallsin käännös 1893 alkuteoksesta “De la division du travail social”. Basingstoke: Macmillan.
- Evers, A. & Nevgi, A. 2011 Akateeminen johtaminen. teoksessa Lindblom-Ylänne S. & Nevgi, A. (toim.) 2011 Yliopisto-opettajan käsikirja. WSOYpro Oy. s. 382–393
- Gelfand, B., Sullivan, N. & Steinhouse, K. 2000 Challenges for Social Work Students: Skills, Knowledge and Values for Personal and Social Change. Toronto: Canadian Scholar's Press, Inc.
- Hakala, J., Kaukonen, E., Nieminen, M. & Ylijoki O-H. 2003 Yliopisto: Tieteen kehdestä projektimyllyksi? Helsinki: Gaudeamus.
- Helkama, K. 2015 Suomalaisten arvot. Mikä meille on oikeasti tärkeää? Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Helkama, K., Myllyniemi, R. & Liebkind, K. 2001 Johdatus sosiaalipsykologiaan. Helsinki: Oy Edita ab.

- Helkama, K. & Olakivi, A. (toim.) 2012 Pyhtää: yhteiskunnallinen ja psykologinen muutos. Sosiaalipsykologista seuranta tutkimusta 1975–2007. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:19, Helsinki: Unigrafia.
- Helkama, K. & Salminen, S. 1989 The Rokeach two-value model of political ideology in Finland. teoksessa J. P. Forgas & J. M. Innes (toim.), Recent advances in social psychology: An international perspective. Amsterdam: North Holland Publishing Co. s. 31–37
- Helkama, K. & Seppälä, T. 2006 Arvojen muutos Suomessa 1980-luvulta 2000-luvulle. teoksessa Heiskala, R. & Luhtakallio, E. (toim.) 2006 Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus. s. 131–155
- Helsingin yliopiston opetusfilosofia. 2015 Helsingin yliopiston hallinnon julkaisuja. osoitteessa:
http://www.helsinki.fi/julkaisut/aineisto/hallinnon_julkaisuja_93_2015.pdf
[viitattu 23.11.2016]
- Helsingin yliopiston verkkosivut/ yliopiston historia. osoitteessa:
<http://www.helsinki.fi/yliopistonhistoria> [viitattu 6.11.2018]
- Helsingin yliopiston verkkosivut/ yhteystietohaku. osoitteessa:
<http://www.helsinki.fi/fi/yhteystiedot> [viitattu 15.6.2018]
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2003 Tutki ja kirjoita. Vantaa: Tammi.
- Honkela, T. 2016 Taloudellisina laskukausina tarvitaan pitkää pinnaa. Tieteessä tapahtuu 2016 (vol 34, nro 5) s. 51–52
- Hämäläinen, K. 2015 Kallista mainekilpailua kansainvälisillä julkaisufoorumeilla. Tieteessä tapahtuu 2015 (vol 33 nro 6) s. 1–2
- Ikonen, M. & Pehkonen, L. 2016 Tieteellinen sivistys: kamppailua näkyvyydestä, maineesta ja paremmuudesta? Kasvatus & Aika. (vol 10, nro 4) s. 62–78
- Inglehart, R. 2004 Human Beliefs and Values: A Cross-cultural Sourcebook Based on the 1999–2002 Values Surveys. México: Siglo XXI.

- Jacob, M. 2009 Out with Humboldt and in with the Knowledge Society:
On the Consequences of the Redefinition of the Role of Higher Education and
Research. Teoksessa: Tight, M., Mok, K. H., Huisman, J. & Morphey, C. (toim.)
2009 The Routledge International Handbook of Higher Education. 1st Edition. New York:
Routledge. s. 501–510
- Jauhiainen, A., Rinne, R. & Tähtinen, J. 2001 Globaalin koulutuspolitiikan hyökyaalto.
teoksessa Jauhiainen, A., Rinne, R. & Tähtinen, J. (toim.) 2001
Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit. Suomen kasvatustieteellinen
seura. Turku: Painosalama Oy. s. 9–19
- Kivirauma, J. 2001 Kansainvälistymisen pakot: kohti eriarvoistavaa koulutuspolitiikkaa.
teoksessa Jauhiainen, A., Rinne, R. & Tähtinen, J. (toim.) 2001
Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit. Suomen kasvatustieteellinen
seura. Turku: Painosalama Oy. s. 73–88
- Klinge, M. 1970 Yliopiston vaiheet. Teoksessa Luukanen, N. (toim.) 1970
Helsingin yliopisto: historiaa ja nykypäivää. Helsingin yliopiston
erikoispainos. Porvoo: Werner Söderström cop. s. 9–33
- Kluckhohn, F. & Strodtbeck, F. 1961 Variations in value orientations. Evanston, IL:
Row, Peterson.
- Korkman, S. 2011 Onko hyvinvointivaltiolla tulevaisuutta? EVA:n raportti osoitteessa:
<https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2011/03/Hyvinvointivaltio.pdf>
[viitattu 7.11.2018]
- Laaksonen, S 2008 People's life values and trust components in Europe: data analysis for
20–22 countries. teoksessa Diday, E. & Noirhomme-Fraiture M. (toim.) 2008
Symbolic data-analysis and the SODAS software. Chichester: John Wiley & Sons
Ltd. s. 405–419
- Lilleoja, L., Dobewell, H., Aavik, T., Strack, M. & Verkasalo, M. 2016 Measurement
equivalence of Schwartz's refined value structure across countries and modes of data

- collection: new evidence from Estonia, Finland, and Ethiopia. *Personality and Individual Differences* (vol 102) s. 204–210
- Lonka, K., Pyhältö, K. & Lipponen, L. 2011 Tutkimalla oppimassa – tutkiva oppiminen yliopistossa. teoksessa Lindblom-Ylänne S. & Nevgi, A. (toim.) 2011 *Yliopisto-opettajan käsikirja*. WSOYpro Oy. s. 254–261
- Lönnqvist, J. & Itkonen, J. 2016 Homogeneity of personal values and personality traits in Facebook social networks. *Journal of Research in Personality* (vol 60) s. 24–35
- Metsämuuronen, J. 2011 Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä: opiskelijalaitos. E-kirja 1. painos. International Methelp Oy.
- Miettinen, R. 2013 *Innovation, Human Capabilities, and Democracy. Towards an Enabling Welfare State*. Oxford University Press.
- Miettinen, R., Tuunainen, J., Knuuttila, T & Mattila, E. 2006 *Tieteestä tuotteeksi? Yliopistotutkimus muutosten ristipaineessa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Mikkola, T. 2003 *Muuttuvat arvot ja uusi keskiluokka : tutkimus arvojen mittaamisesta ja monitasoisuudesta*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, sosiologian laitos.
- Naidoo, R. 2005 *Universities in the Marketplace: The Distortion of Teaching and Research*. Teoksessa Barnett, R. (toim.) 2005 *Reshaping the University: New Relationships between Research, Scholarship and Teaching*. Lontoo: Society for Research into Higher Education: Open University Press. s. 27–36
- Nummenmaa, L. 2009 *Käyttätymistieteiden tilastolliset menetelmät*. Helsinki: Tammi.
- Nummenmaa, L. 2004 *Käyttätymistieteiden tilastolliset menetelmät*. Helsinki: Tammi.
- Nuorteva, J. 2003 Pariisin maistereista Porthaniin ja Gadoliniin – opinkäynti ja tutkimus Ruotsin aikana. teoksessa Tommila, P. & Korppi-Tommola, A. (toim.) 2003 *Suomen tieteen vaiheet*. Helsinki: Yliopistopaino. s. 11–38
- Organisation for Economic Cooperation and Development. OECD:n kotisivu. osoitteessa: oecd.org [viitattu 29.11.]

- Ojanen, E. 2011 Arvot, tosiasiat ja sivistys. teoksessa Jantunen, T. & Ojanen, E. (toim.) 2011 Arvot kasvatuksessa. Latvia: Tammi, Livonia Print. s. 7–16
- Patomäki, H. 2005 Yliopisto oyj. Helsinki: Gaudeamus.
- Pirttilä-Backman, A.-M., Ahokas, M., Myyry, L. & Lähteenoja, S. 2005 Arvot, moraali ja yhteiskunta. Tampere: Tammer-Paino.
- Pohjanheimo, E. 1997 Arvojen muutos, työ ja sosiaalinen tausta : tutkimus työikäisistä pyhtäläisistä 1982–1993. Väitöskirja, Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Professoriliiton tiedote 4.10.2016 Professoriliitto
osoitteessa: <http://www.professoriliitto.fi/?x23370=564951> [viitattu 4.10.2016]
- Puohiniemi, M. 1993 Suomalaisten arvot ja tulevaisuus. Analyysi väestön ja vaikuttajien näkemyksistä. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle pitkän aikavälin tulevaisuudesta. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1993/5. Tilastokeskuksen tutkimuksia 202.
- Puohiniemi, M. 2002 Arvot, asenteet ja ajankuva – Opaskirja suomalaisen arkielämän tulkintaan. Vantaa: Dark Oy.
- Rinne, R. 2001 Koulutuspolitiikan käänne ja nuorten syrjäytyminen. teoksessa Jauhiainen, A., Rinne, R. & Tähtinen, J. (toim.) 2001 Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit. Suomen kasvatustieteellinen seura. Turku: Painosalama Oy. s. 91–131
- Rokeach, M. 1973 The nature of human values. New York: The Free Press.
- Schwartz, S. 1992 Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. teoksessa Zanna, M. (toim.) 1992 Advances in experimental social psychology. (vol 25) s. 1–65
- Schwartz, S. 2011 Kulttuuriset arvo-orientaatiot. Kansallisten erojen luonne ja seuraukset. Martti Puohiniemen käänös vuoden 2008 alkuteoksesta “Cultural Value Orientations: Nature & Implications of National Differences.”
Vaajakoski: Limor kustannus.

Solasaari, U. 2011 Arvot, rakkaus ja rajat. teoksessa Jantunen, T. & Ojanen, E. (toim.) 2011 Arvot kasvatuksessa. Latvia: Tammi, Livonia Print. s. 30–41

Sortheix, F. & Lönnqvist, J. 2015 Person-Group Value Congruence and Subjective Well-Being in Students from Argentina, Bulgaria and Finland: The Role of Interpersonal Relationships. *Journal of Community and Applied Social Psychology* (vol 25) s. 34–48

Stähle, P. 2012 Yliopisto – tietämyksen edelläkävijä? teoksessa Stähle, P & Ainamo, A. (toim.) 2012 Innostava yliopisto. Kohti uudistavaa yliopistojohtamista. Helsinki: Gaudeamus. s. 14–23

Taideyliopiston Sibeliuksen Akatemian verkkosivut. osoitteessa:
<http://www.uniarts.fi/siba/historia> [viitattu 6.11.2018]

Taideyliopiston verkkosivut. osoitteessa:
<http://www.uniarts.fi/yhteystiedot> [viitattu 15.6.2018]

Tampereen ammattikorkeakoulun verkkosivut.
osoitteessa: <http://www.tamk.fi> [viitattu 6.11.2018]

Tampereen uuden yliopiston verkkosivut. osoitteessa: <http://www.tuni.fi> [viitattu 6.11.2018]

Tampereen yliopiston verkkosivut. osoitteessa:
<http://www.uta.fi/tietoa-yliopistosta/yliopiston-historiaa> [viitattu 6.11.2018]

Vecchione, M., Schwartz, S., Caprara G., Schoen, H., Cieciuch, J., Silvester J., Bain P., Bianchi, G., Kirmanoglu, H., Baslevent, C., Mamali, C., Manzi J., Pavlopoulos, V., Posnova, T., Torres, C., Verkasalo, M., Lönnqvist, J., Vondráková, E., Welzel C. & Alessandri, G. 2015 Personal values and political activism: A cross-national study. *British Journal of Psychology* (vol 106) s. 84–106

Verkasalo, M., Lönnqvist, J., Lipsanen, J. & Helkama, K. 2009 European norms and equations for a two dimensional presentation of values as measured with Schwartz's 21-item portrait values questionnaire. *European Journal of Social Psychology* (vol 39) s. 780–792

Välimaa, J. 2011 Uusi yliopistolaki ja kansallisen yliopistolaitoksen yhtiöittäminen. teoksessa

Lasonen, J. & Ursin, J. 2011 Koulutus yhteiskunnan muutoksissa: jatkuvuuksia ja katkoksia. Suomen kasvatustieteellinen seura ry. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino. s. 43–86

Weber, M. 1990 Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki. suomentanut Timo Kyntäjä teoksesta Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus (1904)

Porvoo: WSOY.

World Value Surveyn (WVS) kotisivut. osoitteessa: <http://www.worldvaluessurvey.org/>
[viitattu 23.11.2016]

Yliopistolaki 558/2009 Suomen sähköinen säädöskokoelma. osoitteessa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090558> [viitattu 21.11.2016]

Liitteet

Liite 1. Helsingin yliopiston saatekirje

Hyvä yliopisto-opettaja,

suomalaisesta korkeakoulutuksesta on viime aikoina keskusteltu vilkkaasti. Haluisin kuulla näkemyksiäsi yliopistotyöstä, laissa määritellyistä yliopiston perustehtävistä, ja niistä seikoista, jotka mielestäsi ovat ihmiselle tärkeitä ja arvokkaita.

Toivon, että vastaat oheiseen kyselyyn. Kyselyä testanneet kollegasi arvioivat vastaamiseen kuluvan 5-10 minuuttia. Vastaukset kyselylomakkeeseen ovat luonnollisesti nimettömiä, ja tuloksia tarkastellaan mm. pro gradu -tutkielmassani. Kysely on osa isompaa hanketta, jossa tutkitaan yliopistotyötä.

Työtäni ohjaa yliopistonlehtori, dosentti Leila Pehkonen (leila.pehkonen@helsinki.fi), jolta saa tarvittaessa lisätietoja hankkeesta.

Verkkokyselyyn voit vastata osoitteessa:

<https://elomake.helsinki.fi/lomakkeet/78120/lomake.html>

Kiitos jo etukäteen yhteistyöstä.

Lisätietoja:

Heidi Kangasniemi, heidi.kangasniemi@helsinki.fi

Yleisen ja aikuiskasvatustieteen maisteriopiskelija

HY, Kasvatustieteellinen tiedekunta

Liite 2. Taideyliopiston Sibelius-Akatemian saatekirje

Hyvä taideyliopiston opettaja,

mikä on taiteen, kulttuurin ja sivistyksen tila koulutuksessa ja yhteiskunnassa? Mediassa on esitetty muun muassa näkemyksiä, että taide on välineellistetty ”verenpaineen laskemiseen” ja innovaatiopolitiikkaan, ja taiteilijoille jaellaan käskyjä kantaa vastuunsa Suomen kansantalouden kasvusta ja työllisyydestä sekä tuottaa kansainvälisiä menestystarinoita. Yliopistolaki (2 §) määrittelee ”yliopiston tehtäväksi edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, ...”. Taideyliopiston johtosäännössä ei sanaa sivistys esiinny.

Mitä sinun näkemyksesi mukaan on taiteellinen sivistys?

Haluisin kuulla näkemyksiäsi taiteellisesta sivistyksestä, yliopistotyöstä taideyliopistossa, laissa määritellyistä yliopiston perustehtävistä, ja niistä seikoista, jotka mielestäsi ovat ihmiselle tärkeitä ja arvokkaita. Kyselyä testanneet kollegasi arvioivat vastaamiseen kuluvan 10-15 minuuttia. Vastaukset kyselylomakkeeseen ovat luonnollisesti nimettömiä, ja tuloksia tarkastellaan mm. pro gradu-tutkielmassani. Kysely on osa isompaa hanketta, jossa tutkitaan yliopistotyötä.

Työtäni ohjaa yliopistonlehtori, dosentti Leila Pehkonen (leila.pehkonen@helsinki.fi), jolta saa tarvittaessa lisätietoja hankkeesta.

Kiitos, jos olet aiemmin viime vuonna jo vastannut tähän kyselyyn! Sinun ei oleteta nyt vastaavan uudelleen.

Verkkokyselyyn voit vastata osoitteessa:

<https://elomake.helsinki.fi/lomakkeet/78123/lomake.html>

Kiitos jo etukäteen yhteistyöstä.

Lisätietoja:

Heidi Kangasniemi, heidi.kangasniemi@helsinki.fi

Yleisen ja aikuiskasvatustieteen maisteriopiskelija

HY, Kasvatustieteellinen tiedekunta

Liite 3. Tiedeyliopistojen kyselylomake

Liitteeseen sisältyvät Helsingin yliopiston vanha ja uusi lomake sekä Tampereen yliopiston lomake. Valmiina saamani aineiston osalta lomakkeet ovat täydellisiä lukuunottamatta osiota, jossa kysyttiin avokysymyksellä näkemystä tieteellisen sivistyksen olemuksesta.

YLIOPISTOTYÖ JA YLIOPISTON TEHTÄVÄT

Haluaisin kuulla näkemyksiäsi yliopistotyöstä, laissa määritellyistä yliopiston perustehtävistä ja niistä seikoista, jotka mielestäsi ovat ihmiselle tärkeitä ja arvokkaita.

Toivon, että vastaat oheiseen kyselyyn. Oheiseen kyselyyn vastanneiden arvion mukaan vastaamiseen kuluu 5-10 minuuttia. Vastaukset tähän kyselylomakkeeseen ovat nimettömiä.

Sivu 1/9

TAUSTATIETOJA

Tiedekunta (Kysytty vain Helsingin yliopiston lomakkeessa)

- bio- ja ympäristötieteellinen tiedekunta
- eläinlääketieteellinen tiedekunta
- farmasian tiedekunta
- humanistinen tiedekunta
- kasvatustieteellinen/käyttäytymistieteellinen tiedekunta
- maatalous-metsätieteellinen tiedekunta
- matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta
- oikeustieteellinen tiedekunta
- teologinen tiedekunta
- valtiotieteellinen tiedekunta
- lääketieteellinen tiedekunta

Tieteenalasuuntaus (Kysytty vain Tampereen yliopiston lomakkeessa)

yhteiskunta- ja kulttuuritieteet

kieli-, käänös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

informaatiotieteiden yksikkö

biomeditech

viestinnän, median ja teatterin yksikkö

lääketieteen yksikkö

kasvatustieteiden yksikkö

johtamiskorkeakoulu

Virkakategoria

yliopistonlehtori/lehtori

professori

dekaani

dosentti

tutkijatohtori

tohtorikoulutettava

tutkimusjohtaja

Opetuskokemusta yliopistossa

yli 10 vuotta

5-9 vuotta

1-4 vuotta

alle 1 vuotta

YLIOPISTON PERUSTEHTÄVÄT

Yliopiston perustehtävä jakautuu tutkimukseen, opetukseen ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Seuraavassa sinua pyydetään arvioimaan niiden painottumista ja tärkeyttä.

Painottumista arvioidessasi kuvittele, että sinulla on käytössäsi 100 pistettä. Jaa 100 pistettä tutkimuksen, opetuksen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen suhteen siten, kun

- a) koet, että perustehtävät painottuvat nykyisellään omassa työssäsi
- b) haluaisit perustehtävien painottuvan omassa työssäsi.

Esimerkki: jos laitat 20 pistettä tutkimukseen, 50 opetukseen ja 30 yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen kerrot pistejaolla missä suhteessa osalaueet mielestäsi ovat suhteessa toisiinsa.

opetus tutkimus yhteiskunnallinen
vaikuttaminen

- a) Käytännössä omassa työssäni
pisteet jakautuvat (summa = 100 pistettä)
- b) Haluaisin pisteiden jakautuvan omassa
työssäni (summa = 100 pistettä)

_____ _____ _____
_____ _____ _____

YLIOPISTON PERUSTEHTÄVÄT (JATKUU)

Miten sinä näet perustehtävien tärkeyden yliopistossa kokonaisuudessaan ja erityisesti yliopiston sivistys- ja kasvatustehtävän kannalta?

Yliopistossa kokonaisuudessaan

	1 = Ei lainkaan tärkeä	2	3	4	5 = Erittäin tärkeä
Tutkimus	–	–	–	–	–
Opetus	–	–	–	–	–
Yhteiskunnallinen vaikuttaminen	–	–	–	–	–

Erityisesti sivistys- ja kasvatustehtävän kannalta

	1 = Ei lainkaan tärkeä	2	3	4	5 = Erittäin tärkeä
Tutkimus	–	–	–	–	–
Opetus	–	–	–	–	–
Yhteiskunnallinen vaikuttaminen	–	–	–	–	–

NÄKEMYKSIÄ TUTKIMUKSESTA

Asteikko

1 = Täysin eri mieltä

2

3

4

5 = Täysin samaa mieltä

	1	2	3	4	5
Perustutkimuksen asema on nyky-yliopistossa heikko	–	–	–	–	–
Tutkimuksen tulisi ensisijaisesti palvella yhteiskuntaa ratkomalla merkityksellisiä, olemassa olevia ongelmia	–	–	–	–	–
Tutkimuksen tekemistä ohjaa liian paljon välitön hyödyn tavoittelu.	–	–	–	–	–
Yliopistossa tehdään liikaa tutkimusta, jolla ei ole käyttöarvoa yliopiston ulkopuolella	–	–	–	–	–
Tutkimuksen tekemistä ohjaa nykyään tutkijoiden omien meriittien tavoittelu	–	–	–	–	–
Tutkimuksen tekemistä ohjaa pyyteetön halu tehdä maailmaa paremmaksi paikaksi elää.	–	–	–	–	–

NÄKEMYKSIÄ OPETUKSESTA

Asteikko

1 = Täysin eri mieltä

2

3

4

5 = Täysin samaa mieltä

	1	2	3	4	5
Yliopisto-opetuksessa painotetaan liian vähän oman tieteenalan taustojen tuntemusta	–	–	–	–	–
Yliopisto-opetuksen tulisi ensisijaisesti välittää uusinta tutkimustietoa	–	–	–	–	–
Yliopisto-opetuksessa tulisi pyrkiä osaamistavoitteisiin, jotka on määritelty nykyistä selvemmin	–	–	–	–	–
Yliopisto-opetuksen tulisi ensisijaisesti tukea opiskelijoiden inhimillistä kasvua	–	–	–	–	–
Yliopisto-opetuksen tulisi ensisijaisesti tuottaa osaavia kansalaisia yhteiskunnan palvelukseen	–	–	–	–	–
Yliopisto-opetuksen tulisi tuottaa ensisijaisesti laajasti sivistyneitä kansalaisia yhteiskunnan palvelukseen.	–	–	–	–	–
Täsmällisten oppimistavoitteiden asettaminen kaventaa opiskelijoiden oppimisprosesseja	–	–	–	–	–
Yliopisto-opetuksessa tulisi antaa opiskelijoille itselleen enemmän vapautta asettaa henkilökohtaisia tavoitteita.	–	–	–	–	–

NÄKEMYKSIÄ YHTEISKUNNALLISESTA VAIKUTTAMISESTA

Asteikko

1 = Täysin eri mieltä

2

3

4

5 = Täysin samaa mieltä

	1	2	3	4	5
Omakielinen tiedejulkaiseminen on kansakunnan sivistyksen indikaattori	–	–	–	–	–
Kansainvälinen tiedejulkaiseminen on kansakunnan sivistyksen indikaattori	–	–	–	–	–
Suomalaisen yliopiston tulisi palvella ensisijaisesti suomalaista yhteiskuntaa	–	–	–	–	–
Yliopiston julkaisutehokkuutta tulisi lisätä	–	–	–	–	–
Tieteellisessä tutkimuksessa tulisi painottaa enemmän haasteellisten yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemista	–	–	–	–	–

MINKÄLAISIA ASIOITA SINÄ PIDÄT TÄRKEÄNÄ?

Seuraavassa on lyhyitä kuvauksia erilaisista ihmisistä. Lue jokainen kohta ja mieti, kuinka paljon kuvailtu henkilö on samanlainen tai erilainen kuin Sinä. Vastaa ympäröimällä sen kohdan numero, joka sopii Sinuun parhaiten.

Asteikko

- 1 ei lainkaan samanlainen kuin minä
- 2 ei juuri lainkaan samanlainen kuin minä
- 3 vain hieman samanlainen kuin minä
- 4 jonkin verran samanlainen kuin minä
- 5 melko samanlainen kuin minä
- 6 erittäin paljon samanlainen kuin minä

	1	2	3	4	5	6
P01. Hän haluaa olla ideoiva ja luova. Hän haluaa olla omaperäinen ja tehdä asiat omalla tavallaan.	—	—	—	—	—	—
P02. Hänelle on tärkeää olla rikas. Hän haluaa, että hänellä on paljon rahaa ja kalliita tavaroita.	—	—	—	—	—	—
P03. Hänen mielestään on tärkeää, että kaikkia maailman ihmisiä kohdellaan tasa-arvoisesti. Hän katsoo, että kaikilla pitäisi olla samat mahdollisuudet elämässä.	—	—	—	—	—	—
P04. Hän pitää erittäin tärkeänä saada näyttää muille taitonsa. Hän haluaa toisten ihailevan hänen tekemisiään.	—	—	—	—	—	—

P05. Hänelle on tärkeää saada elää turvallisessa ympäristössä. Hän välttää kaikkea, mikä saattaisi uhata hänen turvallisuuttaan.	—	—	—	—	—	—
P06. Hän pitää yllätyksistä ja etsii aina uusia asioita kokeiltavaksi. Hänestä on tärkeää tehdä paljon erilaisia asioita elämässä.	—	—	—	—	—	—
P07. Hänen mielestään ihmisten pitää toimia kuten käsketään. Hänen mielestään sääntöjä pitää noudattaa aina, vaikka kukaan ei ole näkemässä.	—	—	—	—	—	—
P08. Hänen mielestään on tärkeää kuunnella ihmisiä, jotka ovat erilaisia kuin hän itse. Vaikka hän olisi eri mieltä heidän kanssaan, hän haluaa silti ymmärtää heitä.	—	—	—	—	—	—
P09. Hänelle on tärkeää olla vaatimaton. Hän välttää vetämästä huomiota puoleensa.	—	—	—	—	—	—
P10. Elämän iloista nauttiminen on hänelle tärkeää. Hän hemmottelee itseään mielellään.	—	—	—	—	—	—
P11. Hän haluaa itse päättää omista asioistaan. Hän haluaa suunnitella ja valita vapaasti omat tekemisensä.	—	—	—	—	—	—
P12. Hän pitää erittäin tärkeänä ympärillään olevien ihmisten auttamista. Hän haluaa huolehtia heidän hyvinvoinnistaan.	—	—	—	—	—	—
P13. Menestyminen on hänelle tärkeää. Hän haluaa tehdä vaikutuksen muihin ihmisiin.	—	—	—	—	—	—

P14. Oman maan turvallisuus on hänelle erittäin tärkeää. Hänen mielestään valtion pitää huolehtia maan sisäisestä ja ulkoisesta turvallisuudesta.	—	—	—	—	—	—
P15. Hän etsii aina seikkailuja ja ottaa mielellään riskejä. Hän haluaa, että elämä on jännittävää.	—	—	—	—	—	—
P16. Hänestä on tärkeää käyttäytyä korrektisti. Hän pyrkii olemaan tekemättä mitään, mikä muiden mielestä olla väärin.	—	—	—	—	—	—
P17. Hän toimii mielellään johtajana ja määrää, mitä toisten pitää tehdä. Hän haluaa ihmisten tekevän kuten hän sanoo.	—	—	—	—	—	—
P18. Hänelle on tärkeää olla uskollinen ystävilleen. Hän haluaa omistautua läheisilleen.	—	—	—	—	—	—
P19. Hän on vahvasti sitä mieltä, että ihmisten pitäisi välittää luonnosta. Ympäristönsuojelu on hänelle tärkeää	—	—	—	—	—	—
P20. Perinteet ovat hänelle tärkeitä. Hän yrittää noudattaa sukunsa ja uskontonsa perinnäistapoja.	—	—	—	—	—	—
P21. Hän pyrkii pitämään hauskaa aina kun mahdollista. Hänestä on tärkeää tehdä asioita, jotka tuottavat hänelle itselleen mielihyvää.	—	—	—	—	—	—
P22. Hänestä on tärkeää toimia ahkerasti, tunnollisesti ja pitkäjänteisesti.	—	—	—	—	—	—
P23. Täsmällisyys ja järjestelmällisyys ovat hänelle tärkeää.	—	—	—	—	—	—

SIVU 8/9

KIITOS AVUSTASI!

SIVU 9/9

Olet nyt vastannut kaikkiin kysymyksiin. Jos haluat vielä palata muuttamaan vastauksiasi, paina Edellinen.

Vastauksesi tallentuvat painettuasi Valmis etkä pääse enää muuttamaan niitä.

Kiitos vastauksestasi!

Liite 4. Taideyliopiston kyselylomake

TYÖ TAIDEYLIPISTOSSA

Mikä on taiteen, kulttuurin ja sivistyksen tila koulutuksessa ja yhteiskunnassa? Mediassa on esitetty muun muassa näkemyksiä, että taide on välineellistetty ”verenpaineen laskemiseen” ja innovaatiopolitiikkaan, ja taiteilijoille jaellaan käskyjä kantaa vastuunsa Suomen kansantalouden kasvusta, työllisyydestä ja tuottaa kansainvälisiä menestystarinoita. Yliopistolaki (2 §) määrittelee ”yliopiston tehtäväksi edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, ...”. Taideyliopiston johtosäännössä ei sanaa sivistys esiinny.

Toivon, että vastaat oheiseen kyselyyn. Oheiseen kyselyyn vastanneiden arvion mukaan vastaamiseen kuluu 10-15 minuuttia. Vastaukset tähän kyselylomakkeeseen ovat nimettömiä.

Mitä sinun näkemyksesi mukaan on taiteellinen sivistys?

SIVU 1/10

TAUSTATIETOJA

Akatemia taideyliopistossa

Kuvataideakatemia

Sibelius-Akatemia

Teatterikorkeakoulu

Virkakategoria

lehtori

professori

amanuessi

dosentti

tutkijatohtori

tohtorikoulutettava

tutkimusjohtaja

tuntiopettaja

Opetuskokemusta korkeakoulussa

yli 10 vuotta

5-9 vuotta

1-4 vuotta

alle 1 vuotta

SIVU 2/10

TAIDEYLIOPISTON PERUSTEHTÄVÄT

Taideyliopiston perustehtävä jakautuu tutkimukseen, opetukseen ja taiteelliseen toimintaan. Seuraavassa sinua pyydetään arvioimaan niiden painottumista ja tärkeyttä.

Painottumista arvioidessasi kuvittele, että sinulla on käytössäsi 100 pistettä. Jaa 100 pistettä tutkimuksen, opetuksen ja taiteellisen toiminnan suhteen siten, kun

a) koet, että perustehtävät painottuvat nykyisellään omassa työssäsi

b) haluaisit perustehtävien painottuvan omassa työssäsi.

Esimerkki: jos laitat 20 pistettä tutkimukseen, 50 opetukseen ja 30 taiteelliseen toimintaan kerrot pistejaolla missä suhteessa osa-alueet mielestäsi ovat suhteessa toisiinsa.

	Opetus	Taiteellinen	Tutkimus
	toiminta		
a) Käytännössä omassa työssäni			
pisteet jakautuvat (summa = 100 pistettä)	_____	_____	_____
b) Haluaisin pisteiden jakautuvan omassa			
työssäni (summa = 100 pistettä)	_____	_____	_____

SIVU 3/10

TAIDEYLIOPISTON PERUSTEHTÄVÄT (JATKUU)

Yliopistolain (2§) mukaan yliopistolla on myös kasvatustehtävä. Miten sinä näet perustehtävien tärkeyden taideyliopistossa erityisesti sivistys- ja kasvatustehtävän kannalta?

	1 = Ei lainkaan tärkeä	2	3	4	5 = Erittäin tärkeä
Opetus	–	–	–	–	–
Taiteellinen toiminta	–	–	–	–	–
Tutkimus	–	–	–	–	–

SIVU 4/10

NÄKEMYKSIÄ OPETUKSESTA TAIDEYLIOPISTOSSA

Asteikko

1 = Täysin eri mieltä

2

3

4

5 = Täysin samaa mieltä

	1	2	3	4	5
Opetuksessa painotetaan liian paljon traditioita	–	–	–	–	–
Opetuksen tulisi ensisijaisesti pyrkiä uudistamaan taiteen tekemistä	–	–	–	–	–
Opetuksessa tulisi pyrkiä osaamistavoitteisiin, jotka on määritelty nykyistä selvemmin	–	–	–	–	–
Opetuksen tulisi ensisijaisesti tukea opiskelijoiden inhimillistä kasvua	–	–	–	–	–
Opetuksen tulisi ensisijaisesti tuottaa osaavia kansalaisia	–	–	–	–	–

Opetuksen tulisi tuottaa ensisijaisesti laajasti sivistyneitä kansalaisia	–	–	–	–	–
Täsmällisten oppimistavoitteiden asettaminen kaventaa opiskelijoiden oppimisprosesseja	–	–	–	–	–
Opetuksessa tulisi antaa opiskelijoille itselleen enemmän vapautta asettaa henkilökohtaisia tavoitteita	–	–	–	–	–

SIVU 5/10

NÄKEMYKSIÄ TAITEELLISESTA TOIMINNASTA YHTEISKUNNALLISENA VAIKUTTAMISENA

Asteikko

1= Täysin eri mieltä

2

3

4

5 = Täysin samaa mieltä

	1	2	3	4	5
Kansallinen taiteellinen toiminta on kansakunnan sivistyksen indikaattori	–	–	–	–	–
Kansainvälinen taiteellinen toiminta on kansakunnan sivistyksen indikaattori	–	–	–	–	–
Taiteellisen toiminnan tulisi palvella ensisijaisesti suomalaista yhteiskuntaa	–	–	–	–	–
Taiteellisen toiminnan tulisi keskittyä maailmanlaajuisten haasteiden näkyväksi tekemiseen	–	–	–	–	–
Taideyliopistossa taiteellisen toiminnan määrällisiä suoriutumiswaatimuksia tulisi lisätä	–	–	–	–	–
Taiteellisen toiminnan tulisi erityisesti luoda uusia tulkintoja todellisuudesta	–	–	–	–	–

Taiteellisen toiminnan tulisi tehdä ensisijaisesti näkyväksi oman yhteiskuntamme ristiriitoja	—	—	—	—	—
Taiteellisen toiminnan tulisi keskittyä ensisijaisesti mielihyvän tuottamiseen yleisölle	—	—	—	—	—
Taiteellisessa toiminnassa ei ole olennaista käsitellä ongelmia	—	—	—	—	—
Taiteellisen toiminnan tulisi herättää ensisijaisesti ihmisissä tunteita	—	—	—	—	—

SIVU 6/10

NÄKEMYKSIÄ TUTKIMUKSESTA TAIDEYLIOPISTOSSA

Asteikko

1 = Täysin eri mieltä

2

3

4

5 = Täysin samaa mieltä

6 = Minulla ei ole mielipidettä asiasta

	1	2	3	4	5	6
Tutkimuksen asema taideyliopistossa on vahva_	—	—	—	—	—	—
Tutkimuksen tulisi ensisijaisesti palvella yhteiskuntaa käsittelemällä merkityksellisiä, olemassa olevia ongelmia	—	—	—	—	—	—
Tutkimuksen tekemistä ohjaa liian paljon välitön hyödyn tavoittelu	—	—	—	—	—	—
Taideyliopistossa tehdään liikaa tutkimusta, jolla ei ole käyttöarvoa yliopiston ulkopuolella_	—	—	—	—	—	—
Tutkimuksen tekemistä ohjaa tutkijoiden omien meriittien tavoittelu	—	—	—	—	—	—

Tutkimuksen tekemistä ohjaa pyyteetön halu
tehdä maailmaa paremmaksi paikaksi elää _ _ _ _ _

SIVU 7/10

NÄKEMYKSIÄ TAITEELLISESTA SIVISTYKSESTÄ

Taideyliopiston johtosäännön (1§) mukaan taideyliopisto vaalii taiteen ja tutkimuksen vapautta. Yliopistolain (2§) mukaan yliopiston tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta.

Kerro mitä sinä ymmärrät taiteellisella sivistyksellä. Tuleeko mieleesi esimerkkiä jonka haluaisit kuvata?

SIVU 8/10

MINKÄLAISIA ASIOITA SINÄ PIDÄT TÄRKEÄNÄ?

Seuraavassa on lyhyitä kuvauksia erilaisista ihmisistä. Lue jokainen kohta ja mieti, kuinka paljon kuvailtu henkilö on samanlainen tai erilainen kuin Sinä. Vastaa ympäröimällä sen kohdan numero, joka sopii Sinuun parhaiten.

Asteikko

- 1 ei lainkaan samanlainen kuin minä
- 2 ei juuri lainkaan samanlainen kuin minä
- 3 vain hieman samanlainen kuin minä
- 4 jonkin verran samanlainen kuin minä
- 5 melko samanlainen kuin minä
- 6 erittäin paljon samanlainen kuin minä

	1	2	3	4	5	6
P01. Hän haluaa olla ideoiva ja luova. Hän haluaa olla omaperäinen ja tehdä asiat omalla tavallaan.	—	—	—	—	—	—
P02. Hänelle on tärkeää olla rikas. Hän haluaa, että hänellä on paljon rahaa ja kalliita tavaroita.	—	—	—	—	—	—
P03. Hänen mielestään on tärkeää, että kaikkia maailman ihmisiä kohdellaan tasa-arvoisesti. Hän katsoo, että kaikilla pitäisi olla samat mahdollisuudet elämässä.	—	—	—	—	—	—
P04. Hän pitää erittäin tärkeänä saada näyttää muille taitonsa. Hän haluaa toisten ihailevan hänen tekemisiään.	—	—	—	—	—	—
P05. Hänelle on tärkeää saada elää turvallisessa ympäristössä. Hän välttää kaikkea, mikä saattaisi uhata hänen turvallisuuttaan.	—	—	—	—	—	—
P06. Hän pitää yllätyksistä ja etsii aina uusia asioita kokeiltavaksi. Hänestä on tärkeää tehdä paljon erilaisia asioita elämässä.	—	—	—	—	—	—
P07. Hänen mielestään ihmisten pitää toimia kuten käsketään. Hänen mielestään sääntöjä pitää noudattaa aina, vaikka kukaan ei ole näkemässä.	—	—	—	—	—	—
P08. Hänen mielestään on tärkeää kuunnella ihmisiä, jotka ovat erilaisia kuin hän itse. Vaikka hän olisi eri mieltä heidän kanssaan, hän haluaa silti ymmärtää heitä.	—	—	—	—	—	—
P09. Hänelle on tärkeää olla vaatimaton. Hän välttää vetämästä huomiota puoleensa.	—	—	—	—	—	—

P10. Elämän iloista nauttiminen on hänelle tärkeää. Hän hemmottelee itseään mielellään.	—	—	—	—	—	—
P11. Hän haluaa itse päättää omista asioistaan. Hän haluaa suunnitella ja valita vapaasti omat tekemisensä.	—	—	—	—	—	—
P12. Hän pitää erittäin tärkeänä ympärillään olevien ihmisten auttamista. Hän haluaa huolehtia heidän hyvinvoinnistaan.	—	—	—	—	—	—
P13. Menestyminen on hänelle tärkeää. Hän haluaa tehdä vaikutuksen muihin ihmisiin.	—	—	—	—	—	—
P14. Oman maan turvallisuus on hänelle erittäin tärkeää. Hänen mielestään valtion pitää huolehtia maan sisäisestä ja ulkoisesta turvallisuudesta.	—	—	—	—	—	—
P15. Hän etsii aina seikkailuja ja ottaa mielellään riskejä. Hän haluaa, että elämä on jännittävää.	—	—	—	—	—	—
P16. Hänestä on tärkeää käyttäytyä korrektisti. Hän pyrkii olemaan tekemättä mitään, mikä muiden mielestä olla väärin.	—	—	—	—	—	—
P17. Hän toimii mielellään johtajana ja määrää, mitä toisten pitää tehdä. Hän haluaa ihmisten tekevän kuten hän sanoo.	—	—	—	—	—	—
P18. Hänelle on tärkeää olla uskollinen ystävilleen. Hän haluaa omistautua läheisilleen.	—	—	—	—	—	—
P19. Hän on vahvasti sitä mieltä, että ihmisten pitäisi välittää luonnosta. Ympäristönsuojelu on hänelle tärkeää	—	—	—	—	—	—

P20. Perinteet ovat hänelle tärkeitä. Hän yrittää noudattaa sukunsa ja uskontonsa perinnäistapoja.

— — — — — —

P21. Hän pyrkii pitämään hauskaa aina kun mahdollista. Hänestä on tärkeää tehdä asioita, jotka tuottavat hänelle itselleen mielihyvää.

— — — — — —

P22. Hänestä on tärkeää toimia ahkerasti, tunnollisesti ja pitkäjänteisesti.

— — — — — —

P23. Täsmällisyys ja järjestelmällisyys ovat hänelle tärkeitä.

— — — — — —

SIVU 9/10

KIITOKSIA VAIVANNÄÖSTÄSI!

SIVU 10/10

Olet nyt vastannut kaikkiin kysymyksiin. Jos haluat vielä palata muuttamaan vastauksiasi, paina Edellinen.

Vastauksesi tallentuvat painettuasi Valmis etkä pääse enää muuttamaan niitä.

Kiitos vastauksestasi!